

УДК 81'22:002.1-028.22

КУЛЬТУРНИЙ СЕМІОЗИС: ДО ПОНЯТТЯ ВІЗУАЛЬНОЇ КНИГИ

Андрейчук Н.І.,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000
E-mail: nadiyaan@gmail.com

У статті досліджено інтердисциплінарні (філософські, психологічні та семіотичні) засади тлумачення візуального розуму та особливості сприйняття візуальних книг. Точкою відліку для розгляду останніх обрано особливості семіозису в мультимодальних текстах. Уточнено поняття візуального тексту, яке пов'язується з культурним семіозисом як процесом «співпраці» між знаками, об'єктами та інтерпретантами. Проаналізовано українські відповідники англійського терміна "visual intelligence", уточнено його розуміння як здатності людини до інтелектуальної репрезентації зорових знаків. У контексті розгляду візуального розуму запропоновано тлумачення процесів знакотворення та інтерпретації знаків через встановлення зв'язку знання і розуміння. Розглянуто місце візуальних книг у сучасному книжковому просторі, наведено низку причин, які пояснюють їх стрімкий розвиток.

Ключові слова: візуальний розум, культурний семіозис, візуальна книга, репрезентація, знакотворення, інтерпретація, мультимодальність.

Андрейчук Н.И.

Культурный семиозис: к понятию визуальной книги

В статье исследованы интердисциплинарные (философские, психологические и семиотические) основы толкования визуального ума и особенности восприятия визуальных книг. Точкой отсчета для рассмотрения последних избрано особенности семиозиса в мультимодальных текстах. Уточнено понятие визуального текста, которое соотносится с культурным семиозисом как процессом «сотрудничества» между знаками, объектами и интерпретантами. Проанализированы украинские соответствия английского термина "visual intelligence", уточнено его понимание как способности человека к интеллектуальной репрезентации зрительных знаков. В контексте рассмотрения визуального разума предложено определение процессов знакообразования и интерпретации знаков через установление связи знания и понимания. Рассмотрено место визуальных книг в современном книжном пространстве, предложено несколько причин их стремительного развития.

Ключевые слова: визуальный разум, культурный семиозис, визуальная книга, репрезентация, знакообразование, интерпретация, мультимодальность.

N. Andreichuk

Cultural semiosis: towards the notion of visual book

This paper identifies interdisciplinary premises (philosophical, psychological and semiotic) of defining visual intelligence and approaching visual books as the respective concept's definition has been rather vague. The author states that the initial analysis should focus on semiotic features of visual and multimodal texts. In the context of cultural semiosis visual text is viewed as the process of "cooperation" of signs, objects and interpretants. Part of the article is specifically concerned with the analysis of Ukrainian equivalents of the English term "visual intelligence" and it is specified that it refers to the human ability of intellectual representation of visual signs. The author considers the processes of sign formation and sign interpretation by invoking the hypothesis that they

are inseparable from the correlation between knowledge and understanding. It is claimed that humanity is entering the era of visuals, thus a number of explanations of the growing importance of visual books are offered.

Key words: visual intelligence, cultural semiosis, visual book, representation, sign creation, interpretation, multimodality.

To understand visual intelligence is to understand, in large part, who we are.

Donald D. Hoffman

Вступ. В останній день роботи Національного книжкового «Форуму видавців у Львові» (15–18 вересня 2016 р.) в ефір вийшла чергова передача в рамках проекту skgrup.ua [3]. Гостем студії був Павло Гудімов, музикант, куратор українських і міжнародних мистецьких проєктів, засновник культурного холдингу «Гудімов арт-проєкт», розмову з яким вели Роман Скрипін, відомий український медіа-менеджер, журналіст, телеведучий, один із засновників «Громадського телебачення»,¹ та Данило Яневський, доктор історичних наук, редактор, теле- та радіоведучий, заслужений журналіст України. Основна теза обговорення: ми вступаємо в «еру візуалів». Вибір такої теми зумовлений тим, що останнім часом візуальна інформація стає домінуючою. Тому початок 2000-х років прийнято вважати закінченням «ери слова» і початком «ери візуалів». Отже, ми стоїмо на порозі революційної зміни традиційних уявлень про книгу. Саме це й спонукало автора статті замислитись над низкою питань: що таке «візуальний розум»? Які книги слід вважати візуальними? Які особливості семіозису в мультимодальних текстах? Як навчитися «зчитувати» візуальну інформацію? Щоб бодай спробувати відповісти на них, у цій статті ставиться **мета** показати зв'язок інтердисциплінарного (філософського, психологічного та семіотичного) тлумачення функціонування розуму та особливостей сприйняття візуальних книг.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Таким майже метафізичним питанням як функціонування розуму займається сьогодні когнітивна наука. Поєднуючи здобутки філософії, психології, штучного інтелекту, нейронауки, антропології та мовознавства, вона докладає зусиль, щоб дослідити ум і розум (*mind and intelligence*). Це завдання сучасні науковці почали розв'язувати в середині 1950-х років. Саме тоді виникають перші сучасні теорії тлумачення розуму. Згодом у 1979 р. у Массачусетсі було засноване Товариство когнітивної науки

(*Cognitive Science Society*), яке у серпні того ж року провело першу конференцію. З того часу вони відбуваються щороку. Матеріали цих конференцій є головним джерелом нових ідей щодо наукового вивчення мислення.

У 2000 р. Ноам Чомський зазначав: «Термін “когнітивна наука” інколи використовується для емпіричного вивчення когнітивних здатностей (зорове сприйняття “бачення” (*vision*), мова, судження (*reasoning*) тощо, компонентів науки про людську природу, які, ймовірно, не формують унітарну дисципліну); а інколи — для розгляду природи розуму (*mind*)» [17, 165]. Видається, що оскільки вивчення *vision* і *reasoning* може здійснюватись лише шляхом аналізу функціонування розуму, то дослідження останнього охоплює осягнення всіх когнітивних здатностей людини і його не можна відділяти від аналізу інших складників людської природи. Слід одразу зазначити, що вживання терміна «розум» як відповідника “*mind*” не завжди є адекватним. Цей український термін вітчизняні філософи застосовують у дуже широкому семантичному діапазоні. Принаймні в різних українських перекладах. Зокрема, його використовують для відтворення чи не всіх основних інстанцій душі відомих у класичній філософії: *ratio, mens, intellectus, ingenium, animus, spiritu, Vernunft* тощо. Олег Хома, доктор філософських наук, перекладач багатьох філософських текстів з французької й латини, автор коментарів до них, один із перекладачів і редакторів українського видання «Європейського словника філософій»², зазначає, що, «якщо ця тенденція збережеться, ми

¹ Канал, який був заснований в червні 2013 р. 15-ма журналістами і розпочав мовлення в прямому ефірі 22 листопада 2013 р. у зв'язку з подіями Євромайдану. «Громадське телебачення» стало найпопулярнішим джерелом інформації про події на Євромайдані й завоювало репутацію голосу української революції.

² Унікальний словник, укладений європейськими дослідниками під керівництвом професора Барбари Кассен (Університет Париж IV Сорбонна). Метою проєкту є пояснення філософських неперекладностей, що існують у різних європейських мовах. Французька версія «Європейського словника філософій» побачила світ у 2004 р. Українська версія, перший том якої вийшов друком 2009 р., стала другою у світі. Вона не є перекладом початкового французького видання, адже пояснення того чи того філософського терміна однією мовою відрізняється від аналогічного тлумачення іншою. Тому українське видання Словника (на сьогодні опубліковано 4 томи: 1 т. — 2009 р., 2 т. — 2011 р., 3 т. — 2013 р., 4 т. — 2016 р.) містить низку оригінальних статей і доповнень. Для українських перекладачів та співавторів проєкту переклад Словника став особливим викликом насамперед через те, що завдання відтворити українською мовою одразу весь космос європейського філософування потребувало задію-

ризикуюємо невдовзі здійснити остаточне спрощення, лишивши у філософському лексиконі саме тільки слово “розум” для позначення всього, що може бути позначене» [7, 175]. Він пояснює таке розширене тлумачення терміна зародковим станом історико-філософської культури і пропонує обмежитись вузьким тлумаченням. Основним аргументом Олега Хоми є твердження, що українське «розум» вказує передовсім на силу, розвиненість інтелектуальних якостей, властивих окремим людям, на притаманну їм «розумність / нерозумність». Проте насправді воно непридатне для позначення того підрозділу «душі», який у латиномовній традиції найчастіше позначають терміном *mens* [7, 175]. Олег Хома пропонує цю найвищу частину душі, «синтетичне поняття, що вказує на суб'єкта усього комплексу мисленнєвої активності», позначати українським відповідником «ум», а індивідуальні розбіжності здобутків, здібностей, інтересів, захоплень, обдарованості, властиві різним людям більшою чи меншою мірою — відповідником «розум» [7, 177]. В англійських тлумаченнях цим двом термінам відповідають *mind and intelligence*. Олег Хома наголошує, що у дебатах навколо *Philosophy of Mind* («філософії уму»)³ виражається робота сучасної англосаксонської думки, яка нерозривно пов'язана з неологізмами, сенс яких важко відтворити в інших мовах, відмінних від англійської, котра на ідіоматичному рівні глибоко пов'язана з аналітичною традицією [7, 179].

Одним із питань, яке опинилося сьогодні в центрі уваги когнітивістів, є така когнітивна здатність як «візуальний розум» (*visual intelligence*). Термін *intelligence* пов'язаний з латинським *intellectus*. Латина середньовічних шкіл мала низку понять для позначення ментальної єдності інтелектуального уявлення, які є суттєвими для цього дослідження: *intellectus* — інтелектуальна здатність, а часто й внутрішні об'єкти міркування; *species intelligibilis*, на протилежність *species sensibilis*, зосереджує увагу на інтелектуальній репрезентації речі, спочатку позначаючи терміном *species* щось на кшталт «виду», «зовнішнього вигляду», «образу»; *verbum mentis* чи *verbum cordis* — буквально: мовлення уму чи серця, вказує, згідно з Августином, на паралелі між людською думкою і божественним Словом; *intention* — єдність думки як спрямованої до якогось зовнішнього об'єкта [12, 279]. У 17 ст. при перекладі праць

вання всіх наявних і відкриття нових можливостей українського філософського дискурсу.

³ З розвитком когнітивних наук з'являється погляд на філософію уму (*Philosophy of Mind*) як на нову парадигму, яка засвідчує поворот сучасної філософії, що прийшов на зміну «лінгвістичному повороту» (*linguistic turn*) початку ХХ ст. Ця філософія мала до певної міри замінити чи розвинути філософію мови, оскільки спиралася на успіхи когнітивних наук.

Декарта французькою мовою латинське слово *intellectus* відтворювали не як «інтелект», а як «здатність розуміти» — *entendement*. В Англії воно зустрічалося ще з 12 ст. (Оксфордський псалтир 1120)⁴. У 16 ст. воно фігурує у Мішеля де Монтеня (1533–1592), але позначає радше якість, аніж здатність, властиву «людям, здатним розуміти». Він же використовує термін *intelligence* у значенні *розумність розуміння* [15]. Видається, що зв'язок такого тлумачення з українським терміном «розум» є очевидним, однак у «Філософському словнику» В. Шинкарука [16] окреме гасло «Розум» відсутнє, є тільки гасло «Розум і розсудок». Тобто розум розглядається лише як одна з двох, вища, властивість мислення. Розум означається як здатність людини не тільки до оперування абстрактними поняттями, а й до творчості, до виходу за межі того відомого, усталеного знання, тоді як розсудок — здатність людини виконувати формальні, усталені дії. У згаданому словнику знаходимо також гасла «Інтелект» та «Інтелект активний і пасивний». Інтелект тлумачиться як вища пізнавальна здатність мислення, яка принципово відрізняється творчим активним характером від пасивно чуттєвих форм пізнання. Зазначається, що у філософії Києво-Могилянської академії інтелект активний вважався тією основною силою, завдяки якій чуттєві образи (*species sensibilis*) трансформуються в умоосязні (*species intelligibilis*) [16, 245]. З опорою на згадані тлумачення вважатимемо, що англійський термін “*visual intelligence*” відповідає українським «візуальний розум» чи «візуальний інтелект». Ці синонімічні поняття позначають здатність людини до інтелектуальної репрезентації зорових (візуальних) знаків.

Саме ідея репрезентації багато років була центральною при обговоренні інтенційності (*intentionality*) як здатності уму (*mind*) репрезентувати чи заміщати речі, властивості чи стани справ і ключовою для досліджень на перетині «філософії уму» (*philosophy of mind*) та філософії мови (див. зноску 1). Однак лише нещодавно вона почала відігравати вагомішу роль у філософії розуму, зокрема в теоріях свідомості [20].

Питаннями інтелектуальної репрезентації цікавились також психологи. Зокрема, відомий швейцарський психолог і філософ Жан Піаже (1896–1980) наголошував, що психологічні теорії інтелекту розташовуються між біологічними теоріями адаптації та загальними концепціями

⁴ Приблизно у 1120 р. єпископ Едвін склав так званий Трійчастий Псалтир, у якому латинський текст супроводжувався паралельними перекладами англо-нормандською та ранньоанглійською мовами. До цього періоду відноситься Оксфордський псалтир, переклади з якого лягли в основу більшості англо-нормандських версій.

пізнання, і вбачав паралелізм між біологічними вченнями про адаптацію та вузькоспеціальними теоріями інтелекту як явища суто психологічного [13, 70]. Попри відсутність єдності поглядів на природу інтелекту та певну методологічну кризу, спричинену тим, що психологи пов'язують з інтелектом різні типи поведінки та різні типи інтелектуальної активності, все ж більшість дослідників погоджуються, що «інтелект є ефективним використанням когнітивних, раціональних (*rational*), ментальних ресурсів, чимось, що включає мислення, зважування (*deliberation*), логічний хід думки (*reasoning*), обмірковування (*pondering*), пам'ятання (*remembering*), зважування альтернативних дій і, таким чином, використання ментальних репрезентацій» (виділення наше) [18, 21–22]. Петер Ланц наголошує, що говорити про дорациональний інтелект (*prerational intelligence*), наче говорити про «квадратне коло», а, говорячи про інтелект тварин, клітин, машин, ми вживаємо термін *intelligence* метафорично [18, 22].

Методологія дослідження. Сьогодні є низка репрезентаційних теорій свідомості, які пояснюють усвідомлення з погляду репрезентації і фактично отожднюють інтенційність та репрезентацію. Дослідження природи інтенційності є інтегральним складником вивчення природи ўму і ведеться в контексті онтологічних та метафізичних питань, що стосуються природи ментальних станів: сприйняття, запам'ятовування, знання, відчуження тощо.

Одним із напрямів філософії, у якому структура свідомості розглядається з погляду першої особи (*as experienced from the first-person point of view*), є феноменологія. У феноменології центральною структурою досвідного пізнання визнається інтенційність⁵, спрямованість на щось, оскільки йдеться про «переживання» певного об'єкта. «Переживання» спрямоване на об'єкт завдяки вмісту чи значенню (яке репрезентує об'єкт) і завдяки відповідним умовам, що забезпечують це «переживання» [21].

Початково ідею репрезентації пов'язував з інтенційністю Франц Brentano, австрійський філософ (1838–1917), який тлумачив останню як властивість репрезентації покликатися на щось інше,

⁵ Латинська етимологія «інтенційності» вказує на ідею спрямованості чи напруженості. Англійське слово *tension* походить від латинського *tendere*, яке за словником I.X. Дворецького має чотири значення: 1) тягти, напружувати, витягати, протягати, натягати, надувати, розгашовуватися; 2) спрямовувати, тримати, прагнути, тяжіти; 3) мати схильність, прагнути, додавати зусиль, намагатися, спрямовуватися; 4) чинити опір, протидіяти, противитися, вести завзятий і довгий бій, протистояти, боротися [5, 1003].

ніж вона сама. Для Brentano всі ментальні дії або є репрезентаціями (*Vorstellung*), або засновані на певній репрезентації (як, наприклад, у разі судження або афективного руху). У послідовників Brentano питання інтенційності розвинулося на основі ідей репрезентації, яка розумілася як істотно спрямована на предмет (*Gegenstand*). Відповідно поняття інтенційного предмета досліджується з погляду репрезентації на основі розрізнення між самим зовнішнім предметом (об'єктом узятим як незалежний від думки або таким, що «постає перед» (*Gegen-stand*) думкою і притягує до себе наше уявлення), та іманентним об'єктом (*immanentes Objekt*) чи змістом (*Inhalt*) репрезентації, який єдиний має підстави вважатися «інтенційним об'єктом» [10, 379]. Зокрема, у Чарльза Пірса семіотика, як складова нормативної науки, підпорядковується загальним принципам феноменології, основним завданням якої є «кінцевий аналіз усіх видів досвіду (*the ultimate analysis of all experiences*)» (див. *phenomenology* у [22]). «Феномен», тобто досвід загалом, має три основні елементи, які є фундаментальними категоріями першості (*Firstness*), другості (*Secondness*) та третьості (*Thirdness*). Кожна з нормативних наук пов'язана з вивченням одного з них. Естетика розглядає першість у феноменах, тобто якісний аспект, етика — елемент другості, тобто аспект дії і реакції, а семіотика — третість, тобто аспект репрезентації (знакове відношення). Знак у Чарльза Пірса — це щось, що, репрезентуючи об'єкт, зумовлює інтерпретацію, яка веде до визначення через неї того ж самого об'єкта⁶. Тлумачення процесів знакотворення та інтерпретації знаків у контексті візуального розуму потребує встановлення зв'язку знання та розуміння (рис. 1).

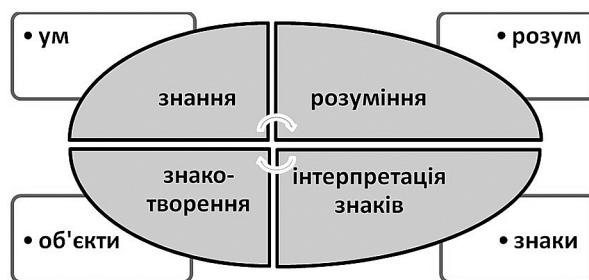

Рис. 1. Зв'язок ўму та розуму з процесами знакотворення та інтерпретації

⁶ Перше тлумачення знака Ч. Пірс дає у 1868 р. У ньому вказується, що знак має три відсилання (*references*) і є: 1) знаком для думки, яка його інтерпретує; 2) знаком для об'єкта, якому еквівалентна ця думка; 3) знаком у певному відношенні чи якості, яка встановлює його зв'язок з цим об'єктом (див. *sign* у [22]).

Результати дослідження та обговорення.

Для тлумачення центрального для цієї статті поняття візуальної книги вагомим є розуміння «візуального розуму» (*visual intelligence*), який забезпечує осмислення та інтерпретацію «візуальних текстів». Поняття візуального тексту пов'язуємо, перш за все з культурним семіозисом як процесом «співпраці» між знаками, об'єктами та інтерпретантами. Визначення семіозису як процесу, в якому щось функціонує як знак, стало класичним для семіотики. Однак різні семіотичні проекти породили різні ідеї стосовно його тлумачення. У традиціях структуралізму семіозисом вважається така дія, яка, встановлюючи взаємозалежність між означуваним і означувальним (Фердинанд де Соссюр) чи формою вираження і формою вмісту (у термінології Луї Ельмслева), породжує знаки. У семіотичному проекті Чарльза Пірса, який першим впровадив у семіотику термін «семіозис», він розглядається як процес, у якому об'єкт генерує знак, а знак породжує інтерпретанту, що генерує наступну інтерпретанту, *ad infinitum*. Відношення між репрезентаментом, об'єктом, інтерпретантою та основою визначає природу семіозису і має два вектори: репрезентація та детермінація. Об'єкт «детермінує» інтерпретанту, а репрезентамент та інтерпретанта «репрезентують» об'єкт. Таким чином, об'єкт репрезентації може бути пізнаний лише через дослідження породжених ним знаків. У листі до леді Велбі 12 жовтня 1904 р. Ч. Пірс підкреслює, що найвища міра реальності досяжна лише за допомогою знаків [19]. Семіозис — діяльність знака з вироблення своєї інтерпретанти, яка є єдиним можливим способом його функціонування і відображає єдину сутність відносин між знаком і універсумом. У діяльності ўму відбувається формування семіотичної моделі світу, яке стає можливим лише завдяки знакам. Відображений у свідомості людини світ перетворюється в образ світу, що становить початкову точку творення знака. Беручи за основу переконання про те, що будь-яке породження смислу вже є діянням культури, будемо розглядати семіозис як культурний процес, який лежить в основі формування життєвого світу людини⁷. Останній розглядаємо як «ум» — «суб'єкт усього комплексу

⁷ Е. Гуссерль ввів це поняття в роботі «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія» [4], перша частина якої вийшла в січні 1936 р. у Белграді, а повне видання — лише після смерті автора. Так, філософ, розвиваючи ідею життєвого світу, стверджує, що останній є смисловим фундаментом усякого людського знання. Він породжується життєвою активністю трансцендентального «Я», є теоретичним узагальненням на основі очевидностей первинного досвіду, тобто самого життєвого світу, який надає матеріал, у тому числі й для філософських побудов [4, 152].

мисленнєвої активності», який забезпечує процес знакотворення, тобто встановлення зв'язку між світом речей і світом мови. Отже, культурний семіозис тлумачимо як комунікативно орієнтований процес кодування культурних текстів. Якщо таке кодування відбувається шляхом використання іконічних знаків⁸ або їх поєднання з символами (вербальними знаками), то утворюється «візуальний» текст.

Що ж вважати візуальною книгою? У широкому розумінні книга⁹ — це результат культурного семіозису, тобто предмет матеріальної культури, який, як зазначає Олександр Іоффе, від самого початку є джерелом знань, накопичених соціумом, і слугує засобом передачі та розвитку цих знань [8]. Сучасні дослідники книги вважають, що натеper остання є не лише носієм інформації, але й явищем візуальної культури, художнім предметом [2]. Видається, що сьогодні ми є свідками вже нового витка спіралі, оскільки до перших візуальних текстів слід віднести наскельні зображення подій первісними людьми, як-от розписи Леванта¹⁰, які вважаються першими

⁸ З погляду категорій досвіду ікона є репрезентаментом, репрезентативною якістю якого є першість. Це означає, що якість, яку вона має як річ, забезпечує її здатність бути репрезентаментом. Таким чином, будь-що може представляти будь-що (*is fit to be a Substitute*), якщо є подібним до нього і породжує інтерпретанту через «асоціацію за подібністю» (див. *icon* у [22]).

⁹ Початком вивчення книги як феномену культури вважається 16 ст., коли Мішель Монтень вперше висловив думку про те, що книга є продуктом культури і вищою культурною цінністю. Інший представник італійського Відродження Паоло Верджеріо (1370–1444) побачив у книгах головний інструмент збереження родової пам'яті людей, ефективність якого перевищує всі інші способи передачі досвіду та досягнень від одного покоління до іншого. На початку ХХ ст. під впливом ідей бельгійського вченого Поля Отле книга стала об'єктом наукового вивчення у контексті спеціальної науки — книгознавства. Однак особливий інтерес дослідників викликало осмислення її феномену в 1920-х роках, коли О. Лов'ягін у 1926 р. опублікував у Ленінграді «Основи книгознавства», а М. Яновський через три роки (1929) у Києві видав «Про книгу. Досвід аналізу поняття “книга”». У цей же час була зроблена і перша спроба філософського осмислення книги. У 1922 р. книгознавець М. Куфаєв опублікував «Проблеми філософії книги». Закладаються основи функціонального підходу до вивчення книги, які розвиваються упродовж 20 ст. вітчизняним і зарубіжним книгознавством (О. Андрєєва, І. Баренбаум, Л. Волкова, А. Беловицька, Л. Волкова, А. Глухів, А. Говоров, Т. Зберський, Е. Еггер, М. Іоффе, К. Мігонь, І. Моргенштерн, Ю. Столяров, Ф. Функе, І. Шомракова, Г. Швецова-Водка, М. Червінський та ін.) (детальніше див. [1]).

¹⁰ Понад 700 ділянок доісторичних наскельних малюнків, віднайдених у східній частині Середземноморського узбережжя Іспанії і включених до Світової спадщини ЮНЕСКО у 1998 р. Вони датуються періодом верхнього палеоліту або (що більш імовірно) періодом мезоліту кам'яної доби. На малюнках зображені дрібні фігури людей і тварин.

відомими нам зображеннями подій [11, 9]. Якщо спочатку культурні тексти були візуальними, то це, очевидно, є свідченням того, що породження іконічних знаків є першою сходинкою культурного семіозису. З розвитком писемності та появою писемних книг, тобто «способу акумулювання сил культури й спадковості соціокультурного досвіду за посередництвом письмового слова» [9, 182], іконічні знаки стають одним із компонентів тексту. Рукописні книги у середньовічній Європі, які отримали назву «підсвічених рукописів» (*illuminated manuscripts*)¹¹ є воістину чудовими зразками таких мультимодальних текстів. Перші такі рукописи відносяться до 400–600 рр. н. е. і були головно створені в монастирях Ірландії та Італії, отож не дивно, що більшість з них мають релігійний вміст. Починаючи з 13 ст. зростає число світських «підсвічених» текстів [23]. Більшість цих рукописів були оформлені як кодекси (хоча зустрічаються сувої й тексти на окремих аркушах), отже, вони вже чітко відповідають сучасному визначенню книги як «втленню цільного інтелектуального утворення — документу в формі кодексу, що слугує в соціальній комунікації джерелом інформації, записаної в знаковій формі (виділення наше) на матеріальному носії» [14]. Історія засвідчує множинність матеріальних носіїв: камінь, глина, шкіра, папірус, шовк, дошка, папір, синтетичні матеріали. А виділена у визначенні вказівка на знакову форму книги є визнанням множинності типів знаків, які можуть бути носіями культурної інформації. З огляду на цю множинність виділяємо три типи книг: 1) містять лише візуальні знаки; 2) містять лише писемні знаки (ідеографічні, алфавітні, нотні, цифрові тощо); 3) є поданням перших і других. Історія книг засвідчує, що абсолютна більшість належать до другого типу, однак, як уже зазначалося, сьогодні спостерігаємо інтенсивний розвиток книг третього типу.

Чому ж настає ера візуалів? Її прихід не просто декларується культурологами, а засвідчується появою і швидким поширенням низки нових книжкових форматів, як-от: арт-буки, комікси, фотоальбоми, енциклопедії, підручники тощо, які оперують візуальною інформацією. До прикладу, легендарним став успіх книжкового видавництва Бенедикта Ташена у Німеччині, який експериментує з візуальною книгою¹². В Україні цей формат

¹¹ Початково назва стосувалася тих книг, для оформлення сторінок у яких використовувались золота та срібна барви, що наче «підсвічували сторінку», однак потім поширилась на всі книги з декоративними елементами [23].

¹² Сьогодні «Taschen» щороку продає 20 млн книг та є світовим лідером поміж видавництв візуальних

теж активно розвивається. Наприклад, наприкінці серпня цього року у «Видавництві Старого Лева» було видано арт-книгу «Скриня. Речі сили», створену письменницею Яриною Винницькою та художницею Юлією Табенською. На сторінці у «фейсбуці» Ковчег «Україна» автори написали: «Ми об'їхали цілу країну у пошуках народних скарбів та уклали список українського must-have: того, що повинно бути у серці і в хаті кожного українця. Зібрали і акуратно поклали у скриню-ковчег, аби врятувати від глобалізаційного “потопу” і повернути у наші домівки». Арт-бук «Скриня. Речі Сили» — це спроба систематизувати те, з чого колись складався світ наших бабусь і що невблаганно зникає з нашого життя.

Висновки. Чому ж попри те, що використання різних семіотичних модусів у книгах має, як зазначалося, дуже давню традицію, зараз візуальні книги переживають відродження? Очевидно, що пояснення слід шукати не у «спрощенні» процесів інтерпретації. Про певне спрощення може йти мова лише у тих випадках, коли книга містить виключно візуальну інформацію, як-от: дитячі візуальні книги чи фотоальбоми. Здебільшого у візуальних книгах «робота» візуального розуму, який забезпечує встановлення зв'язку між невербальним знаком, об'єктом та інтерпретантою, ускладнюється тим, що вербальні та невербальні знаки утворюють гібридні сполучення, отже, читач декодує мультимодальний текст, і цьому треба навчатися. Сучасна когнітивна наука у пошуках відповіді на запитання, що ми бачимо і як ми бачимо, прагне виявити взаємовплив візуальної та вербальної семіотичних систем у мультимодальних текстах і вплив цього зв'язку на розуміння текстів. З погляду семіотики Ч. Пірса, який пояснював значення як витлумачену інтерпретанту об'єкта в цілості, а іконічний знак як такий, що не розділяє об'єкт і позначення (див. ікон у [22]), розуміння візуальних знаків є все ж «природнішим» і, очевидно, не випадково «бачу» метафорично означає «розумію». Ще одним поясненням причин широкого звернення до вираження ідей та емоцій засобами «візуальної мови» є можливість створення нових естетичних якостей. І, нарешті, візуальна книга гарно входить у сучасний глобалізований світ, оскільки текстуальна матриця (термін запропонований У. Еко [6, 259]) таких книг є більш універсальною і попри особливості культурного семіозису легше читається.

книг, серед яких видання про мистецтво та архітектуру, художньою фотографію, дизайн, моду, історію реклами та кінофільмів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бруева Т.А. Книга как феномен культуры: философский аспект : дис. ... канд. филос. наук : спец. 20.00.01 «Теория и история культуры» / Бруева Татьяна Александровна. — М., 2006. — 170 с.
2. Григорьева О.А. Книга как информационно-коммуникативная система в истории отечественной культуры: структурно-функциональный подход : дис. ... канд. культурологии : спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / Григорьева Ольга Анатольевна. — Бийск, 2008. — 176 с.
3. Гудімов Павло [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=xuIhj6nmTNs>
4. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология / Эдмунд Гуссерль. — СПб. : Владимир Даль, 2004. — 400 с.
5. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь: около 50 000 слов / И.Х. Дворецкий. — Изд. 2-е перераб. и доп. — М. : Русский язык, 1976. — 1096 с.
6. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / Умберто Еко ; [пер. з англ. М. Гірняк]. — Львів : Літопис. — 384 с.
7. Европейський словник філософій: Лексикон неперекладностей ; пер. з фр. — Вид. друге, випр. — К. : Дух і Літера, 2011. — Т. 1. — 576 с.
8. Иоффе А.М. Введение в книговедение / А.М. Иоффе. — М. : МГИК, 1984. — 74 с.
9. Кашуба М. Книга / Марія Кашуба // Культурологія : енциклопедичний словник / [М.П. Альчук, Ф.С. Бацевич, І.М. Бойко]; за ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника. — Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. — 508 с.
10. Лібера Ален де. Інтенція / Ален де Лібера // Европейський словник філософій: Лексикон неперекладностей ; пер. з фр. — К. : Дух і Літера, 2016. — Т. 4. — С. 396.
11. Немировский Е.Л. С книгой через века и страны / Е.Л. Немировский, Б.С. Горбачевский. — М. : Изд-во «Книга», 1964. — 384 с.
12. Панаичіо К. Concertus / Клод Панаичіо ; [пер. Ірини Листопад] // Европейський словник філософій: Лексикон неперекладностей ; пер. з фр. — К. : Дух і Літера, 2011. — Т. 1. — С. 279–283 с.
13. Пиаже Ж. Психология интеллекта / Жан Пиаже // Избранные психологические труды. — М. : Просвещение, 1969. — С. 55–231.
14. Полтавская Е.И. Что содержит в себе понятие «книга» / Е.И. Полтавская // Библиотека. — 2008. — № 11. — С. 72–73.
15. Фае Е. Интеллект, інтелігувати / Емануель Фае ; [пер. Павла Бартусяка] // Европейський словник філософій: Лексикон неперекладностей ; пер. з фр. — К. : Дух і Літера, 2011. — Т. 2. — С. 81–83.
16. Філософський енциклопедичний словник [гол. ред. В.І. Шинкарук]. — К. : Абрис, 2002. — 742 с.
17. Chomsky N. New Horizons in the Study of Language and Mind / Noam Chomsky. — Cambridge University Press, 2000 p. — 230 p.
18. Lanz P. The Concept of Intelligence in Psychology and Philosophy / Peter Lanz // Prerational Intelligence: Adaptive Behavior and Intelligent Systems Without Symbols and Logic [Ed. Holk Cruse, Jeffrey Dean, Helge Ritter]. — Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2000. — Vol. 1. — P. 19–30.
19. Pierce Ch.S. Letter of 12 October to Lady Welby / Charles Sanders Pierce // Semiotics and Significs. The correspondence between Charles S. Pierce and Victoria Lady Welby [Ed. Charles S. Hardwick]. — Bloomington : Indiana University Press, 1977. — P. 22–36.
20. Pierre J. Intentionality / Jacob Pierre // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2014 Edition) [Electronic resource]. — Mode of access : <http://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/intentionality/>
21. Smith D. W. Phenomenology / David Woodruff Smith // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2016 Edition) [Electronic resource]. — Mode of access : <http://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/phenomenology/>
22. The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition [Ed. M. Bergman, S. Paavola] [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.commens.org/dictionary>
23. The History of Visual Communication [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.citrinitas.com/history_of_viscom/book.html

REFERENCES

1. Bruieva T.A. Kniha kak fenomen kultury: filosofskiy aspekt [The Book as the Phenomenon of Culture: Philosophical Aspect] : dis. ... kand. fil. nauk : spets. 20.00.01 «Teoriia i istoriia kultury» / Bruieva Tatiana Aleksandrovna. — M., 2006. — 170 s.

2. Grigorieva O.A. Kniga kak informatsionno-komunikativnaia sistema v istorii otechestvennoi kultury: strukturno-funktsionalnyi podkhod [Book as the Informational-Communicative Structure in the History of Native Culture] : dis. ... kand. kulturologii : spets. 24.00.01 «Teoriia i istoriia kultury» / Grihorieva Olga Anatolievna. — Biisk, 2008. — 176 s.
3. Hudimov Pavlo [Electronic resource]. — Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=xulhj6nmTNs>
4. Husserl E. Krisis yevropeiskikh nauk i transtsendentalnaia fenomenolohiia [The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology] / Edmund Husserl. — SPb. : Vladimir Dal, 2004. — 400 s.
5. Dvoretiskii I.Kh. Latinsko-russkii slovar: okolo 50 000 slov [Latin-Russian Dictionary: about 50 000 words] / I.Kh. Dvoretiskii. — Izd. 2-ie pererab. i dop. — M. : Russkii yazyk, 1976. — 1096 s.
6. Eko U. Rol chytacha. Doslidzhennia z semiotyky tekstiv [The Role of the Reader. Explorations in the Semiotics of Texts] / Umberto Eko [per. z anhl. M. Hirniak]. — Lviv : Litopys. — 384 s.
7. Yevropeyskii slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei [European Dictionary of Philosophies: Lexicon of Untranslatables] ; per. z fr. — Vyd. druhe, vypr. — K. : Dukh i Litera, 2011. — T. 1. — 576 s.
8. Yoffe A.M. Vvedeniie v knigovedeniie [Introduction to Book Studies] / A.M. Yoffe. — M. : MGIK, 1984. — 74 s.
9. Kashuba M. Knyha (Book) / Mariya Kashuba // Kulturolohiia: entsyklopedychnyi slovnyk / [M.P. Alchuk, F.S. Batsevych, I.M. Boiko]; za red. d-ra filos. nauk, prof. V.P. Melnyka. — Lviv : LNU im. I. Franka, 2013. — 508 s.
10. Libera Alen de. Intentsiia [Intention] / Alen de Libera // Yevropeyskii slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei ; per. z fr. — K. : Dukh i Litera, 2016. — T. 4. — S. 396.
11. Nemirovskii Ye.L. S knigoi cherez veka i strany [With the Book through Ages and Lands] / Ye.L. Nemirovskii, B.S. Gorbachevskii. — M. : Izd-vo «Kniga», 1964. — 384 s.
12. Panachchio K. Contseptus [Conceptus] / Klod Panachchio ; [per. Iryny Lystopad] // Yevropeyskii slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei ; per. z fr. — K. : Dukh i Litera, 2011. — T. 1. — S. 279–283.
13. Piazhe Zh. Psiholohiia intelliakta [Psychology of Intelligence] / Zhan Piazhe // Izbrannyye psikhologicheskie trudy. — M. : Prosveshcheniie, 1969. — S. 55–231.
14. Poltavskaia Ye.I. Chto sodержit v sebe poniatii «kniga» [What the Concept of “the Book” Contains] / Ye.I. Poltavskaia // Biblioteka. — 2008. — № 11. — S. 72–73.
15. Faye E. Intellect, intelihuvaty [Intellect, to intellegize] / Emanuel Faye // Yevropeyskii slovnyk filosofii: Leksykon neperekladnostei ; per. z fr. — K. : Dukh i Litera, 2011. — T. 2. — S. 81–83.
16. Filosofskii entsyklopedychnyi slovnyk [Encyclopedic Dictionary of Philosophy] [Hol. red. V.I. Shynkaruk]. — K. : Abrys, 2002. — 742 s.
17. Chomsky N. New Horizons in the Study of Language and Mind / Noam Chomsky. — Cambridge University Press, 2000 p. — 230 p.
18. Lanz P. The Concept of Intelligence in Psychology and Philosophy / Peter Lanz // Prerational Intelligence: Adaptive Behavior and Intelligent Systems Without Symbols and Logic [Ed. Holk Cruse, Jeffrey Dean, Helge Ritter]. — Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2000. — Vol. 1. — P. 19–30.
19. Pierce Ch.S. Letter of 12 October to Lady Welby / Charles Sanders Pierce // Semiotics and Significs. The correspondence between Charles S. Pierce and Victoria Lady Welby [Ed. Charles S. Hardwick]. — Bloomington : Indiana University Press, 1977. — P. 22–36.
20. Pierre J. Intentionality / Jacob Pierre // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2014 Edition) [Electronic resource]. — Mode of access : <http://plato.stanford.edu/archives/win2014/entries/intentionality/>
21. Smith D.W. Phenomenology / David Woodruff Smith // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2016 Edition) [Electronic resource]. — Mode of access : <http://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/phenomenology/>
22. The Commens Dictionary: Peirce's Terms in His Own Words. New Edition [Ed. M. Bergman, S. Paavola] [Electronic resource]. — Mode of access : <http://www.commens.org/dictionary>
23. The History of Visual Communication [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.citrinitas.com/history_of_viscom/book.html

КОГНИТИВНАЯ РИТОРИКА ПОТРЕБНОСТЕЙ: КАК КОРОЛЕВА ЕЛИЗАВЕТА II ГОВОРИТ О ПРИМИРЕНИИ

Потапенко С.И.,

Нежинский государственный университет им. Николая Гоголя,
ул. Графская, 2-Г, г. Нежин, 16602
E-mail: serhiy.potapenko@ndu.edu.ua

Когнитивная риторика потребностей объясняет воздействующий потенциал масс-медийных текстов, объединяя базовые потребности, входящие в состав пафоса, и соответствующие им концептуальные структуры с античными этапами текстопостроения: инвенцией (выбор темы), диспозицией (аранжировка содержания) и элокуцией (вербальное оформление). Применение предложенной методики анализа демонстрируется на материале двух рождественских обращений британской королевы, посвященных идее примирения (1976 и 2014 годы).

Ключевые слова: когнитивная риторика потребностей, инвенция, диспозиция, элокуция, рождественское обращение, королева Елизавета II, примирение.

Потапенко С.І.

Когнітивна риторика потреб: як королева Єлизавета II говорить про примирення

Когнітивна риторика потреб пояснює переконувальний потенціал мас-медійних текстів через об'єднання базових потреб, що входять до складу пафосу, і відповідних їм концептуальних структур з античними етапами текстопобудови: інвенцією (вибір теми), диспозицією (аранжування змісту) й елокуцією (вербальне оформлення). Застосування запропонованої методики аналізу демонструється на матеріалі двох різдвяних звернень британської королеви, присвячених ідеї примирення (1976 і 2014 роки).

Ключові слова: когнітивна риторика потреб, інвенція, диспозиція, елокуція, різдвяне звернення, королева Єлизавета II, примирення.

S. Potapenko

Cognitive rhetoric of needs: How Queen Elizabeth II speaks about reconciliation

The cognitive rhetoric of needs explains the persuasive potential of media texts combining human needs as an element of pathos and corresponding conceptual structures with the ancient stages of text-building: invention (the choice of arguments), disposition (contents arrangement), and elocution (verbalization). The application of the suggested procedures is demonstrated by the analysis of the British Queen's 1976 and 2014 Christmas broadcasts honouring the idea of reconciliation.

The study reveals that the idea of reconciliation is connected with the safety renewal need based on two image schemas, i.e. recurring, dynamic patterns of our perceptual interactions and motor programmes: RESTRAINT REMOVAL, implying an open way to motion or force application, and CONTACT. Consequently, the linguistic units denoting reconciliation include those evoking RESTRAINT REMOVAL, motion or contact. The dispositional arrangement of the speech contents is subordinated to the safety restoration need intertwined with belongingness to a family, nation, the world or any location differing in its relation to the activity of the audience. The elocutionary choice of linguistic units rendering the idea of reconciliation is subordinated to two main tactics: inductive, drawing on the author's experience, i.e. ethos, with a subsequent generalizations, and deductive with a thesis defining reconciliation substantiated by argumentative examples representing volunteers, peace movement as well as the actions supporting a truce, Friendly Games, activities of aid workers and medical volunteers. In the 2016 broadcast the main tactics of induction and deduction are supplemented by two others: consecutive and scattered emphasis. The former presupposes the repetition of key words at the end and beginning of adjacent paragraphs (it is simply called Reconciliation — Reconciliation is the peaceful end to conflict), while the latter relates the use of key words (stretch out, reach out) in different communicative sections.

Key words: cognitive rhetoric of needs, invention, disposition, elocution, Christmas broadcast, Queen Elizabeth II, reconciliation.

Развитие гуманитарных наук характеризуется переосмыслением достижений прошлого с современных позиций. Именно этим обусловлена адаптация античной риторики к объяснению коммуникативных реалий нашего времени [2]. Современные исследователи наиболее активно привлекают две составляющие риторической традиции: каноны текстопостроения (инвенция, диспозиция, элокуция, запоминание и воспроизведение) и способы воздействия: этос как средство авторской саморепрезентации; логос, представленный аргументацией; пафос, связанный с эмоциональным влиянием [7, 2]. Наиболее радикальное переосмысление коснулось риторических способов воздействия. Логос трансформировался в различные теории аргументации [1; 11; 14]. Этос преобразуется в риторику эффекта, объясняющую способы создания впечатлений о любом референте, любыми медиа, в любом дискурсе [6, 716]. Пафос обогащается новыми средствами воздействия на чувственную сферу адресата: эмоции связываются с потребностями человека [4, 56].

Названные тенденции развития современной риторической науки в немалой степени обусловлены изменениями исследуемого материала: если античное красноречие ориентировалось исключительно на устную традицию, то современное учение учитывает влияние новых каналов коммуникации: печатного, радио, телевизионного, компьютерного. Именно они определяют формирование новых жанров выступлений, например рождественских радио- (1932) и телеобращений (1957) британских монархов.

Перед выступающими, использующими СМИ, стоят те же проблемы, что и перед создателями других масс-медийных текстов: как привлечь и удержать внимание столь разнородной аудитории. Один из способов достижения этой цели состоит в подборе для выступлений тем, связанных с базовыми потребностями реципиентов, что проявляется в формировании нового направления учения о красноречии — риторики потребностей, определяя **актуальность** этого исследования. Таким образом, **цель** этой статьи состоит в разработке исследовательского аппарата риторики потребностей, что предполагает выполнение следующих **задач**: 1) заимствовать из античной традиции каноны текстопостроения, включающие инвенцию, т. е. выбор и предварительный анализ темы; диспозицию, т. е. последовательность изложения содержания; элокуцию, связанную с вербальной орнаментацией текста; запоминание и воспроизведение [7, 2], которые в результате развития технических средств слились в единый, перформативный этап текстопостроения, трансформировавшийся в масс-медийный дискурс; 2) инкорпорировать в риторические каноны текстопостроения базовые

потребности адресата и соответствующие им концептуальные структуры; 3) с учетом канонов текстопостроения выделить четыре стадии когнитивно-риторического анализа текста: инвентивный, диспозитивный, элокутивный.

I этап анализа — **инвентивный**. Состоит в установлении потребностей, с которыми связана тема отдельного сообщения, и в последующей концептуальной реконструкции их репрезентации. Для мотивационного анализа содержания текста используем классификацию потребностей, предложенную Абрахамом Маслоу, разделившим их на физиологические, безопасности, принадлежности, репутации, самоактуализации [10, 40]. Тематику текстов соотносим с названными потребностями с помощью ключевых слов непосредственно или опосредовано. При прямой номинации слово указывает на конкретную потребность, например единицы *mother, father, child* сигнализируют о принадлежности к семье. Опосредованную связь потребностей с ключевыми словами выявляем через семантический анализ их словарных дефиниций с последующей концептуальной реконструкцией их значения. Так, выявление потребности, с которой связана идея примирения, обозначенная словом *reconciliation*, осуществляем с применением трех процедур: семантической, концептуальной и мотивационной. Семантическая процедура состоит в анализе дефиниции английского существительного *reconciliation*, трактуемого как ситуация, в которой два человека, две страны возобновляют дружеские отношения, прерванные в результате ссоры (“*a situation in which two people, countries etc become friendly with each other again after quarrel*” [9, 1372]). В приведенной дефиниции сема *friendly* указывает на симпатию и готовность к общению (“*behaving towards someone in a way that shows you like them and are ready to talk to them or to help them*” [9, 645]), а сема *quarrel* отражает злобный спор или несогласие (“*an angry argument and disagreement*”) [9, 1341].

Процедура концептуального анализа направлена на реконструкцию глубинной семантики существительного *reconciliation* с применением исследовательского аппарата образ-схем, т. е. повторяющихся динамических моделей наших перцептивных взаимодействий и моторных программ, которые обеспечивают связность и структуру нашего опыта [8, XIV], что позволяет определить круг возможных единиц, передающих идею примирения. При этом учитываем, что образ-схемы фиксируют базовые отношения человека с окружающей средой в четырех перспективах, отражающих его расстояние от воспринимаемых объектов:

— соматической, т. е. в непосредственной близости от ТЕЛА как исходной точки взаимодействия с миром;

— перцептивной, учитывающей расстояние индивидов от воспринимаемых объектов;
— топологической, связанной с пространственной локализацией воспринимаемого;
— динамической, объединяющей движение и силу.

Расположение объектов относительно ТЕЛА фиксируется образ-схемами СПЕРЕДИ — СЗАДИ, СВЕРХУ — СНИЗУ, СЛЕВА — СПРАВА, ЦЕНТР — ПЕРИФЕРИЯ, БЛИЗКО — ДАЛЕКО. Перцептивная перспектива концептуализации представлена схемами, отражающими последовательность трансформации получаемых образов в результате приближения к объектам: МАССА — МНОЖЕСТВО — ИСЧИСЛЯЕМОСТЬ — ОБЪЕКТ. Локативные схемы учитывают изменения в расположении объектов внутри трехмерного пространства или за его пределами, начиная с поверхности: ПРЕДЕЛ (ПОВЕРХНОСТЬ) — КОНТЕЙНЕР — ВКЛЮЧЕНИЕ / ИСКЛЮЧЕНИЕ — СОДЕРЖИМОЕ (ПУСТОЙ / ПОЛНЫЙ). Динамические схемы представляют объекты в движении (ПУТЬ, ЦИКЛ, ВЕРТИКАЛЬ) или в силовом взаимодействии: ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ, КОНТАКТ, ОБЕСПЕЧЕНИЕ / ЛИШЕНИЕ ВОЗМОЖНОСТИ, ПРИНУЖДЕНИЕ, ПРИТЯЖЕНИЕ, ПРЕПЯТСТВИЕ / УСТРАНЕНИЕ ПРЕПЯТСТВИЯ.

Соответственно, в рассмотренном выше определении существительного *reconciliation* сема *quarrel* указывает на ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ, а сема *friendly* — на его прекращение, соотносимое с УСТРАНЕНИЕМ / ОТСУТСТВИЕМ ПРЕПЯТСТВИЯ, имплицитующим открытый путь, что позволяет дальнейшее применение силы [8, 46], и с КОНТАКТОМ [8, 126]. Поэтому в группу средств, представляющих идею примирения, кроме существительного *reconciliation*, включаем единицы с семантикой УСТРАНЕНИЯ / ОТСУТСТВИЯ ПРЕПЯТСТВИЯ, ДВИЖЕНИЯ И КОНТАКТА.

Процедура мотивационного анализа семантики опирается на противопоставление сем *friendly* и *quarrel*, имплицитующих смену ссоры, соотносимой с ПРОТИВОДЕЙСТВИЕМ и угрозой, дружескими отношениями, коррелирующими с КОНТАКТОМ, т. е. идея примирения, обозначенная существительным *reconciliation*, проявляет связь с потребностью в безопасности, вернее, с ее восстановлением [5, 199].

II этап анализа — **диспозиционный**. Направлен на выявление коммуникативных блоков (КБ), линейаризующих содержание, связанное с задействованными потребностями: физиологическими, безопасности, принадлежности, репутации или самоактуализации [10, 40].

III этап анализа — **элокутивный**. Воссоздает тактики, определяющие выбор языковых средств, подчиненных способам воздействия: пафосу, предполагающему эксплицитную или имплицитную

апелляцию к потребностям посредством концептуального моделирования их семантики; этосу — через саморепрезентацию автора; логосу, обращенному к разуму.

Тактики апелляции к потребностям, связанными с пафосом, определяют употребление мотивационных языковых единиц, именуемых субъектов, деятельность которых направлена на удовлетворение базовых потребностей личности [3, 7]. Единицы этой группы идентифицируют референты на трех уровнях обобщения: суперординатном, наиболее общем; базовом, непосредственного взаимодействия с объектами; субординатном, представляющем отдельные аспекты явлений [13, 37]. С учетом направления категоризации референтов дифференцируем дедуктивные и индуктивные тактики апелляции к потребностям, которые предполагают движение от абстрактных концептов, напр. *reconciliation*, к конкретным, напр. *move*, или в противоположном направлении.

Рассмотрим применение предложенной когнитивно-риторической методики анализа текстов на материале двух рождественских обращений, посвященных идее примирения, которые британская королева Елизавета II произнесла в 1976 г. (<https://www.royal.uk/christmas-broadcast-1976>) и в 2014 г. (<https://www.royal.uk/christmas-broadcast-2014>).

В аспекте инвенции, определяющей тематику текстов, оба обращения посвящены примирению, на что указывает существительное *reconciliation* в первом предложении выступления 1976 г. (*Christmas is a time for reconciliation*) и в конце вступительного блока речи 2014 г.: *In the ruins of the old Coventry Cathedral is a sculpture of a man and a woman reaching out to embrace each other. [...] Casts of the same sculpture can be found in Belfast and Berlin, and it is simply called Reconciliation.*

Различия в последовательности изложения содержания в аспекте активизируемых потребностей устанавливаем на этапе диспозиции. Обращение 1976 г. состоит из трех основных КБ:

— вступление, определяющее понятие примирения;

— американский КБ, посвященный участию королевы в праздновании двухсотлетия США, т. е. апеллирующий к возобновлению безопасности;

— универсальный КБ, опирающийся на взаимодействие тезиса, определяющего примирение, с аргументами-примерами, обращенными к возобновлению безопасности, а также к самоактуализации во фрагменте о предстоящем юбилее королевы.

В свою очередь, обращение 2014 г. состоит из шести КБ, апеллирующих к различным потребностям, актуализируемым по степени уменьшения их воздействия на аудиторию, т. е. с учетом принадлежности. Вступительный блок, приведенный

выше, описывает скульптурное воплощение примирения (*a sculpture of a man and a woman reaching out to embrace each other*) с его последующей категоризацией существительным *reconciliation*. Второй, исторический — повествует о рождественском перемирии во время Первой мировой войны и апеллирует к потребности в глобальной безопасности. Третий, спортивный — обращен к имперской самоактуализации, иллюстрируемой олимпийскими играми стран Британского содружества. Четвертый, национальный — апеллирует к восстановлению безопасности, описывая примирение в Северной Ирландии и Шотландии. Пятый, локальный — рассматривает безопасность в отдельной части мира, охваченной смертельной эпидемией (вирус Эбола). Шестой, заключительный — содержит рождественские поздравления.

Элокутивный анализ, направленный на выявление языковых средств вербализации идеи примирения, свидетельствует, что обращение 1976 г. построено на основе чередования дедуктивной тактики во вступлении, индуктивной тактики в американском КБ и дедуктивной тактики в универсальном КБ.

Согласно дедуктивной тактике определение примирения в первом обращении сопровождается апелляцией к потребности в принадлежности к семье, обозначенной во втором утверждении словосочетанием *families and friends*: *Christmas is a time for reconciliation. A time not only for families and friends to come together but also for differences to be forgotten.*

Три индуктивные тактики в американском КБ направлены на описание визита королевы в США, истории возникновения американского государства и теплого приема, оказанного монарху. Индуктивная тактика-описание визита подчиняет единицы с семантикой контакта (*In 1976 I was reminded of the good that can flow from a friendship that is mended*), движения (*This year we went to America to join in their Bicentennial celebrations*) и устранения препятствия (*Yet that same King was among the first to recognise that old scores must be settled and differences reconciled*).

Индуктивная историческая тактика реализуется противопоставлением существительного *conflict*, обозначающего ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ между Британией и ее бывшими колониями, словосочетанию *didn't remain enemies*, существительным *reconciliation, partnership* и словосочетанию *ensured that the light of liberty*, нагромождение которых акцентирует восстановление безопасности: *And restored they were. The United States was born in bitter conflict with Britain but we didn't remain enemies for long. From our reconciliation came incalculable benefits to mankind and a partnership which, together with many countries of the Commonwealth, was proved in two world wars and ensured that the light of liberty was not extinguished.*

Индуктивная тактика приветствия реализуется существительным *welcome*, имплицитно устраняющим препятствия на уровне непосредственного контакта: *Wherever we went the welcome was the same, all the way to Boston, where the first shots in the war between Britain and America were fired.*

Универсальный КБ опирается на взаимодействие тезиса, определяющего понятие примирения, с последовательностью конкретных аргументов, отражающих реализацию тактики расширенной дедукции. Тезис содержит монаршее определение примирения: *Reconciliation, like the one that followed the American War of Independence, is the product of reason, tolerance and love [...]*, которое усиливается медицинской метафорой, обозначенной словосочетанием *heal and purify*: *It is easy enough to see where reconciliation is needed and where it would heal and purify [...]*.

При развертывании универсального блока аргументы-примеры примирения, которые актуализируют возобновление безопасности, представляют волонтеров, улучшающих взаимопонимание между людьми (*A few weeks ago, for instance, I met in my home a group of people who are working for better understanding between people [...]*), движение за мир в Северной Ирландии, названное словосочетанием *peace movement*, а его цели — существительным *reconciliation*: *Another shining example is the peace movement in Northern Ireland. Here Roman Catholics and Protestants have joined together in a crusade of reconciliation to bring peace to the Province.*

Связь примирения с самоактуализацией отражена во фрагменте, посвященном предстоящему юбилею королевы, наилучшим подарком к которому, по ее мнению, является глобальное примирение: *The gift I would most value next year is that reconciliation should be found wherever it is needed. A reconciliation which would bring peace and security to families and neighbours at present suffering and torn apart.*

Заключительный аргумент-иллюстрация примирения касается проблемы сохранения климата: в данном случае существительное *reconciliation* взаимодействует со словосочетанием *good effects* (*[...] If there is reconciliation — if we can get the climate right — the good effects will flow much more quickly than most people would believe possible*) и метафорами произрастания и цветения: *But who in Britain [...] would have believed that the grass would grow so strong, so green and so soon when the drought ended? When the conflict stops, peace can blossom just as quickly.*

Завершающее поздравление с Рождеством соотносится с идеей примирения, открывавшей обращение: *I wish you all a very happy Christmas and may the New Year bring reconciliation between all people.*

В отличие от текста, рассмотренного выше, элокутивное оформление рождественского приветствия 2014 г. опирается на структурирование отдельных КБ дедуктивной тактикой, за исключением вступления и рождественского КБ, которые опираются на индукцию.

Вступление открывается индуктивной тактикой, подчиняющей описание скульптуры мужчины и женщины, тянущихся друг к другу, суперординатной номинации *reconciliation*, категоризирующей этот образ: *In the ruins of the old Coventry Cathedral is a sculpture of a man and a woman reaching out to embrace each other [...]. Casts of the same sculpture can be found in Belfast and Berlin, and it is simply called Reconciliation.*

Военный и спортивный КБ рассматриваемого текста опираются на взаимодействие тактик последовательного акцентирования, состоящих в повторении одного и того же слова в конце и в начале двух примыкающих КБ [12, 18], и дедукции, предполагающей взаимодействие тезиса, определяющего значение понятия примирения с аргументами-примерами. Последние описывают рождественское перемирие времен Первой мировой войны глаголами *came together*, *(shooting) stopped*, *met*, категоризирующими УСТРАНЕНИЕ ПРЕПЯТСТВИЯ на базовом уровне: *Reconciliation is the peaceful end to conflict, and we were reminded of this in August when countries on both sides of the First World War came together in peace [...]. Without any instruction or command, the shooting stopped and German and British soldiers met in No Man's Land. [...] It was Christmas truce.*

Тактика последовательного акцентирования в спортивном КБ вводит тезис, определяющий понятие перемирия (*truce*), названное в конце предыдущего КБ, с аргументами-предикатами, именуемыми сенсомоторные действия, реализующие перемирие: прекращение противодействия (*battles were put on hold*), движение навстречу (*bring together*), а также поддержание межнационального диалога (*dialogue between nations*): *Truces are not a new idea. In the ancient world a truce was declared for the duration of the Olympic Games and wars and battles were put on hold. Sport has a wonderful way of bringing together people and nations [...]. It is no accident that they are known as the Friendly Games. As well as promoting dialogue between nations.*

Дедуктивная тактика в национальном КБ обуславливает взаимодействие тезиса о примирении в Северной Ирландии, обозначенного существительным *reconciliation*, с аргументом, в составе которого глагол *reach out* возвращает адресата к скульптуре, описанной в начале текста (*rather like the couple in the sculpture*), согласно тактике рассредоточенного акцентирования: *The benefits of reconciliation were closer to see when I visited Belfast in June [...]. What was once*

a prison during the troubles is now a place of hope and fresh purpose; a reminder of what is possible when people reach out to one another, rather like the couple in the sculpture. Во фрагменте, посвященном Шотландии, тезис о разных формах примирения (*reconciliation takes different forms*) взаимодействует с метафорой моста, символизирующей устранение различий (*bridging these differences*): *Of course, reconciliation takes different forms. In Scotland after the referendum many felt great disappointment, while other felt great relief, and bridging these differences will take time.*

Тактика дедукции в локальном блоке подчиняет взаимодействие тезиса о примирении в зонах конфликта с аргументами, представляющими работающих там активистов (*aid workers and medical volunteers*): *Bringing reconciliation to war or emergency zones is an even harder task, and I have been deeply touched this year by the selflessness of aid workers and medical volunteers.*

Рождественский КБ, представляющий Иисуса Христа (*Jesus Christ*) как воплощение примирения (*reconciliation*), соотносится с началом текста благодаря индуктивной тактике и фразовому глаголу *stretch out*, коррелирующему с *reach out*: *For me, the life of Jesus Christ, the Prince of Peace, whose birth we celebrate today, is an inspiration and an anchor in my life. A role-model of reconciliation and forgiveness, he stretched out his hands in love, acceptance and healing.*

В структурированном дедуктивной тактикой заключительном КБ обобщающие утверждения с существительными *reconciliation*, *truce*, *peace* и *goodwill* соотносятся с песней "Silent Night", воплощающей рождественское перемирие Первой мировой войны: *Sometimes it seems that reconciliation stands little chance in the face of war and discord. But, as the Christmas truce a century ago reminds us, peace and goodwill have lasting power in the hearts of men and women. On the chilly Christmas Eve in 1914 many of the German forces sang "Silent Night", its haunting melody inching across the line. The carol is still much-loved today, a legacy of the Christmas truce, and a reminder to us all that even in the unlikeliest places hope can still be found.*

Таким образом, анализ текстов рождественских приветствий, посвященных примирению, с применением положений когнитивной риторики потребностей, объединяющей деятельностные мотивы субъекта и соответствующие им концептуальные структуры с этапами текстостроения, приводит к двум главным выводам. Во-первых, последовательность размещения материала зависит от связи потребности, определяющей тематику, с мотивами в принадлежности, отражающими степень близости предлагаемого содержания потребностям аудитории. Во-вторых, выбор языковых средств, воплощающих глав-

ную идею, подчиняется двум основным тактикам: индукции, при которой автор, отталкиваясь от своего опыта, т. е. опираясь на этос, двигается к обобщениям, и дедукции, в соответствии с которой тезис обосновывается аргументами-примерами. В обращении 2014 г. две названные тактики дополняются двумя другими, предполагающими

повторение слов в примыкающих абзацах или в различных КБ: последовательного и рассредоточенного акцентирования соответственно. Перспектива дальнейшего исследования состоит в выявлении когнитивно-риторической организации рождественских обращений, посвященных другим темам.

ЛИТЕРАТУРА

1. Баранов А.А. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход) : автореф. дис. на соиск. уч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык», 10.02.19, «Общее языкознание» / А.А. Баранов. — М., 1990. — 48 с.
2. Ворожбитова А.А. Лингвориторическая парадигма: теоретические и прикладные аспекты / А.А. Ворожбитова. — Сочи : СГУТиКД, 2000. — 317 с.
3. Данильченко І.В. Мовна особистість американського журналіста: гендерний і віковий аспекти : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І.В. Данильченко. — Одеса, 2014. — 19 с.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции / А.Н. Леонтьев // Психология мотивации и эмоций : [хрестоматия]. — М. : АСТ, Астрель, 2009. — С. 47–65.
5. Потапенко С.І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти : [монографія] / С.І. Потапенко. — Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2009. — 391 с.
6. Потапенко С.И. Когнитивная риторика эффекта: методика анализа эпидейктических речей / С.И. Потапенко // Когнитивные исследования языка. Вып. XIV. Когнитивная лингвистика: итоги, перспективы : матер. Всерос. науч. конф. / отв. ред. вып. Л.А. Фурс. — М. : Ин-т языкознания РАН; Тамбов : Изд. дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2013. — С. 716–721.
7. Burke M. Discourse Implicature, Quintilian and the Lucidity Principle: Rhetorical phenomena in pragmatics / M. Burke // Topics in Linguistics. — 2016. — Vol. 17, № 1. — P. 1–16.
8. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason / M. Johnson. — Chicago; L. : The Univ. of Chicago Press, 1987. — 233 с.
9. LDCE: Longman Dictionary of Contemporary English. — Harlow : Longman, 2003. — 1948 p.
10. Maslow A. Motivation and Personality / A. Maslow. — N.Y., etc.: Harper and Row Publishers, 1970. — 368 p.
11. Perelman Ch. The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation / Ch. Perelman, L. Olbrechts-Tyteca. — Notre Dame : University of Notre Dame Press, 1969. — 566 p.
12. Potapenko S. Rethinking Pathos: Media Rhetoric of Needs / S. Potapenko // Deeds and Days. — Kaunas, 2016. — №. 66. — P. 9–20.
13. Rosch E. Principles of categorization / E. Rosch // Cognition and Categorization. — Hillsdale, N.J. : Lawrence Erlbaum, 1978. — P. 27–48.
14. Van Eemeren F. A Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-Dialectical Approach / F. Van Eemeren, R. Grootendorst. — Cambridge : Cambridge University Press, 2004. — 216 p.

REFERENCES

1. Baranov, A. (1990). *Lingvisticheskaia teoriia argumentatsii (kognitivnyi podkhod)* [Linguistic Theory of Argumentation (cognitive approach)] : avtoref. diss. na soiskanie uchenoi stepeni d-ra filol. nauk: spets. 10.02.01 «Russkii yazyk», 10.02.19, «Obshchee yazykoznanie». Moscow.
2. Vorozhbitova, A. (2000). *Lingvoritoricheskaia paradigma: Teoreticheskie i prikladnyie aspekty* [Linguistic Thetorical Paradigm: Theoretical and Applied Aspects]. Sochi: SGUTiKD.
3. Danilchenko, I. (2014). *Movna osobystist amerykanskooho zhurnalista: Hendernyi i vikovy aspekty* [Linguistic Personality of the American Journalist: Gender and Age Aspects] avtoref. dis. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy». Odesa.
4. Leontiev, A. (2009). *Potrebnosti, motivy i emotsii* [Needs, Motives and Emotions]. *Psikhologiiia Motivatsii i Emotsii*, 47–65.
5. Potapenko, S. (2009). *Suchasnyi anhlomovnyi media-diskurs: Lingvokohnityvnyi i motyvatsiinyi aspekty* [Modern English Media Discourse: Linguistic Cognitive and Motivational Aspects]. Nizhyn: Vydavnytstvo NDU imeni Mikoly Hoholia.
6. Potapenko, S. (2013). *Kognitivnaia ritorika efekta: Metodika analiza epideikticheskikh rechei* [Cognitive Rhetoric of Effect: Methods of Analyzing Epideictic Speeches]. *Kognitivnyie Issledovaniia Yazyka. Vyp. XIV. Kognitivnaia Lingvistika: Itogi, Perspektivy: M-ly Vseros. Nauch. Konf.*, Moscow, Tambov, 716–721.

7. Burke, M. (2016). Discourse Implicature, Quintilian and the Lucidity Principle: Rhetorical Phenomena in Pragmatics. *Topics in Linguistics*, 17 (1), 1–16.
8. Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago; L.: The Univ. of Chicago Press.
9. *Longman Dictionary of Contemporary English*. (2003). Harlow: Longman.
10. Maslow, A. (1970). *Motivation and Personality*. N.Y., etc.: Harper and Row.
11. Perelman, Ch., Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame: University of Notre Dame Press.
12. Potapenko, S. (2016). Rethinking Pathos: Media Rhetoric of Needs. *Deeds and Days*, 66, 9–20.
13. Rosch, E. (1978). Principles of Categorization. *Cognition and Categorization*. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum, 27–48.
14. Van Eemeren, F., Grootendorst, R. (2004). *A Systematic Theory of Argumentation: The Pragmatic-Dialectical Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.

СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СІНГАПУРІ

Домніч О.В.,

Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66-А, м. Запоріжжя, 69600
E-mail: olga-nika02@znu.edu.ua

Стаття присвячена дослідженню англійської мови в історичному й соціолінгвістичному аспектах в межах розповсюдження вторинних варіантів відповідної поліетнічної комунікативної системи, одним із репрезентантів якої є сингапурська англійська.

Ключові слова: сингапурська англійська, індигенна мова, мови іммігрантів, період.

Домніч О.В.

Социально-исторические предпосылки формирования английского языка в Сингапуре

Статья посвящена исследованию английского языка в историческом и социолингвистическом аспектах в масштабах распространения вторичных вариантов данной полиэтничной коммуникативной системы, одним из представителей которой является сингапурский английский.

Ключевые слова: сингапурский английский, индигенный язык, языки иммигрантов, период.

O. Domnich

Socio-historical background of the English language formation in Singapore

The article investigates historical and sociolinguistic aspects of the English language across the extension of the secondary varieties of the given polyethnic communicative system. One of its representatives is Singapore variety of the English language. Since the beginning of the 19th century the homotransplantation of the English language onto the territory of contemporary Singapore — into the area of distribution of the indigenous language (Malay, which since the beginning of colonization to the present day has been the only national language of the state) and immigrant languages (different dialects of Chinese and Tamil) — has been observed.

The period of this territory's colonization comprises almost a century and a half (140 years), during this time the following historical periods took place: the initial period, the immigration one, and the colonial and post-colonial periods. In the initial period the implementation of the Anglo-Saxon ethnic group and its linguistic system into this area and the beginning of cooperation with the indigenous language, and immigrant languages is observed; the immigration period is characterized, above all, by the emergence of the dominant role of English among other communicative systems of Singapore; in the colonial period the strengthening of the English language dominance continued and the substitution of the indigenous language (Malay) and various immigrant dialects and languages for English began (and continues today); in the post-colonial period the predominance of English in almost all the spheres of communication is observed (mostly among the younger generation of the Singapore community), and the English language occupies the position of "high" linguistic system as well. Thus, we conclude that (partly because of Singapore's integration into the world community and the processes of globalization in the modern world) in the given area of its distribution English (first an alien language system) acquires the status of the official, dominant, the most prestigious, intermediary communicative system on the national scale.

Key words: Singapore English, indigenous language, languages of immigrants, period.

Постановка проблеми. Англійська мова (АМ) поширена в сучасне світове співтовариство завдяки її гомотрансплантації в нові ареали та політиці колоніальної експансії, здійснюваній імперіалістичною державою — Великобританією. Протягом кількох століть (XVI–XX) розповсюдження АМ реалізувалася внаслідок утворення й дезінтеграції колоніальних територій Великобританії (як *settlement colonies* — колоній-поселень, так

і *exploitation colonies* — колоній, створених з метою експлуатації (згідно з термінологією Салікоко Мавене (Salikoko Mufwene)) [39]). Таким чином, у широкому комунікативному просторі АМ являє собою систему національно-територіальних варіантів, «соціально зумовлених» лінгвоструктур, для яких є характерними «певна функціональна своєрідність, а також структурні та нормативні особливості» [6, 5].

З початку XIX ст. спостерігається гомотрансплантacja англійської мови на територію сучасного Сінгапуру — в ареал поширення мови корінного населення (малайської, яка з початку колонізації й до наших часів — єдина національна мова держави) і мов іммігрантів (діалектів китайської мови й тамільської). У Сінгапурі чотири офіційні мови (малайська, англійська, діалект китайської мови — Putonghua / Mandarin — і тамільська), індигенною вважається малайська [23].

Не існує єдиної уніфікованої думки щодо сінгапурської англійської, оскільки одними вченими ця лінгвальна система трактується як «*варіант*» [3; 44 та ін.], а іншими — як «*різновид*» [2; 27 та ін.]. Так, сучасний лінгвіст С.С. Ільїна в дисертації, присвяченій вивченню національно-культурної специфіки сінгапурського етносу й опису автостереотипу сучасного сінгапурця на прикладі аналізу звернень у *сінгапурському варіанті англійської мови*, порушує питання диференціації таких термінів, як «варіант» і «різновид». Перший термін вчений розуміє як «*варіант англійської мови* з своїми ендо- та екзонормами, що реалізується в англійській мові як рідній і другій, офіційній мові» та «використовується як для внутрішньо- так і для зовнішньокультурного спілкування» [3, 5, 9]. «*Різновидом англійської мови* слід вважати англійську, що функціонує як іноземна в тому чи іншому регіоні, має певний культурний базис, який дозволяє цьому різновиду бути мовою зовнішньокультурного спілкування і має певні інтерференційні ознаки». Вказуючи, що АМ у Сінгапурі відповідає (1) основним характеристикам мовної моделі (*intelligibility, comprehensibility, interpretability*), (2) має статус державної, (3) представлена сформованою лінгвосистемою з власною еднормою, С.С. Ільїна, таким чином, титулює АМ у згаданому ареалі як *сінгапурський варіант англійської мови*, що має статус регіонального варіанта [3, 5] і функціонує з метою внутрішньої та зовнішньої культурної комунікації [3, 9]. Слідом за С.С. Ільїною ми приймаємо в цій роботі визначення АМ в Сінгапурі як *єдиного сінгапурського варіанта англійської мови*.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд в історичному й соціолінгвістичному аспектах англійської мови в межах розповсюдження вторинних варіантів або лінгвосистем зовнішнього кола (відповідно до теорії Б. Качру [29]). *Сінгапурський варіант англійської мови* (СгА) є одним із репрезентантів відповідної поліваріантної комунікативної системи, що функціонує в сучасному полікультурному середовищі як поліетнічний лінгвальний феномен і представлена національно-територіальними варіантами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За останні півстоліття помітно активізувалися наукові розвідки щодо поширення й дисемінації АМ у нових ареалах її трансплантації. З'явилася значна кількість праць, що вивчають сінгапурський варіант англійської мови, інтерес до якого активізувався й актуалізувався наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст. та залишається динамічним донині. Сучасні науковці (не тільки з країни поширення відповідного варіанта АМ) вивчають його в різних аспектах: соціолінгвістичному [8; 10; 13; 14; 15; 17; 19; 21; 27; 30; 32; 45], історичному [7; 9; 11; 18; 35; 37; 38; 44], лінгвоконтактологічному [28], лінгвокультурному [24; 50], лексикографічному [31; 47], лінгвістичному (на різних мовних рівнях: граматичному [26; 41], морфологічному [33; 36; 49; 51], семантичному [3; 20; 50; 51], фонетичному [16; 22; 25; 34; 42; 46; 48], лексичному [3; 7; 20; 21; 43], синтаксичному [12; 49]), стилістичному [40].

Виклад основного матеріалу. Тривалість контактів англофонів із індигенним населенням коливається в межах 140 років (1819–1959). Історичні передумови формування АМ у Сінгапурі містять чотири окремі періоди, які значно відрізняються за своїми базовими характеристиками. Розглянемо докладніше кожен із них.

I. Ініціальний період (1819–1825). Генезис АМ на території Сінгапуру нерозривно пов'язаний з ім'ям сера Томаса Стемфорда Раффлза (Thomas Stamford Raffles), представника Британської Ост-Індійської компанії, який 28 січня 1819 р. висадився на острови Сінгапуру й 6 лютого 1819 р. уклав договір про заснування на цій території британської торговельної факторії, а пізніше — і значної за розмірами морської військової бази [4, 136; 44, 128]. З цього часу починається історія трансплантації та розповсюдження АМ у відповідному ареалі.

Також зазначимо, що поява й комунікативна діяльність із тубільним народом (малайцями) представників Британської держави були не першими на цій території: задовго до 1819 р. спостерігалися спорадичні індивідуальні мовні контакти, мета яких полягала у здійсненні торговельних і розвідувальних операцій. Першими ж європейцями, з якими мало контакт малайське індигенне населення Сінгапуру, були голландці та португальці, що атакували країну в XVI ст. [37, 329]. Це завойовання не минуло безслідно, і приклади запозичених лексичних одиниць з європейських мов — це лінгвальні наслідки, які мають місце в індигенній мові, а пізніше були інтегровані до СгА, наприклад: *sup n. soup, stew* [*Malay <Dutch soep soup*]; *pasal, pasar n. affair, business, concern* [*Portuguese passada pace, step*]. Цей період відзначений також початком імміграції представників різних етнічних спільнот.

II. *Імміграційний період (1826–1866)*. Сінгапур офіційно стає територією Британської імперії в 1826 р. [1, 1098]. Спочатку Великобританією були завойовані малайзійські Пенанг (1786), Малакка (1824) і Сінгапур (1819), в результаті експансії ці території титуловано “Straight Settlements” [44, 128; 2, 182]. Згодом у згаданих місцевостях було встановлено торговельні центри (1826). У зазначений період спостерігалися тривалі прямі етнічні та лінгвальні контакти, що сприяло зародженню й розвитку *сінгапуро-малайзійської англійської (S-ME)* [2, 182–188]. На цей час особливо активним був приплив в цей ареал іммігрантів (китайців, індійців, британців та американців), і, як наслідок етнічної взаємодії, спостерігається активізація мовних контактів. Ліса Лім (Lisa Lim) зазначає, що в результаті величезного напливу іммігрантів з півдня Китаю, Малайзії, Індонезії та Південної Азії відбувається істотне збільшення населення Сінгапуру — від декількох сотень до більш ніж півмільйона [37, 329–330].

Політика імплементації та інтеграції АМ у мультиетнічне й полілінгвальне співтовариство Сінгапуру нерозривно пов’язана з переходом навчальних закладів на навчання АМ (починаючи з 1834, 1835 років) [44, 128]. Здійснюється зміцнення панівної ролі АМ у результаті низки соціально-історичних і політичних процесів: АМ як *lingua franca* замінює місцеві мови-посередники, наприклад, *Baba Malay*, *Kristang*, *Bazaar Malay* [44, 129, 136], АМ імплементована як мова навчання в системі освіти (у середніх школах, а пізніше коледжах і вищих навчальних закладах) [44, 128].

III. *Колоніальний період (1867–1958)*. Через майже півстоліття (1819–1867) від заснування країни сером Стемфордом Раффлзом Сінгапур офіційно стає колонією Великобританії (*Crown Colony*) [37, 329]. Спостерігається витіснення мови корінного населення (*Malay*) і мов іммігрантів (*Chinese*; *Hokkien*, *Putonghua*, *Cantonese*; *Tamil*) англійською мовою. На цьому етапі АМ стає мовою престижу державного масштабу (нею послуговувалася законодавча система, вона використовувалася як *lingua franca* в ділових і фінансових колах, а також була мовою адміністрування, дипломатії та управління тощо).

IV. *Постколоніальний період (1959 р. — до наших днів)*. Проіснувавши 140 років під тиском колоніальної експансії (1819–1959), у 1959 р. країна звільнилася від колоніального гніту Британської корони [2, 182], а в 1965 р. Сінгапур став незалежною від Малайзії державою (1963–1965) [8]. Характерною особливістю є те, що в цей час створюються всі соціальні, культурні, освітні та політичні інститути, формуються пріоритети й законодавчо закріплюються між різними етнічними колективами.

Як зазначає Лі Куан Ю щодо мовної політики постколоніального періоду (1959–1990) і вибору АМ як *lingua franca* полінаціонального й мультикультурного ком’юніті Сінгапуру, «в нашому багатонаціональному та різномовному суспільстві англійська мова була єдиною нейтральною мовою, не кажучи вже про те, що ця мова допомогла б нашому спілкуванню із зовнішнім світом» [11, 112].

Спостерігається поступове витіснення англійською мовою індигенної мови та мов іммігрантів практично з усіх сфер комунікації (за винятком літературної китайської мови, вивчення й запровадження якої китайською діаспорою культивується сінгапурським урядом з 1978 р. [11, 116–117]). Індигенна мова, як і мови іммігрантів, продовжують функціонувати в полілінгвальному суспільстві Сінгапуру, однак статус цих мов змінюється під тиском АМ (цьому сприяє імплементація АМ у всіх сферах освіти, мас-медіа, надання АМ особливого статусу: це — мова бізнесу, дипломатії, управління, адміністрації, системи освіти тощо). Загалом відповідні ідіоми [5, 171] (малайська, діалекти китайської мови й тамільська) продовжують функціонувати у сферах неофіційної комунікації (сімейне спілкування, побутові повсякденні ситуації тощо) в середовищі старшого покоління сінгапурського комунікативного континууму, але молоде покоління сінгапурців в комунікації у відповідних лінгвальних ситуаціях використовує вже АМ.

Нині ж очевидно є незбалансована двомовність, або диглосна ситуація: АМ перебуває у становищі «високої» лінгвосистеми (*High language*), а нативна мова — «низької» (*Low language*). Це твердження можна верифікувати такими фактами: насамперед, законодавчо затверджено, що АМ — одна з чотирьох офіційних мов держави, її використання характерно для «високих» мовних ситуацій і сфер комунікації, а саме, як було зазначено вище, у всіх рівнях системи освіти, науковій, адміністративній діяльності, діловій, урядовій сферах тощо. Індигенна мова (малайська) функціонує в «низьких» ситуаціях і сферах комунікації, наприклад у повсякденному, побутовому та сімейному спілкуванні, функціонально знижених стилях мовлення тощо.

Мови іммігрантів і креольська мова (*Baba Malay*), що функціонують у сінгапурському співтоваристві з часів заснування держави, практично виходять із усіх сфер комунікації: зменшується кількість носіїв відповідних мов, і останні втрачають статус «панівних» (*a dominant home language*) в комунікації сінгапурської етнічної спільноти [44; 35]. У табл. 1 наведено характеристику історичних періодів формування СгА, що ґрунтується на соціально-історичних процесах.

Періоди становлення сінгапурської англійської

№	Період	Основні дати	Коротка характеристика соціально-історичних процесів
	Доколоніальний час	Кін. XVIII ст. — поч. XIX ст.	Здійснення етнічних і мовних контактів між окремими представниками індигенних і інтродукованого етносів у результаті торговельних та розвідувальних операцій
I	Ініціальний (1819–1825)	6 лютого 1819 р.	Укладання договору про заснування на островах британської торговельної зони (факторії) слугувало початком історії трансплантації та розповсюдження АМ у цьому ареалі
II	Імміграційний (1826–1866)	1826 р.	Встановлення торговельних центрів на відповідній території (1826) з подальшим зародженням та розвитком сінгапуру-малайзійської англійської (S-ME) і Peranakan English. Значний приплив іммігрантів: китайців, індійців, британців і американців
		1834 р., 1835 р.	Зміцнення панівної ролі АМ: цей ідіом як lingua franca практично замінює місцеві мови-посередники; становлення АМ як мови навчання в середніх освітніх установах і вищій школі
III	Колоніальний (1867–1958)	1867 р.	Витіснення мови корінного населення (Malay) і мов іммігрантів (Chinese і Tamil) англійською мовою. АМ — мова престижу державного масштабу
IV	Постколоніальний (1959 р. — до наших часів)	1959 р.	Продовження поступового витіснення англійською мовою індигенної і мов іммігрантів (за винятком літературної китайської мови) практично з усіх сфер комунікації: малайська мова, як і діалекти китайської й тамільська, продовжують функціонувати в полілінгвальному співтоваристві Сінгапуру, однак статус цих мов змінюється під тиском АМ

Висновки з дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. У період британської колоніальної експансії (1819–1959) Сінгапур набув статусу великого торгового центру, мав у розпорядженні великий морський порт і завдяки торговим шляхам, які проходили крізь цю державу до Малайзії й Азії, залучав іммігрантів з усіх куточків світу, особливо з Азії (Китаю та Індії). Мови цих народів згодом стають офіційними завдяки значній кількості населення, зареєстрованого на острові, та змінюють мовну ситуацію в цьому ареалі.

Період колонізації відповідної території включає практично півтора століття (140 років) і охоплює чотири історичні періоди формування СгА: *ініціальний, імміграційний, колоніальний і постколоніальний*. У *ініціальному періоді* спостерігається імплементація англо-саксонського етносу та його лінгвосистеми в зазначений ареал і початок взаємодії з індигенною мовою й мовами іммігрантів; *імміграційний період* характеризується перш за все становленням панівної ролі АМ серед інших лінгвосистем держави; у *колоніальному* — триває зміцнення домі-

нування АМ, а також починається (і триває в наші дні) витіснення англійською мовою індигенної, а також лінгвосистем іммігрантів; у *постколоніальному* — спостерігається домінування АМ практично в усіх сферах комунікації (в середовищі молодого покоління сінгапурського ком'юніті), як наслідок — АМ набуває становища «високої» лінгвосистеми (High language). Таким чином, частково завдяки інтеграції Сінгапуру в світове співтовариство і процесам глобалізації в сучасному світі, АМ з алієністичної (чужорідної) мовної системи в зазначеному ареалі її поширення набуває статусу офіційної, домінуючої, максимально престижної, інтермедіарної комунікативної системи державного масштабу.

СгА як репрезентант *New Englishes* розглядалася в різних парадигмах знань (соціолінгвістичній, лінгвокультурологічній, етнолінгвістичній, історичній, стилістичній, лінгвістичній тощо), однак не вивчалася як об'єкт уваги в системі сучасної поліетнічної англійської мови і не розглядалася як лінгвокультура в когнітивно-дискурсивній парадигмі, що визначає перспективи подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой энциклопедический словарь: [А — Я] / гл. ред. А.М. Прохоров. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Большая рос. энцикл.; СПб. : Норинт, 1997. — 1408 с.
2. Ильина С.С. О некоторых лексических особенностях сингапурской разновидности английского языка / С.С. Ильина // Известия Восточного института. — 2005. — № 9. — С. 182–188.
3. Ильина С.С. Обращение в сингапурском варианте английского языка : автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.04 «Германские языки» / С.С. Ильина. — Владивосток, 2005. — 24 с.
4. Ігнат'єв П.М. Країнознавство. Країни Азії / П.М. Ігнат'єв. — Чернівці : Книги. — XXI, 2004. — 384 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. — 2-е изд., доп. — М. : Большая рос. энцикл., 2002. — 709 с.
6. Миронова Е.А. Типологические особенности взаимодействия вариантов полинационального языка (на материале французского языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Миронова Елена Анатольевна. — Ульяновск, 2006. — 176 с.
7. Погадаев В.А. Малайский мир (Бруней, Индонезия, Малайзия, Сингапур). Лингвострановедческий словарь / В.А. Погадаев. — М. : Восточная книга, 2012. — 978 с.
8. Семенец О.Е. Социальный контекст и языковое развитие: территориальная и социальная дифференциация английского языка в развивающихся странах / О.Е. Семенец. — К. : Вища школа, 1985. — 174 с.
9. Сингапур — перекресток малайского мира. Серия «Малайско-индонезийские исследования», VII. — М. : Красная гора, 1996. — 92 с.
10. Скибина В.И. Национально негомогенный язык и лексикографическая практика / В.И. Скибина. — Запорожье : Видавець, 1996. — 176 с.
11. Ю Ли Куан. Много наречий — один язык / Ли Куан Ю // Сингапурская история. Из «третьего мира» — в первый. — М. : Манн, Иванов и Фербер, 2005. — С. 110–118.
12. Aspects of the Syntax of Educated Singaporean English: Attitudes, Beliefs and Usage / Ed. by M. Newbrook et al. — Frankfurt / M., Bern, New York, Paris : 1987. — 422 p.
13. Bao Z. Already in Singapore English / Z. Bao // World Englishes. — 1995. — № 14. — P 181–188.
14. Bao Z. Diglossia and Register Variation in Singapore English / Z. Bao and H. Hong // World Englishes. — 2007. — № 25. — P. 105–114.
15. Bao Z. Systemic Transfer, Topic Prominence, and the Bare Conditional in Singapore English / Z. Bao and L.H. Min // Journal of Pidgin and Creole Languages. — 2005. — № 20. — P. 269–291.
16. Bao Z. The Sounds of Singapore English / Z. Bao // English in New Cultural Contexts: Reflections from Singapore / Ed. by J.A. Foley. — Singapore : OUP, 1998. — P. 152–174.
17. Bao Z. Until in Singapore English / Z. Bao and L. Wee // World Englishes. 1998. — № 7. — P. 31–41.
18. Bokhorst-Heng W. Language Planning and Management in Singapore / W. Bokhorst-Heng / New Englishes. The Case of Singapore / Ed. by J. Foley et al. — Singapore : Singapore University Press. — 1998. — P. 287–309.
19. Brown A. Singapore English in a Nutshell: An alphabetical description of its features / A. Brown. — Singapore : Federal Publications, 1999. — X + 253 p.
20. Buang S.N. Malay Lexical Borrowings in Singapore Colloquial English / S.N. Buang, N.A. Halim, S. Ramakresinin // Journal of Modern Languages. — 2008. — № 18. — P. 143–161.
21. Deterding D. Singapore English / D. Deterding. — Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. — 135 p.
22. Deterding D. The Intonation of Singapore English / D. Deterding // Journal of the International Phonetic Association. — 1994. — № 24 (2). — P. 61–72.
23. E-Ching Ng. Language and Ethnic Politics in Singapore // Language Ideologies in Indonesia. — March 2012. — P. 30–31. — URL: http://www.eching.org/present/2012_ethnic.pdf
24. English in New Cultural Contexts: Reflections from Singapore / Ed. by J.A. Foley et al. — Singapore : Oxford University Press, 1998. — 333 p.
25. English in Singapore: Phonetic Research on a Corpus / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : McGraw-Hill, 2005. — 220 p.
26. English in Singapore: Research on Grammar / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : McGraw-Hill, 2003. — 184 p.
27. Fedoryuk O.S. English in Asia and Asia in English. The Role and the Usage of English in Asian Countries / O.S. Fedoryuk, N.M. Petrovska // Naukovyi Visnyk Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. — 2012. — № 21. — С. 150–153.
28. Ho M.-L. Dynamics of a Contact Continuum: Singaporean English / M.-L. Ho and J.T. Platt. — Oxford : Oxford University Press, 1993. — XVII, 210 p.
29. Kachru B. The Sacred Cows of English / B. Kachru // English Today. — 1988. — № 16. — P. 3–8.

30. *Language and Society in Singapore* / Ed. by E.A. Afendras and E.C. Kuo. — Singapore : Singapore University Press, 1980. — 300 p.
31. Lee Jack Tsen-Ta. *A Dictionary of Singlish and Singapore English* / Jack Tsen-Ta Lee. — 2004. — URL: <http://www.singlishdictionary.com>, accessed 10 May 2016.
32. Leimgruber J.R.E. *Singapore English: Structure, Variation, and Usage* / J.R.E. Leimgruber. — Cambridge : Cambridge University Press, 2013. — XVI + 150 p.
33. Ler S.L.V. *A Relevance-theoretic Approach to Discourse Particles in Singapore English* / S.L.Ler / *Approaches to Discourse Particles* / Ed. by K. Fischer. — Oxford : Elsevier, 2006. — P. 149–166.
34. Levis J.M. *Prominence in Singapore and American English: Evidence from Reading Aloud* / J.M. Levis / *English in Singapore: Phonetic research on a Corpus* / Ed. by D. Deterding, E.L. Low, A.A. Brown. — Singapore : McGraw Hill Education Asia, 2005. — P. 86–94.
35. Lim L. *Coming of Age, Coming Full Circle: The (re)positioning of (Singapore) English and multilingualism in Singapore at 50* / L. Lim // *Asian Englishes*. — 2015. — № 17 (3). — P. 261–270.
36. Lim L. *Mergers and acquisition: On the Ages and Origins of Singapore English Particles* / L. Lim // *World Englishes*. — 2007. — № 26. — P. 446–473.
37. Lim L. *Peranakan English in Singapore* / L. Lim // *The Lesser-Known Varieties of English*. / Ed. by D. Schreier et al. — Cambridge : Cambridge University Press, 2010. — P. 327–347.
38. Low E.L. *English in Singapore: An Introduction* / E.L. Low and A. Brown. — Singapore : McGraw-Hill, 2005.
39. Mufwene S.S. *The Ecology of Language Evolution. (Cambridge approaches to language contact.)* / S.S. Mufwene. — Cambridge : Cambridge University Press, 2001. — XVIII, 255 p.
40. Richards J. *Singapore English: Rhetorical and Communicative Styles* / J. Richards // *The Other Tongue: English across cultures* / Ed. by B. Kachru. — Oxford : Pergamon, 1983. — P. 154–167.
41. *Singapore English: A Grammatical Approach* / Ed. by L. Lim. — Amsterdam : John Benjamins, 2004.
42. Suzanna B.H. *The [e] and [æ] vowels in Singapore English* / B.H. Suzanna and A. Brown // *The English Language in Singapore: Research on pronunciation* / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : Singapore Association for Applied Linguistics. — 2000. — P. 84–92.
43. Tan P.K.W. *Malay Loan Words across Different Dialects of English* / P.K.W. Tan // *English Today*. — 1998. — № 14 (4). — P. 44–50.
44. Tan P.K.W. *English in Singapore* / P.K.W. Tan // *International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication*. — 2013. — № 1 (1). — P. 123–138.
45. Tan P.K.W. *Singapore's Balancing Act, from the Perspective of the Linguistic Landscape* / P.K.W. Tan // *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia*. — 2014. — № 29 (2). — P. 438–466.
46. Tan Y.-Y. *'Native' and 'Non-native' Perception of Stress in Singapore English* / Y.-Y. Tan // *World Englishes*. — September 2015. — Vol. 34. — Issue 3. — P. 355–369.
47. *The Oxford Singlish Dictionary*. — Singapore : Angsana Books, 2002. — 145 p.
48. *The English Language in Singapore: Research on Pronunciation* / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : Singapore Association for Applied Linguistics, 2000. — P. 93–99.
49. Wee L. *Singapore English: Morphology and Syntax* / L. Wee / *Varieties of English : Africa, South and Southeast Asia* / Ed. by R. Mesthrie. — Berlin : Mouton de Gruyter, 2008. — P. 593–609.
50. Wierzbicka A. *Singapore English. A Semantic and Cultural Perspective* / A.Wierzbicka // *Multilingua. Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication* / Ed. by J.R. Watts. — Berlin : Mouton De Gruyter, 2003. — Vol. 22. — P. 327–366.
51. Wong J.O. *The Particles of Singapore English: A Semantic and Cultural Interpretation* / J.O. Wong // *Journal of Pragmatics*. — 2004. — № 36. — P. 739–793.

REFERENCES

1. Bolshoi entsiklopedicheskii slovar: [A — Ya] [Great Encyclopedic Dictionary] / gl. red. A.M. Prohorov. — 2-e izd., pererab. i dop. — M. : Bolshaia ros. entsikl.; SPb. : Norint, 1997. — 1408 s.
2. Ilina S.S. *O nekotorykh leksicheskikh osobennostiakh singapurskoi raznovidnosti angliiskogo yazyka* [About Some Lexical Peculiarities of Singapore English] / S.S. Ilina // *Izvestiia Vostochnogo instituta*. — 2005. — № 9. — S. 182–188.
3. Ilina S.S. *Obrashchenie v singapurskom variante angliiskogo yazyka* [Forms of Address in Singapore English] : avtoref. dis. kand. filol. nauk : 10.02.04 «Germanskii yazyki» / S.S. Ilina. — Vladivostok, 2005. — 24 s.
4. Ichnatiev P.M. *Krainoznavstvo. Krainy Azii* [Regional Studies. Countries in Asia] / P.M. Ichnatiev. — Chernivtsi : Knyhy — XXI, 2004. — 384 s.
5. *Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar* [Linguistic Encyclopedic Dictionary] / gl. red. V.N. Yartseva. — 2-e izd., dop. — M. : Bolshaia ros. entsikl., 2002. — 709 s.

6. Mironova Ye.A. Tipologicheskie osobennosti vzaimodeistviia variantov polinatsionalnogo yazyka (na materiale frantsuzskogo yazyka) [Typological Features of Interaction of Polynational Language Varieties (on the material of French)] : dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.19 / Mironova Yelena Anatolevna. — Ulianovsk, 2006. — 176 s.
7. Pogadaev V.A. Malaikii mir (Brunei, Malaizii, Singapur) [Malay World (Brunei, Malaysia, Singapore)] / V.A. Pogadaev. — M. : Vostochnaia kniga, 2012. — 978 s.
8. Semenets O.Ye. Sotsialnyi kontekst i yazykovoie razvitie: territorialnaia i sotsialnaia differentsiatsiia angliiskogo yazyka v razvivaiushchikhsia stranakh [Social Context and Language Development: Territorial and Social Differentiation of English in Developing Countries] / O.Ye. Semenets. — K. : Vyscha shkola, 1985. — 174 s.
9. Singapur — perekrestok malaiskogo mira [Singapore — the Intersection of the Malay World] ; Seriiia «Malaisko-indoneziiskie issledovaniia», VII. — M. : Krasnaia gora, 1996. — 92 s.
10. Skibina V.I. Nacionalno negomogennyi yazyk i leksikograficheskaia praktika [National Non-homogeneous Language and Lexicographical Practice] / V.I. Skibina. — Zaporozhie : Vydavets, 1996. — 176 s.
11. Ju Li Kuan. Mnogo narechii — odin yazyk [Many Dialects — One Language] / Li Kuan Ju // Singapurskaia istoriia. — M. : Mann, Ivanov i Ferber, 2005. — S. 110–118.
12. Aspects of the Syntax of Educated Singaporean English: Attitudes, Beliefs and Usage / Ed. by M. Newbrook et al. — Frankfurt / M., Bern, New York, Paris : 1987. — 422 p.
13. Bao Z. Already in Singapore English / Z. Bao // World Englishes. — 1995. — № 14. — P 181–188.
14. Bao Z. Diglossia and Register Variation in Singapore English / Z. Bao and H. Hong // World Englishes. — 2007. — № 25. — P. 105–114.
15. Bao Z. Systemic Transfer, Topic Prominence, and the Bare Conditional in Singapore English / Z. Bao and L.H. Min // Journal of Pidgin and Creole Languages. — 2005. — № 20. — P. 269–291.
16. Bao Z. The Sounds of Singapore English / Z. Bao // English in New Cultural Contexts: Reflections from Singapore / Ed. by J.A. Foley. — Singapore : OUP, 1998. — P. 152–174.
17. Bao Z. Until in Singapore English / Z. Bao and L. Wee // World Englishes. 1998. — № 7. — P. 31–41.
18. Bokhorst-Heng W. Language Planning and Management in Singapore / W. Bokhorst-Heng / New Englishes. The Case of Singapore / Ed. by J. Foley et al. — Singapore : Singapore University Press. — 1998. — P. 287–309.
19. Brown A. Singapore English in a Nutshell: An alphabetical description of its features / A. Brown. — Singapore : Federal Publications, 1999. — X + 253 p.
20. Buang S.N. Malay Lexical Borrowings in Singapore Colloquial English / S.N. Buang, N.A. Halim, S. Ramakresinin // Journal of Modern Languages. — 2008. — № 18. — P. 143–161.
21. Deterding D. Singapore English / D. Deterding . — Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. — 135 p.
22. Deterding D. The Intonation of Singapore English / D. Deterding // Journal of the International Phonetic Association. — 1994. — № 24 (2). — P. 61–72.
23. E-Ching Ng. Language and Ethnic Politics in Singapore // Language Ideologies in Indonesia. — March 2012. — P. 30–31. — URL: http://www.eching.org/present/2012_ethnic.pdf
24. English in New Cultural Contexts: Reflections from Singapore / Ed. by J.A. Foley et al. — Singapore : Oxford University Press, 1998. — 333 p.
25. English in Singapore: Phonetic Research on a Corpus / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : McGraw-Hill, 2005. — 220 p.
26. English in Singapore: Research on Grammar / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : McGraw-Hill, 2003. — 184 p.
27. Fedoryuk O.S. English in Asia and Asia in English. The Role and the usage of English in Asian Countries / O.S. Fedoryuk, N.M. Petrovska // Naukovyi Visnyk Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky. — 2012. — № 21. — C. 150–153.
28. Ho M.-L. Dynamics of a Contact Continuum: Singaporean English / M.-L. Ho and J.T. Platt. — Oxford : Oxford University Press, 1993. — XVII, 210 p.
29. Kachru B. The Sacred Cows of English / B. Kachru // English Today. — 1988. — № 16. — P. 3–8.
30. Language and Society in Singapore / Ed. by E.A. Afendras and E.C. Kuo. — Singapore : Singapore University Press, 1980. — 300 p.
31. Lee Jack Tsen-Ta. A Dictionary of Singlish and Singapore English / Jack Tsen-Ta Lee. — 2004. — URL: <http://www.singlishdictionary.com>, accessed 10 May 2016.
32. Leimgruber J.R.E. Singapore English: Structure, Variation, and Usage / J.R.E. Leimgruber. — Cambridge : Cambridge University Press, 2013. — XVI + 150 p.
33. Ler S.L.V. A Relevance-theoretic Approach to Discourse Particles in Singapore English / S.L.Ler / Approaches to Discourse Particles / Ed. by K. Fischer. — Oxford : Elsevier, 2006. — P. 149–166.

34. Levis J.M. Prominence in Singapore and American English: Evidence from Reading Aloud / J.M. Levis / English in Singapore: Phonetic research on a Corpus / Ed. by D. Deterding, E.L. Low, A.A. Brown. — Singapore : McGraw Hill Education Asia, 2005. — P. 86–94.
35. Lim L. Coming of Age, Coming Full Circle: The (re)positioning of (Singapore) English and multilingualism in Singapore at 50 / L. Lim // Asian Englishes. — 2015. — № 17 (3). — P. 261–270.
36. Lim L. Mergers and acquisition: On the Ages and Origins of Singapore English Particles / L. Lim // World Englishes. — 2007. — № 26. — P. 446–473.
37. Lim L. Peranakan English in Singapore / L. Lim // The Lesser-Known Varieties of English. / Ed. by D. Schreier et al. — Cambridge : Cambridge University Press, 2010. — P. 327–347.
38. Low E.L. English in Singapore: An Introduction / E.L. Low and A. Brown. — Singapore : McGraw-Hill, 2005.
39. Mufwene S.S. The Ecology of Language Evolution. (Cambridge approaches to language contact.) / S.S. Mufwene. — Cambridge : Cambridge University Press, 2001. — XVIII, 255 p.
40. Richards J. Singapore English: Rhetorical and Communicative Styles / J. Richards // The Other Tongue: English across cultures / Ed. by B. Kachru. — Oxford : Pergamon, 1983. — P. 154–167.
41. Singapore English: A Grammatical Approach / Ed. by L. Lim. — Amsterdam : John Benjamins, 2004.
42. Suzanna B.H. The [e] and [æ] vowels in Singapore English / B.H. Suzanna and A. Brown // The English Language in Singapore: Research on pronunciation / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : Singapore Association for Applied Linguistics. — 2000. — P. 84–92.
43. Tan P.K.W. Malay Loan Words across Different Dialects of English / P.K.W. Tan // English Today. — 1998. — № 14 (4). — P. 44–50.
44. Tan P.K.W. English in Singapore / P.K.W. Tan // International Journal of Language, Translation and Intercultural Communication. — 2013. — № 1 (1). — P. 123–138.
45. Tan P.K.W. Singapore's Balancing Act, from the Perspective of the Linguistic Landscape / P.K.W. Tan // Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia. — 2014. — № 29 (2). — P. 438–466.
46. Tan Y.-Y. Native' and 'Non-native' Perception of Stress in Singapore English / Y.-Y. Tan // World Englishes. — September 2015. — Vol. 34. — Issue 3. — P. 355–369.
47. The Oxford Singlish Dictionary. — Singapore : Angsana Books, 2002. — 145 p.
48. The English Language in Singapore: Research on Pronunciation / Ed. by D. Deterding, A. Brown and L.E. Ling. — Singapore : Singapore Association for Applied Linguistics, 2000. — P. 93–99.
49. Wee L. Singapore English: Morphology and Syntax / L. Wee // Varieties of English : Africa, South and Southeast Asia / Ed. by R. Mesthrie. — Berlin : Mouton de Gruyter, 2008. — P. 593–609.
50. Wierzbicka A. Singapore English. A Semantic and Cultural Perspective / A. Wierzbicka // Multilingua. Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication / Ed. by J.R. Watts. — Berlin : Mouton De Gruyter, 2003. — Vol. 22. — P. 327–366.
51. Wong J.O. The Particles of Singapore English: A Semantic and Cultural Interpretation / J.O. Wong // Journal of Pragmatics. — 2004. — № 36. — P. 739–793.

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ І ПАРЕМІЯХ, ЩО РЕПРЕЗЕНТУЮТЬ КОНЦЕПТ YOUTH / МОЛОДІСТЬ

Бешлей О.В.,

Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича,
вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58000
E-mail: beshleyka@mail.ru

У статті здійснено аналіз концептуальної метафори у фразеологічних одиницях та пареміях англійської мови. Виокремлено та описано основні типи концептуальної метафори, яка тісно корелює з концептом МОЛОДІСТЬ в англійській мові. Досліджено особливості відображення молодості як вікової категорії у свідомості представників англословного суспільства.

Ключові слова: концепт, концептуальна метафора, фразеологічна одиниця, паремія.

Бешлей О.В.

Концептуальная метафора в фразеологических единицах и паремиях, представляющих концепт YOUTH / МОЛОДОСТЬ

В статье проанализирована концептуальная метафора в фразеологических единицах и паремиях английского языка. Выделены и описаны основные типы концептуальной метафоры, которая тесно коррелирует с концептом МОЛОДОСТЬ в английском языке. Исследованы особенности отражения молодости как возрастной категории в сознании представителей англоязычного общества.

Ключевые слова: концепт, концептуальная метафора, фразеологическая единица, паремия.

O. Beshlei

Conceptual metaphors in phraseological units and paremias representing the concept YOUTH

The article analyzes the conceptual metaphors in phraseological units and paremias of English. The author describes the main types of conceptual metaphor, which is closely correlated with the concept of youth in English. The features reflect how young age in the minds of members of English society is represented.

Metaphor is one of the most common ways to replenish the inventory of language vocabulary. The ability of metaphors to participate in the secondary and indirect category can be defined as its nominative function. Metaphorization is seen as the interaction of some entities and operations, which results in new knowledge about the world, expressed in the language.

The main thesis of the theory of cognitive metaphor is the following idea: metaphor is based on the interaction of two units — source domain and target domain. Source domain is more specific knowledge obtained in the process of human interaction with direct experience of reality. Target domain is less clear, less specific. For example, the adjective green means "something not fully developed in growth or condition; unripe; not properly aged". Metaphorical transfer is based on the quality of physical immaturity.

At the first stage of the research the three groups of phraseological units describing young person; immature and inexperienced person; characteristic of youth were distinguished. The main conceptual metaphors that actualize the concept YOUTH include the following models: YOUTH IS SPRING, YOUTH IS THE TIME OF FLOWERING, YOUNG PERSON IS MALLEABLE OBJECT, YOUNG PERSON IS CHICK, YOUNG PERSON IS COLT. So the metaphor structuring everyday perception of native speakers, is the embodiment of the cultural aspects of linguistic community and closely correlates with the concepts that are, respectively, consistent with the structure of the key metaphors of a particular language.

Key words: concept, conceptual metaphor, phraseological unit, paremia.

Вступ. Концепт може бути представлено без спеціального словесного позначення і реалізовано низкою контекстуальних характеристик, які розкривають його суть. Концептуальний сенс, таким чином, передається системою словесних і ситуативних прийомів — *метафор*, вивчення яких і є **метою** даного дослідження. **Актуальність** роботи

розкривається у твердженні про те, що аналіз мовних засобів вираження концептів буде неповним без розгляду концептуальних метафор, адже концепт об'єктивується в мовних знаках на різних мовних рівнях (флексії, лексичні одиниці, фразеологічні одиниці, паремії) і потребує комплексного вивчення [2, 56]. Метафора — один із найбільш

поширених способів поповнення лексичного інвентарю мови. Здатність цього художнього засобу брати участь у процесах вторинної і непрямой номінації можна визначити як номінативну функцію. Метафоризація розглядається як процес взаємодії деяких сутностей та операцій, що веде до отримання нового знання про світ, вираженого в мові [3, 178]. Перенесення значення з відомого на невідоме, встановлення подібностей є для людини природною розумовою операцією, одним із способів засвоєння нової інформації [4, 72].

Критичний огляд літератури. Дж. Лакофф і М. Джонсон на значному мовному матеріалі розкрили зв'язок мовної метафори зі світосприйняттям лінгвокультурної спільноти. Вони виділили низку основоположних метафор, які з огляду на понятійну сутність останніх пропонують називати концептуальними структурами або схемами. Ці схеми визначають найбільш загальні аналогії і напрями вивчення об'єктів та явищ.

У своїх наукових працях дослідники відносять метафору не до мовного інструментарію, а до когнітивного. Структурування одного концепту в термінах іншого розуміється в теорії Дж. Лакоффа і М. Джонсона як *метафоризація* [5, 3]. Основна теза когнітивної теорії метафори зводиться до такої ідеї: метафоризація заснована на взаємодії двох структур знань — когнітивної структури «джерела» (source domain) і когнітивної структури «цілі» (target domain). Під час цього процесу деякі області мети структуруються за зразком джерела, інакше кажучи, відбувається «метафорична проєкція» (metaphorical mapping). Припущення про повторення структури джерела в структурі мети отримало назву «гіпотеза інваріантності». Область джерела — це більш конкретне знання, що отримується людиною в процесі безпосереднього досвіду взаємодії з дійсністю. Сфера мети — менш ясна, менш конкретна; це, скоріше, «знання за визначенням». Дж. Лакофф зазначає, що метафора дає нам можливість розуміти досить абстрактні або неструктуровані сутності в термінах більш конкретних або більш структурованих [5, 245].

Наприклад, прикметник “green” в одному з основних значень може позначати “something not fully developed or perfected in growth or condition; unripe; not properly aged”. Метафоричне перенесення здійснюється на підставі якості фізичної незрілості (нестигле, зелене яблуко). У результаті відбувається розширення первісного значення, і незрілість набуває нової ознаки — недосвідченість: “immature in age or judgment; untrained; inexperienced” (“a green worker”) [6, 357].

Методологія дослідження. На основі аналізу КМ концепту МОЛОДІСТЬ у фразеологічних одиницях та пареміях англійської мови спробуємо виявити ознаки та асоціації, що найліпшим чином описують ставлення суспільства до поняття *молодість* як вікової категорії.

Спершу було виділено три групи фразеологізмів з такими загальними значеннями: *young person; immature and inexperienced person; characteristic of youth*.

Першу групу склали ФО: *young shaver* та *young gun*. ФО *young shaver* («молодик, хлопчина» [1, 788]) можна розглядати у значенні “somebody who has just started to shave”. Однак для правильного розуміння цієї ФО і виявлення ознак, що лежать в її основі, необхідно розглянути прототип останньої. У лексико-графічних джерелах слово “shave” в етимологічному ракурсі містить сему “a coppice” (a thicket or grove of small trees or shrubs [6, 974]), тобто у значенні *a thin slice*. Отже, прототипом цієї одиниці можна вважати вираз “a coppice of one’s parents”. Тож виділяємо таку КМ: ДОРΟΣЛІ / СІМ’Я — ЦЕ ВЕЛИКІ ДЕРЕВА, ДІТИ — ЦЕ МАЛЕНЬКИЙ ПІДЛІСОК. Метафоричне перенесення відбувається таким чином: дорослі — це дерева; підлісок — це невеликі дерева, а тому підлітки і діти — це підлісок. У цьому прикладі схожість простежується у співвіднесенні форми та розміру.

У ФО *young guns* виділяємо КМ ЛЮДИНА — ЦЕ ОДИНИЦЯ ЗБРОЇ. Такий спосіб трактування дає можливість дійти висновку про те, що схожість встановлюється за формою і способом дії.

Друга група ФО із загальним значенням *immature and inexperienced* представлена фразеологічними сполученнями *the Cub Scouts* та *green recruits* і фразеологічними єдностями *spring chicken, a bud of promise, green as grass, green as gooseberry*.

У субстантивованому фразеологічному сполученні *the Cub Scouts* переосмисленою частиною є елемент “cub”, що означає *дитинча тварини*. Елемент “Scouts” залишається у безпосередньому прямому значенні. Таким чином, зазначену ФО розшифровуємо в рамках зооморфної КМ: МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ДИТИНЧА ТВАРИНИ.

ФО *green recruits* містить два значення “recruits — people without training, experience” та “green = not ripe”. В основі цієї одиниці лежить КМ ЗЕЛЕНИЙ — НЕЗРІЛИЙ, НЕГОТОВИЙ, отже, ПОЧАТКІВЕЦЬ, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЩОСЬ НЕГОТОВЕ ДО ВИКОРИСТАННЯ.

ФО *spring chicken* відображає значення “a young and inexperienced person”. Зважаючи на те, що курчат заводять навесні і вони виростають тільки на осінь, можна провести паралель і виявити таку КМ: МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ МОЛОДЕ КУРЧА, ВЕСНА — ЦЕ ПОЧАТОК ЖИТТЯ. У цій метафорі очевидним є розподіл людського життя на чотири періоди і їх метафоричне порівняння з порами року.

ФО *a bud of promise* означає “a youngster, a debutante”. Складова частина — слово “a bud” тлумачиться як “undeveloped stem or branch of an indication of future achievement”. В основі

цієї ФО лежить КМ БУТОН — ЦЕ ЩОСЬ НЕРОЗКРИТЕ, НЕРОЗВИНЕНО, ПОЧАТКІВЕЦЬ — ЦЕ ЩОСЬ НЕРОЗКРИТЕ, НЕРОЗВИНЕНО (про здібності), отже, ПОЧАТКІВЕЦЬ — ЦЕ БУТОН.

ФО *green as grass, green as gooseberry* можна вважати синонімами, оскільки зелений колір порівнюється з еталоном зеленого, тобто травою й агрусом. Прихованим значенням цих одиниць є “immature”, “untrained and inexperienced”. Колір “green” завжди асоціюється з весною, яка зазвичай передається метафоричним втіленням молодості. Отже, зазначені ФО ґрунтуються на КМ МОЛОДІСТЬ — ЦЕ ВЕСНА (весна життя людини). Далі відбувається розширення і зміна значення фокусного слова, і “green” набуває значення “inexperienced”. Образність цієї ФО можна пояснити шляхом метафоричного перенесення ЗЕЛЕНИЙ ФРУКТ — ЦЕ НЕЗРІЛИЙ ФРУКТ, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ НЕЗРІЛА, НЕДОСВІДЧЕНА ЛЮДИНА, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ НЕЗРІЛИЙ ФРУКТ. Зазначена КМ є прикладом фітоморфної метафори.

До третьої групи, що відображає загальне значення “characteristic of youth”, відносимо такі ФО: *young spark, young lion* та *tender age*. Розглянемо першу ФО. У лексико-графічних джерелах знаходимо таке тлумачення: “young spark is an elegant, fashionable, lively young man; a gallant, a for”. Компонент “spark” означає “a new fiery particle”. Розглянута ФО ґрунтується на метафоричному перенесенні ІСКРА — ЦЕ ЩОСЬ БЛИСКУЧЕ, ПРИВАБЛЮЄ УВАГУ, ХИЗУЄТЬСЯ, отже, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ІСКРА.

ФО *young lion* має загальноприйняте значення “a young vigorous man”, де “vigorous” є синонімом слова “strong”. Отже, основою досліджуваної ФО можна вважати зооморфну КМ ЛЕВ — ЦЕ СИЛА, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ СИЛА, відповідно, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЛЕВ.

Складова частина “tender” у ФО *tender age* передає таке значення: “soft, weak, yielding to force”. Отже, КМ для цієї одиниці буде прикладом антологічної концептуальної метафори, оскільки виникає асоціація з певним предметом на основі схожості у властивостях та характеристиках. Тож КМ виглядатиме приблизно так: НИЖНИЙ МАТЕРІАЛ — ПОДАТЛИВИЙ, ЯКИЙ ПІДДАЄТЬСЯ ВПЛИВУ, тому МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ПОДАТЛИВИЙ МАТЕРІАЛ.

Наступним етапом нашого дослідження є вивчення концепту МОЛОДІСТЬ в рамках концептуальної метафори, відображеної в англійських пареміях. Однак *молодість* як перехідний віковий період на цьому рівні практично не відтворюється. Це пояснюється тим, що паремії відображають досить архаїчну картину світу. До ХХ ст. в англійському суспільстві молодість не виділялася в окремий період життя. Щойно дитина досягала певного віку, до неї починали

ставитися як до дорослої людини, здатної виконувати необхідні обов’язки.

Особливістю англійського паремічного матеріалу, який репрезентує концепт МОЛОДІСТЬ, є незначна кількість прикладів прислів’їв, що містять компонент *young*. Кількість паремій, що відображають зіставлення людини з певним предметом, переважає над тими прикладами, в яких людина порівнюється зі звіром чи птахом і які ґрунтуються на КМ ЛЮДИНА — ЦЕ ЗВІР / ПТИЦЯ.

Наприклад, в основі прислів’я *A growing youth has a wolf in his belly* лежить КМ ВОВК — ЦЕ НЕНАЖЕРЛИВИЙ, НЕНАСИТНИЙ ЗВІР, отже, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЗВІР. Загальною ознакою зазначених метафоричних порівнянь є юний, молодий вік людини. Під час характеристики апетиту молодої особи відбувається метафоричне зіставлення не просто людини зі звіром, а невгамовного голодного шлунку молодої особи з вічно голодним вовком.

Наступна група прислів’їв ґрунтується на КМ МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЩОСЬ М’ЯКЕ і МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ПОДАТЛИВИЙ МАТЕРІАЛ. Схожа комбінація спостерігалася під час розгляду КМ у фразеологічних одиницях. Отже, у цьому випадку молода особа порівнюється з молодим деревцем (*Thraw the wand while it’s green*), вичиненою шкурою (*Raw leather will stretch*), м’яким воском (*Soft wax will take any impression*). Свідомість і характер метафорично порівнюється і з білим (чистим) аркушем паперу: *Youth and white paper take any impression*.

В окрему групу можна виділити прислів’я, в яких описується поведінка осіб молодого віку: *Young colts will canter; Youth will have its course*. В основі першого прислів’я лежить зооморфна КМ МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ ЛОША. Жвавість і неспокійна вдача людини характеризуються через поведінку лоша. Друге прислів’я ґрунтується на КМ МОЛОДІСТЬ — ЦЕ СТИХІЯ: і молоді людину, і потік (або стихію) неможливо стримати.

Прислів’я, що описують процес і результат дорослішання молодої людини, можна розділити на три групи:

1) прислів’я, в яких йдеться про те, що поведінка в дитинстві визначає поведінку в зрілі роки: *It early pricks that will be a thorn, The fine pullet shows its excellence from the egg;*

2) прислів’я про те, що негативна характеристика, яка дається людині в дитинстві, до моменту дорослішання може змінюватися на позитивну: *Wanton kittens make sober cats, Naughty boys sometimes make good men, A ragged colt may make a good horse.*

3) прислів’я, в яких порушується очікуваний хід подій: святість і раннє дорослішання, ранні успіхи дітей і молоді непостійні, позитивні

характеристики в зрілі роки можуть змінюватися на протилежні (*Young saint, old devil; Soon ripe, soon rotten*).

Прислів'я першої групи ґрунтуються на таких КМ: МОЛОДИЙ РОСТОК / КОЛЮЧКИ — ЦЕ МОЛОДА ОСОБА і МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ НЕВИЛУПЛЕНЕ ПТАШЕННЯ / ЯЙЦЕ. Позитивні та негативні якості людини помітні ще в юні роки, тобто коли колючки ще м'які й не затверділи, а пташеня ще не вилупилося і не виявило свого характеру.

У прислів'ях другої групи норовлива, буйна молодь метафорично передається через образ "wanton kittens" — галасливих, невгамовних кошенят, "ragged colt" — обшарпаних лошат і молодого деревця — "a tree". Розглянуті прислів'я ґрунтуються або на зооморфній метафорі (тварині, з якою порівнюється людина, приписуються певні негативні якості), або на КМ ЛЮДИНА — ЦЕ ДЕРЕВО.

Прислів'я третьої групи побудовані на внутрішньому протиставленні. Так, *Young saint, old devil* ґрунтується на КМ ДИЯВОЛ — ЦЕ ЗЛО, СВЯТИЙ — ЦЕ ДОБРО, СТАРИЙ — ЦЕ ЗЛО, МОЛОДИЙ — ЦЕ ДОБРО, отже, МОЛОДИЙ — ЦЕ СВЯТИЙ, а СТАРИЙ — ЦЕ ДИЯВОЛ.

Приказку *Soon ripe, soon rotten* вживали англійські вчителі стосовно обдарованих учнів,

яким надавалися привілеї через їхню талановитість. Часто у процесі дорослішання прояви обдарованості зникали, а в невдачах учня звинувачували викладача. У зв'язку з тим, що обдаровані діти часто не виправдовували очікувань, вчителі вимагали скасування привілеїв і надання рівних можливостей як талановитим учням, так і учням зі звичайними здібностями.

Результати дослідження. Аналіз концептуальних метафор у фразеологічних одиницях та пареміях англійської мови свідчить про те, що в англійському суспільстві молодість асоціюється з весною, зеленим кольором. До основних концептуальних метафор, що виділяють в одиницях, які актуалізують концепт YOUTH, відносять МОЛОДІСТЬ — ЦЕ ВЕСНА, ПОРА ЦВІТІННЯ, МОЛОДА ОСОБА — ЦЕ БУТОН, ЩОСЬ ПОДАТЛИВЕ, ПТАШЕННЯ, ЛОША, ДИТИНЧА.

Висновки. Отже, метафори структурують повсякденне сприйняття носіїв мови, є втіленням культурних аспектів мовної спільноти і тісно корелюють з концептами, які відповідно узгоджуються зі структурою ключових метафор мови.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні концептуальної метафори, що актуалізує концепт МОЛОДІСТЬ на більш репрезентативному матеріалі, а саме: літературних творах англійських письменників XIX–XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / лит. ред. М.Д. Литвинова. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Рус. яз., 1984. — 944 с.
2. Никитин М.В. Развернутые тезисы о концептах / М.В. Никитин // Вопросы когнитивной лингвистики. — 2004. — № 1. — С. 53–64.
3. Телия В.Н. Метафора как модель смысла опроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В.Н. Телия // Метафора в языке и тексте. — М., 1988. — С. 173–203.
4. Черниговская Т.В. Метафорическое и силлогистическое мышление как проявление функциональной ассиметрии мозга / Т.В. Черниговская // Труды по знаковым системам. — Тарту: ТГУ, 1986. — Вып. 19. — С. 68–84.
5. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
6. Hornby, A. S., & Turnbull, J. (2010). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English: International Students' Edition*. Oxford: Oxford University Press.

REFERENCES

1. Kunin A.V. (1984). *Anglo-russkii frazeologicheskii slovar* [English-Russian Phraseological Dictionary] (4th ed.). Moscow, Russia: Russkii Yazyk. — 944 s.
2. Nikitin, M.V. (2004). *Razvernutyte tezisy o kontseptakh* [Explicit Theses on Concepts]. *Voprosy kognitivnoi lingvistiki*. — Vol. 1. — S. 53–64.
3. Teliia, V.N. (1988). *Metafora kak model smysloproizvodstva i yeio ekspressivno-otsenochnaia funktsiia* [Metaphor as a Model of Meaning Production and its Expressive-evaluative Function]. *Metafora v yazyke i tekste*. Moscow, Russia. — S. 173–203.
4. Chernigovskaia, T.V. (1986). *Metaforicheskoe i sillogisticheskoe myshlenie kak proiavlenie funktsionalnoi assimetrii mozga* [Metaphorical and Syllogistic Thinking as a Manifestation of Functional Brain Asymmetry]. *Trudy po znakovym sistemam*. — Vol. 19. Tartu, Russia. — S. 68–84.
5. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
6. Hornby, A. S., & Turnbull, J. (2010). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English: International Students' Edition*. Oxford: Oxford University Press.

НОМИНАТИВНІ ВЛАСТИВОСТІ СУБСТАНТИВОВАНОГО ПАРТИЦИПА НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Приходько А.М.,

Запорізький національний технічний університет,
вул. Жуковського 64, м. Запоріжжя, 69063

Статтю присвячено комплексному вивченню субстантивованого партиципа (СП) сучасної німецької мови з метою з'ясування його лексико-семантичних і морфологічних особливостей. У німецькій мові можуть субстантивуватися як перші, так і другі партиципи, що пов'язано з необхідністю в найменуванні людини за її якостями (антропономінації). Найменування людини за її якостями здійснюється шляхом граматикизації з наділенням партиципа іменниковими категоріями роду, числа, відмінка й означеності / неозначеності. При цьому одна частина СП є узуальними субстантиватами, зафіксованими словниками, а інша — оказіональними, які виступають як контекстуальні номінації.

Ключові слова: субстантивований партицип, лексико-семантична група, граматична категорія, номінація, транспозиція.

Приходько А.М.

Номинативные свойства субстантивированного партиципа немецкого языка

Статья посвящена комплексному изучению субстантивированного партиципа (СП) современного немецкого языка с целью выяснения его лексико-семантических и морфологических особенностей. В немецком языке могут субстантивироваться как первые, так и вторые партиципы, что связано с необходимостью в наименовании человека по его качествам (антропономинации). Наименование человека по его качествам осуществляется путем грамматикализации с наделинием партиципа субстантивными категориями рода, числа, падежа и определенности / неопределенности. При этом одна часть СП является узуальными субстантиватами, зафиксированными словарями, а другая — окказиональными, выступающими как контекстуальные номинации.

Ключевые слова: субстантивированный партицип, лексико-семантическая группа, грамматическая категория, номинация, транспозиция.

А. Prykhodko

Nominative properties of the substantivized Participle of the German language

This paper focuses on the complex study of the substantivized Participle (SP) of the German language. It aims at defining its lexical semantic and morphological features. Despite the relentless attention of linguistics to the syncretically formed parts of speech the substantivization of the Participle still remains on the roadside of scientific thought. This fact motivated the author's scientific interest in the research object. Empirical evidence revealed that both Participle I and Participle II can be substantivized due to the active processes of parts of speech transposition in the German language. This phenomenon is caused by the communicative needs for the nomination of a person by his qualities. The paper clarifies that lexical semantic invariant of the SP deals primarily with anthroponominations of two types. The former characterizes a person by a permanent feature, and the latter characterizes a person by a temporary feature. The nomination of a person by qualities in the form of SP-nominations occurs if the Participle obtains the categories of gender, number, case, and the category of definiteness / indefiniteness, which eventually claim the categorial meaning of "thingness" to the SP. Moreover, if the first is a classification category of the noun, then it becomes a binary, male-female category. Thus, all noun-related categories in the SP are unified and become inflectional. The paper proves that both adjective substantivization and its participle variant are productive ways of parts of speech derivation in the Modern German. However, one part of the SP consists of nouns that are rooted in language and fixed in the dictionaries, and another part consists of occasional nouns that serve as spontaneously coined in speech contextual nominations, but can be registered in dictionary to meet specific social needs. The German substantivized Participle is not only the fact of speech, but also the fact of language.

Key words: substantivized participle, lexical semantic group, grammatical category, nomination, transposition.

Одиниці мови являють собою дзеркало психології, філософії та культури її користувачів, а їх структурно-семантичні зв'язки відображають актуальні для певної лінгвокультурної

спільноти відношення між предметами і явищами дійсності, її реальними та ідеальними об'єктами, передаючи тим самим етноспецифічні особливості світосприйняття й світорозуміння.

Це стосується не тільки лексичних одиниць усталеного частиномовного реєстру, а і їх похідних — гібридних / синкретичних номінативних одиниць, утворених шляхом транспозиції.

Транспозиція як процес і результат переходу одиниці однієї частини мови в іншу зі збереженням основних властивостей обох привертала й продовжує цікавити багатьох науковців, які основну увагу приділяють таким її різновидам, як конверсія та субстантивізація [1; 2; 5; 6]. Не можна сказати, що субстантивованій партицип (далі — СП), або субстантиват, не привертав до себе уваги фахівців [8; 10; 11; 12; 13], але це ніколи не відбувалося без відриву від субстантивованого прикметника.

Надзвичайна ємність змісту при компактності форми сприяє високій продуктивності вживання СП у мовленні, що на тлі його недостатньої вивченості засвідчує **актуальність** представленої праці. СП як іменна форма дієслова і / або дієслівна форма іменника у своїй основі вбирає в себе категоріальні властивості щонайменше трьох автосемантичних частин мови — іменника, прикметника і дієслова. Коли партицип стає субстантиватом, то набуває номінативних, ад'єктивних і вербальних категорій, які впливають на його подальші граматичні та семантичні характеристики. Тож і дослідження його частиномовних властивостей СП має здійснюватися з урахуванням останніх.

Подібно субстантивованому прикметнику [4, 7] СП становить собою номінативну одиницю, утворену в результаті частиномовної транспозиції, що має своїм наслідком синкретичну дифузю категоріальних властивостей іменника («предметність»), прикметника («ознаковість») і дієслова («дія»). Тож у стислих рамках цієї статті є сенс обмежитися лише їх номінативними (у даному випадку — іменниковими) властивостями. Отже, **мета** роботи — з'ясувати номінативні властивості СП сучасної німецької мови. Вона, у свою чергу, висуває щонайменше два **завдання**, пов'язані з властивостями СП, отриманими від іменника: 1) опис лексико-семантичних параметрів СП; 2) опис морфологічних параметрів СП, вирішення яких має відбуватися не диференційно, а інтегративно.

Насамперед зазначимо, що до лексико-граматичного розряду слів під назвою «субстантивованій партицип» слід віднести цілу групу першо- (суфікс *-nd*) і другопартиципних (суфікс *-te*) номінацій, які у процесі мовлення використовуються не в первинній своїй функції (іменна частина присудка), а у вторинній (підмет, додаток). Це розрізнення має й графічну фіксацію, бо за правилами німецької орфографії вони пишуться з великої літери: *der / die Liebende* (*той / та, що кохає*), *der/die Geliebte* (*коханий / кохана = той / та, кого кохають*). Як свідчать дослідження, СП є не тільки атрибутом мовлення, а й атрибутом

мови, і в цьому своєму амплуа вони входять до її лексикографічного фонду. Так, словник сучасної німецької мови — універсальний «Дуден» [14] — фіксує 248 таких одиниць, із яких 61 (25 %) є першо-, а 187 (75 %) — другопартиципними номінаціями. Як бачимо, загальна лексикографічно зафіксована кількість СП невелика, але й вона цілком достатня для засвідчення того, що СП — це факт мови.

І хоча між граматикую та лексикою немає одно-однозначних відповідностей, у нашому випадку граматика задає тон, окреслюючи чітко коло використовуваних СП-одиниць, лексико-семантичний інваріант яких пов'язаний з антропоферою (винятки лише засвідчують правило). СП-корпус сучасної німецької мови розпадається на два кластери: групу СП, спеціалізованих на антропономінаціях, і групу СП, що не є антропономінаціями.

Лексико-семантичний кластер СП, використовуваних як **антропономінації**, налічує 224 (90 %) лексичні одиниці, які поділяються на ті, що позначають, або інгерентні, або референційні якості людини. При цьому категорія «предметність» конституюється на основі категорії «ознаковість»: якась одна риса людини із множини властивих стає підставою для створення її цілісного образу та, відповідно, для її найменування. Це може мати як суб'єктивні, так і об'єктивні засади.

До інгерентних належать СП-номінації, що сигналізують деяку постійну характеристику людини або мисляться як постійні: за станом, походженням (*der / die Abwesende, der / die Meistbietende, der / die Eingeborene, der / die Heimatvertriebene, der / die Stigmatisierte*); за родинними стосунками (*der / die Verwandte, der / die Blutsverwandte, der / die Pflegebefohlene*); за фізичними ознаками: здоров'ям (*der / die Überlebende, der/die Ausgebombte, der / die Körperbehinderte, der / die Schwerverwundete, der / die Versehrte, die Erstgebärende, die Mehrgebärende*), народженням (*der / die Neugeborene*) чи смертю (*der Gefallene, der / die Ertrinkende, der / die Dahingeschiedene, der / die Gehenkte, der / die Verstorbene, der / die Totgesagte*) тощо.

До референційних (статусних) СП-номінацій належать ті, що є набутими людиною через взаємостосунки з іншими людьми, або ті, що мисляться як тимчасово набуті. Це можуть бути антропономінації на позначення статусу — юридичного (*der / die Bevollmächtigte, der / die Beauftragte, der / die Unterzeichnete, der / die Angeschuldigte, der / die Freigelassene*), військового (*der Oberkommandierende, der Alliierte, der / die Verbündete*), соціального (*der Ehrenvorsitzende, der / die Abgeordnete, der / die Angestellte, der / die Bediente, der / die Untergebene, der Wehrbeauftragte*) тощо. Немала кількість референційно-статусних СП відображає вид і / або результат діяль-

ності людини, а саме: професійної (*der / die Arbeitssuchende, der / die Aufsichtführende, die Hausangestellte, der / die Filmschaffende*), академічної (*der / die Auszubildende (Azubi), der / die Gelehrte, der Stubengelehrte, der/die Graduierte*), релігійної (*der / die Eingeweihte, die Gebenedeite, der Gekreuzigte, der / die Gesalbte, der / die Taufgesinnte*) чи навіть «подорожувальної» (*der / die Durchreisende, der / die Fahrende, der / die Reisende, der / die Zugereiste, der / die Mitreisende, der / die Weltreisende*).

Друга група СП (10 %) не має нічого спільного з антропоніміями і не характеризується в параметрах «тимчасовість — постійність», а виражає закріплені в узусі поняття. Йдеться насамперед про СП на позначення абстрактних (*die Dolchstoßlegende, die Resultierende, das Nichtgewünschte, der Verschnittene, das Zutreffende, die Winkelhalbierende*) і конкретних величин — насамперед гастрономічних (*das Eingemachte, das Gefrorene, das Gesottene, das Faschierte, das Gebratene, das Gedünstete, das Halbgefrorene*) і геологічних (*das Liegende, das Rotliegende, das Weißliegende*), а також деяких номінацій на позначення друкованих виробів (*die Remittende, die Illustrierte*). Як бачимо, більшість СП цього кластера ввійшла до лексичного складу сучасної німецької мови та її варіантів як терміни у певній галузі знань.

При субстантивізації партицип набуває як типової для іменників сполучуваності, так і нетипової для них контексту. Це пояснюється специфікою граматичних категорій взагалі, а саме тим фактом, що в їх мовній поведінці обов'язковість поєднується з вибірковістю, тобто категорія завжди є обов'язковою лише для певного підкласу лексем даної мови [7, 238]. Проте всі вони можуть і мають бути осмислені через набуття ними специфічного **морфологічного статусу**, тобто через суто іменникові категорії роду, числа, відмінка і означеності / неозначеності.

Як відомо, **категорія роду** властива всім іменникам за винятком *pluralia tantum*, де вона виступає самостійним і синтаксично незалежним граматичним показником, тобто є класифікаційною, а не словозмінною. СП, переходячи до розряду іменників, успадковують категорію роду. Так, словник «Дуден» [14] фіксує 206 (83 %) СП чоловічого й жіночого роду, 13 (5 %) — чоловічого, 10 (4 %) — жіночого і 19 (8 %) — середнього. Як бачимо, СП німецької мови — це насамперед лексико-граматичний клас слів з подвійним родом — чоловічим і жіночим. Якщо категорія роду іменника поділяє субстантивний корпус цієї мови на три рубрики, які не перетинаються між собою (чоловічий, жіночий, середній), то СП надає шанс номінативним одиницям вирватися з цього кола і наділяє одну й ту ж номінацію щонайменше двома родами залежно від комунікативної ситуації, максимально наблизивши біо-

логічну стать до граматичного роду. Виходить, що граматичний рід СП є категорією словозмінною, на відміну від іменника, рід якого є категорією класифікаційною.

СП як лексико-граматичний клас слів є доволі зручним для номінування тих позамовних явищ, які залежно від комунікативних потреб можуть бути осмислені у вимірах як чоловічості, так і жіночості, а точніше — у вимірах біологічної статі. Зрозуміло, що йдеться насамперед про живі істоти, які закріпилися у цій самій свідомості завдяки або своєму антропологічному значенню (*der / die Anwesende, der / die Gekündigte, der/die Verbannte, der / die Verrückte*), або завдяки своїм фізіологічним чи професійним якостям (*der / die Mitwirkende, der / die Angestellte, der / die Gelähmte*). Подвійність роду пов'язана з гендерною нечутливістю СП на відміну від іменників, у яких він ґрунтується на поєднанні формальної та семантичної похідності іменників жіночого роду від відповідних іменників чоловічого (*der Student* → *die Studentin, der Gärtner* → *die Gärtnerin*).

Однак четверта частина лексикографічно фіксованих СП (27 %) має лише один рід — наприклад чоловічий (*der Gefallene, der Gelehrte, der Gesandte, der Beamte, der Wehrbeauftragte*). Деякі випадки виключної «чоловічості» можна пояснити певними професійними або діяльними особливостями (*der Oberkommandierende* — *головнокомандуючий, der Ungediente* — *той, хто не проходив військову службу, der Stubengelehrte* — *кабінетний вчений*), або біблійними фактами (*der Gekreuzigte* — *Розп'ятий, Христос*). Аналогічні пояснення можливі й для жіночого роду: фізіологічні особливості (*die Erstgebärende* — *жінка, яка народжує вперше, die Spätgebärende* — *жінка, яка народжує пізно*), біблійною традицією (*die Gebenedete* — *Божа Матір*), специфікою виконуваних обов'язків (*die Hausangestellte* — *хатня робітниця, die Frauenbeauftragte* — *представниця жіночого руху*). Проте серед СП є й такі, рід яких не піддається логічному поясненню (*der Wehrbeauftragte* — *уповноважений з бундесверу* (хоча особа може бути й жіночої статі) або *der Gefallene* — *той, хто загинув* (хоча це може бути й жінка)).

СП-найменування осіб типу *der Angeklagte* та *die Angeklagte* відображають необхідність розрізнення осіб за статтю. Однак вживання таких номінацій чоловічого роду без означеного артикля може слугувати позначенням осіб безвідносно до статі. Тоді СП набуває чоловічого маркування в закінченні *Als Gekündigter siehst du sehr zufrieden aus*.

Група СП-номінацій середнього роду представлена в нашому матеріалі найменуваннями абстрактних понять (*das Nichtzutreffende, das (Zu)nächstliegende*), практично всіма СП-гастрономізмами (*das Eingekochte* — *варення*,

das Eingemachte — консервація, *das Eingesottene* — (австр.) повидло, *das Faschierte* — фарш; *das Gebratene* — смажене, *das Gedünstete / das Gesottene* — парове (на пару), *das Geschnetzelte* — рагу по-цюріхські). Винятком із цієї системи є щонайменше два СП: *der Gerebelte* — вино з відбірною винограду, в якому чол. р. спричинено еліпсом іменника *der Wein*, та *die Geröstete* — смажені (грінки), де множина пов'язана з еліпсом іменника *die Brotschnitte*). Однак не завжди можна довести еліптичний субстрат субстантивзації. Це має місце там, де є невідповідність роду СП і роду іменника, з яким ця назва асоціюється: *die Illustrierte* — ілюстрований журнал замість *das Illustrierte* (*das Journal, das Magazin*). У множині рід СП нейтралізується, однак може бути зрозумілий як з контексту, так і в оточенні інших лексичних засобів.

Словозмінна **категорія числа** в СП відбиває кількісний вияв позначуваних об'єктів. Вона есплікується через співвідносні форми однини і множини: *der Bekannte* — *die Bekannten, die Angestellte* — *die Angestellten*. Категорія числа СП не відрізняється від категорії числа іменників, однак за способом свого вираження виявляє окремі відмінності. Якщо у звичайних іменників це розходження виражається за допомогою слівотворчих і лексичних засобів у сполученні з аналітичними (артиклі), то в системі СП маркером цієї категорії є артиклі.

Більшість СП мають співвідносні форми однини і множини. Це передусім злічувані предмети й особи (*der / die Besiegte* — *die Besiegten, eine Deputierte* — *viele Deputierte, eine Auserkorene* — *zwei Auserkorene*). Проте деякі СП не визначаються кількісно (*das Eingerichte, die Geröstete* / лише мн. /, *die Gebenedeite* / лише одн. /) і, відповідно, не мають множини, тобто позначають один у своєму роді предмет. До таких належить деякі «двородові» СП типу *der / die Angebetete, der / die Angetraute, der / die Erstgeborene, der / die Alleinerziehende*, СП-Уніка жіночого роду (*die Gebenedeite, der Gekreuzigte*), а також СП середнього роду на позначення абстракцій (*das Geleuchte, das Weltgewissen, das Nichtgewünschte, das Gehachte, das Halbgefrorene*) і мінералів (*das Liegende, das Rotliegende, das Weißliegende*).

Всі ці СП належать до групи *singularia tantum*, бо вони позбавлені можливості протиставляти позначуваний предмет чи явище за принципом «одичність — множинність». З точки зору семантики число у цих СП є пустим. Натомість незначна кількість СП належить до розряду *pluralia tantum* (*die Gerösteten, die Lernbehinderten*), що зумовлено семантикою цих лексичних одиниць (*die Geröstete*) або множиною опущеного іменника (*die Lernbehinderten*).

Категорія відмінка, яка є самостійною словозмінною категорією з синтаксичною

значущістю, виражається в СП, як і в іменника, закінченням та артиклем. Однак відмінювання перших відрізняється від відмінювання других тим, що відповідний алгоритм, будучи налаштованим на прикметник, спирається на різні моделі відмінювання, які залежать від супроводжувачого слова-детермінатива: *Ein Bekannter...; Der Beamte...; ...dem armen Fremden...; ...die Liebenden...; ...alle Geladenen...; ...viele Gelehrte...; ...zwei Bekannte...; ...solche Beamte...* або від його відсутності (*...für eine Frierende...; ...ist das Entscheidende...; ...eine Gruppe Fliehender...* (приклади [8, 124]). Не можна не помітити, що СП відмінюються як прикметники, але зберігають при цьому граматичні властивості похідного слова.

У силу своєї подвійної природи відмінювання СП часто варіюються. Зокрема, коли СП стоїть після прийменника з детермінативом, то сприймається як іменник і, відповідно, відмінюється як він: *Das alles hat unser reicher Bekannte gemacht; Er sah immer wie ein tüchtiger Beamte aus; Am festlich bedeckten Tisch saßen sämtliche gute Bekannte, Geschwister und sonstige Verwandte*. У випадку, коли перед СП стоїть прикметник, СП відмінюється паралельно з ним: *Eine Mischung zwischen weltfremdem Gelehrten und geschicktem Diplomaten; Der Bruder ist in Gesellschaft anderer gleichgültiger Reisender angekommen; Dabei spielte ein böser Wille untergeordneter Beamten eine große Rolle* (приклади [9, 3–6]).

Отже, СП мають форми усіх чотирьох відмінків, але в кожному з них виявляються свої семантичні та граматичні особливості. Відмінювання СП суттєво різняться з відмінюванням іменників. Більшість стійких та okazionalних субстантивативів відмінюються за аналогією звичайних прикметників за трьома типами: з означеним артиклем, з неозначеним артиклем та без артикля. Існують також і особливі СП, які через повний або частковий перехід до відповідного лексикограматичного класу слів відмінюються за аналогією з іменником або за аналогією з прикметником.

Субстантивовані частини мови переймають категоріальні значення іменника, у т. ч. й **категорію означеності / неозначеності**. Оскільки ця категорія має комунікативну природу, то властива усім СП і пов'язана зі ступенем інформованості учасників комунікативного акту щодо предмета мовлення [3, 231–245]. У цьому сенсі алгоритм вживання означеного, неозначеного та нульового артиклів з СП повністю збігається з алгоритмом їх вживання з іменником. Спостереження над емпіричним матеріалом засвідчують, що ця категорія запозичується від іменника без будь-яких обмежень, винятків чи відхилень.

Пов'язана з актуальним членуванням категорія означеності / неозначеності набуває свого повного вияву в мовленні, де за її допомогою можна досягти

певного рівня індивідуалізації або генералізації, а також окреслити ступінь інтенсифікації позначуваних предметів чи явищ. Однак якщо граматичне маркування цієї категорії іменника не завжди впливає на вигляд його морфів (*der Mann — ein Mann, die Männer — Männer*), то її вираження в СП безпосередньо пов'язане з необхідністю зміни флексій (*der Bekannte — ein Bekannter, die Bekannten — Bekannte*). Категорія означеності / неозначеності є для СП словозмінною.

Таким чином, не лише добре вивчена прикметникова субстантивація, але і її партиципна іпостась є вельми продуктивним способом частининомовної деривації в сучасній німецькій мові. При цьому одна частина СП є стійкими субстантиватами, що міцно вкорінилися в мові й фіксуються словниками, а інша — оказіональними, що виступають як контекстуальні номінації, які спонтанно виникають у мовленні та можуть

бути лексикографовані за відповідної соціальної потреби.

Зі всією впевненістю можна стверджувати, що корпус субстантивованих партиципів сучасної німецької мови формується як корпус лексикограматичних одиниць, спеціалізованих на антропонімаціях — перенесенні та закріпленні певної властивості людини на її назву, що закріплюється в мові шляхом наділення їх іменниковими граматичними категоріями роду, числа, відмінка і означеності / неозначеності. У результаті цього категоріальне значення «ознака» (прикметник) стає категоріальним значенням «предметність» (іменник), які не нейтралізуються, а зливаються в єдиний лексико-граматичний гібрид. Очевидно, така дифузія передбачає й третій компонент значення — «дія», але про нього доцільно говорити окремо, що є перспективою подальшої наукової рефлексії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабайцева В.В. Явления переходности в грамматике русского языка : монография / В.В. Бабайцева. — М. : Дрофа, 2000. — 640 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли ; пер. с франц. — М. : Инostr. лит., 1955. — 416 с.
3. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен ; пер. с англ. — М. : КомКнига, 2006. — 404 с.
4. Кінах Л.С. Номінативні та комунікативні властивості субстантивованого прикметника сучасної німецької мови : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л.С. Кінах. — Луцьк : СЕНУ, 2013. — 261 с.
5. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая // Очерки по лингвистике / Е. Курилович. — М. : Инostr. лит-ра, 1962. — С. 57–70.
6. Мельчук И.А. Курс общей морфологии / И.А. Мельчук. — М. ; Вена : Прогресс, 1997. — Т. 1. — 401 с.
7. Плунгян В.А. Общая морфология. Введение в проблематику / В.А. Плунгян. — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 384 с.
8. Сиротина А.А. Субстантивация частей речи в современном немецком языке : [учеб. пособ.] / А.А. Сиротина. — Воронеж : ВГПИ, 1982. — 31 с.
9. Сухарчук Є.Л. Методичні вказівки до самостійної роботи «Субстантивізація в німецькій мові» / Є.Л. Сухарчук. — Суми : СумДУ, 2009. — 27 с.
10. Blatz F. Neuhochdeutsche Grammatik mit Berücksichtigung der historischen Entwicklung der deutschen Sprache. Bd. 1 / F. Blatz. — Karlsruhe : Lang's Verlagsbuchhandlung und Buchdruckerei, 1895. — 856 s.
11. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. — Tübingen : Niemeyer, 1995. — 381 s.
12. Paul H. Deutsche Grammatik. Bd. 3 / H. Paul. — Halle ; Saale : Niemeyer, 1956. — 500 s.
13. Wilmanns W. Deutsche Grammatik. 2. Abteilung: Wortbildung / W. Wilmanns. — Strassburg : Trübner, 1899. — 671 s.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

14. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. — 3., neu bearb. und erw. Aufl. — Mannheim [u. a.] : Dudenverl., 1996. — 1816 s.

REFERENCES

1. Babaitseva V.V. Yavysycha perekhidnosti v hramatytsi rosiiskoi movy: monohrafiia [Transitivity in Russian Grammar] / V.V. Babaitseva. — M. : Drofa, 2000. — 640 s.
2. Balli Sh. Zahalna linhvistyka i pytannia frantsuzkoi movy [General Linguistics and the French Language Problems] / Sh. Balli; per. z frants. — M. : Inostr. lit., 1955. — 416 s.

3. Espersen O. Filosofii hramatyky [Philosophy of Grammar] / O. Espersen ; per. z anhl. — M. : KomKnaha, 2006. — 404 s.
4. Kinakh L.S. Nominativni ta komunikatyvni vlastyvoli substantivovanoho prykmetnyka suchasnoi nimetskoi movy [Nominative and Communicative Properties of the German Substantive Adjective] dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy» / L.S. Kinakh. — Lutsk : SYENU, 2013. — 261 s.
5. Kurilovich Ye. Derivatsiia leksicheskaia i derivatsiia sintaksicheskaia // Ocherky po linhvistike [Lexical Derivation and Syntactic Derivation] / Ye. Kurilovich. — M. : Inostr. lit-ra, 1962. — S. 57–70.
6. Melchuk I.A. Kurs obshchei morfologii [Course of General Morphology] / I.A. Melchuk. — M. ; Vena : Progress, 1997. — T. 1. — 401 s.
7. Plungian V.A. Obshchaia morfologiia. Vvedenie v problematiku [General Morphology. Introduction] / V.A. Plungian. — M. : Editorial URSS, 2003. — 384 s.
8. Sirotina A.A. Substantivatsiia chastey rechi v sovremennom nemetskom yazyke [Substantivation of Word Classes in Modern German] : ucheb. posob. / A.A. Sirotina. — Voronezh : VHPY, 1982. — 31 s.
9. Sukharchuk Ye.L. Metodychni vkazivky do samostiinoi roboty «Substantyvizatsiia v nimetskii movi» [Guidelines to Substantivation of Word Classes in Modern German] / Ye.L. Sukharchuk. — Sumy : SumDU, 2009. — 27 s.
10. Blatz F. Neuhochdeutsche Grammatik mit Berücksichtigung der historischen Entwicklung der deutschen Sprache. Bd. 1 / F. Blatz. — Karlsruhe : Lang's Verlagsbuchhandlung und Buchdruckerei, 1895. — 856 s.
11. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I. Barz. — Tübingen : Niemeyer, 1995. — 381 s.
12. Paul H. Deutsche Grammatik. Bd. 3 / H. Paul. — Halle ; Saale : Niemeyer, 1956. — 500 s.
13. Wilmanns W. Deutsche Grammatik. 2. Abteilung: Wortbildung / W. Wilmanns. — Strassburg : Trübner, 1899. — 671 s.
14. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. — 3., neu bearb. und erw. Aufl. — Mannheim [u. a.] : Dudenverl., 1996. — 1816 s.

FUNCTIONAL OVERVIEW OF SECOND PERSON SINGULAR PRONOUN IN "BEOWULF"

Valery Mykhaylenko,

Ivano-Frankivsk University of Law named after King Danylo Halytskyi
35, Konovaltsia St., Ivano-Frankivsk, 76018
E-mail: mykhailenko@mail.ru

This paper focuses on the Old English second person singular pronoun paying specific attention to its functional paradigm. There are some interpretations of the pronoun pragmatic specialization in Middle English and further limiting its usage in Modern English. The development of the second person singular pronoun in English has been a complex process, one which shows the variation available within what is considered a "closed system".

The major change was in the personal pronoun case system – Nominative, Possessive and Oblique or Objective case (← OE Dative and Accusative). In the second person pronouns there was still a distinction between singular and plural. The Early Middle English second person singular forms were used with close acquaintances, family members and subordinates. The plural form began to be used even when addressing a single person to show deference or respect under the Norman French influence, which also developed the distinction.

There is no intralinguistic explanation of the change then there may be an extralinguistic one, in particular pragmatic, the form þu / ðu → thou must have become so offensive because of its use as a class marker by the end of the Early Middle English that eventually everyone began to use the respectful ge → ye → you. And one more cause lies in the language of the conquerors: in (1066) the French-speaking Normans invaded and conquered England — French became the language of the rich and superior, while English remained chiefly the language of the conquered. Accordingly, one of the most mysterious questions in the grammatical history of English is how this highly differentiated system of the personal pronouns came to collapse so completely.

To go back to the Old English grammar of the personal pronoun "þu / ðu" we have an opportunity to employ the instruments of analysis elaborated in Modern linguistics — transformational, functional, discourse and pragmatic to fully describe the second person pronoun as a word, as part of a phrase, as a part of a sentence and as a part of a text / discourse.

The present investigation is aimed at proving that the thesis of "adopting ge à ye à you as a polite form led to the pejoration of þu / ðu → thou" has no foundation in Old English. We believe that the pejorative component was not present in the meaning of the OE unit, therefore it could not have been verbalized in ME. The functional stratification might begin in the usage competition of both units within social registers that needs a drastic systemic investigation in the framework of discourse studies and sociolinguistics.

"þu / ðu → thou", "þe / ðe, þec / ðec → thee", "þin // ðin → thine" and "þy / ðy → thy" are pronouns that have dropped out of the main dialects of Modern English. During the period of Early Modern English (~1470—1700), they formed the Second Person Singular Paradigm of the language and were standardized by the time of the King James Bible.

In the poem "Beowulf" the Nominative forms of the second person singular pronoun are used in the syntactical function of the subject of the simple sentence, the main clause, the subordinate clause. The Nominative case form "þu" can combine with the verbs in the post-position; the verbs in pre-position; in the mid-position between the verb and the direct address. Therefore, structurally the Nominative forms "þu / ðu" could have served due to their function of the nominative grammatical centre of the sentence. We have selected instances like Hrothgar, wine min Beowulf, wine min Unferð, goldwine gumena, etc. in the referred context but we would like to highlight two more aspects, first, they correlate with the second person singular pronoun and, second, the pronoun itself does not verbalize any positive or negative pragmatic component which is inherent in the lexical meaning of direct address (in our case it is positively charged). Terms of address are the markers of Direct Speech, they show the speaker's attitude to the addressee, based on his / her position in the family, the social status in the community, the pragmatic relationship between the addressor and the addressee.

The loss of "thee" and "thou" (in the so-called Standard English usage) and its permanent replacement with "you" in Modern English is attributable to pragmatic factors influencing word choice and its consequence on language change. By the beginning of the 14th century Middle English singular and plural pronouns had developed

an additional pragmatic function, stimulated by social concerns. The choice of pronouns was not determined solely by the grammatical designation of person (first, second, third) or number (singular, plural). Instead, what the speaker chose in order to address his / her interlocutor signified her / his assessment of that person's status and relationship with her / him — as one of equal or superior social status. You tended to be the preferred option mainly in upper-class or courtly contexts in the Middle English period, "thou" increasingly came to be associated with lower status.

Key words: second person pronoun, singular, plural, paradigm, Old English, referential function, pragmatic function, text, grammaticalization.

Михайленко В.В.

Функціональний погляд на особовий займенник другої особи однини у «Беовульфі»

Дослідження спрямоване на доказ того, що теза про засвоєння займенника другої особи мн. *ge/eow* → *you* «ви» як ввічливої форми призвела до розвитку негативної прагматичної функції *þu / ðu* → *thou* «ти» не має достатніх підстав, про що свідчать результати аналізу тексту давньоанглійської поеми «Беовульф». Вважаємо, що зазначена функція була відсутня в д-а. особовому займеннику 2-ої особи од. Відповідно, він не міг бути вербалізованим у середньоанглійській мові. Функціональне розшарування двох форм *thou* та *you* розпочалося у процесі їх конкурентного вживання у різних соціодіалектах під впливом французьких форм *tu* і *vous* егістрів, як результат розшарування середньоанглійського соціуму, що потребує корпусного аналізу оригінальних і перекладних текстів з латинської і французької мов.

“*þu / ðu* → *thou*”, “*þe / ðe, þec / ðec* → *thee*”, “*þin // ðin* → *thine*” and “*þu / ðu* → *thy*” — форми відмінків займенника 2-ої особи однини, які поступово перестають вживатися у середньоанглійській. І далі у сучасній англійській стали маркерами релігійного та поетичного регістрів дискурсу. Не існує інтралінгвістичного пояснення зазначеної зміни — можливе тільки екстралінгвістичне: французькі форми займенника та розшарування суспільства на вищий і нижчий класи під впливом норманських завойовників.

Ключові слова: особовий займенник 2-ої ос. однини, особовий займенник 2-ої ос. множини, парадигма, давньоанглійська мова, референційна функція, прагматична функція, текст, граматикизація.

Михайленко В.В.

Функціональний взгляд на личное местоимение второго лица единственного числа в «Беовульфе»

Данное исследование направлено на доказательство того, что тезис о восприятии местоимения второго лица мн. ч. *ge* → *ye* → *you* «вы» как вежливой формы привел к развитию негативного компонента *thou* «ты» не имеет достаточных оснований, о чем свидетельствуют результаты анализа текста древнеанглийской поэмы «Беовульф».

Считаем, что указанная функция отсутствовала в д-а. личном местоимении второго лица ед.ч. Соответственно, она не могла быть вербаллизованной в среднеанглийском языке. Функціональне розшарування двох форм *thou* і *you* почалося в процесі їх конкурентного використання в різних соціодіалектах під впливом французьких форм *tu* і *vous*, як результат розшарування середньоанглійського соціуму, що потребує додаткового корпусного аналізу оригінальних і перекладних текстів з латинського і французького мов.

“*þu / ðu* → *thou*”, “*þe / ðe, þec / ðec* → *thee*”, “*þin // ðin* → *thine*” and “*þu / ðu* → *thy*” — надійні форми древнеанглийського місцеимення другого лица единственного числа, которые постепенно перестают употребляться в среднеанглийском, а в дальнейшем и современном английском языке, стали маркерами религиозного и поэтического регистров дискурса. Не существует интралингвистического объяснения указанного изменения — возможно, только экстралингвистическое: французские формы местоимения и расслоение общества на высший и нижний классы под влиянием норманских завоевателей.

Ключевые слова: местоимение 2-го л. ед.ч., местоимение 2-го л. мн.ч., парадигма, древнеанглийский язык, референциальная функция, прагматическая функция, текст, грамматикализация.

Introduction

The development of the second-person pronoun in English has been a complex process, one which shows the variation available within what is considered a “closed system” [28, 389; Sara Malton, 2001]. We have traced the background and early history of the Old English second-person pronoun singular *þu / ðu* [see: 3]. Like Modern English, Old English has both

singular and plural forms for the personal pronouns. But Old English also has a dual form, used to indicate two closely associated persons — two people. There are three persons for pronouns in Old English (first person = speaker; second person = person being addressed to; third person = third party being spoken about), and the third person has masculine, neuter, and feminine forms [Algeo, 2009], see Table 1.

Table 1

**Old English Second Person Personal
Pronouns Paradigm**

Case	Singular	Dual	Plural
Nominative	þu = you (singular)	git = you two	ge = you (plural = “y’all” or “younz”)
Genitive	þin = your (singular)	incer = of your two (yours)	eower = your (plural = “y’all’s” or “younz’s”)
Accusative	þec or þe = you (direct object)	incit or inc = you two (direct object)	eowic or eow = you (direct ob- ject)
Dative or In- strumental	þe = with you (or indirect object)	inc = with you two (or indirect object)	eow = with you (or indirect object)

The major change was in the personal pronoun case system — Nominative [26, 52–53], Possessive and Oblique or Object case (← OE Dative and Accusative). In the second person pronouns there was still a distinction between singular and plural. The Early Middle English second person singular forms were used with close acquaintances, family members and subordinates. The plural form began to be used even when addressing a single person to show deference or respect under the Norman French influence, which also developed the distinction, French has the distinction to this day in it is the singular “*tu*” versus plural form “*vous*”.

The case of pronouns indicates how they function in a sentence: nominatives are subjects, genitives are possessive modifiers, accusatives are direct objects, and datives are objects of prepositions and indirect objects.

It has been widely viewed that the adoption *ge* → *you* as a polite form led to the pejoration of *þu / ðu* → *thou* and thus occasioned a development of a “power semantic” [7, 255] in which *thou* became “a mark of contempt or a social marker”, the term of address often given by a social superior to an inferior. Although *thou*-forms are also retained in the marriage service, even in civil ceremonies, in all parts of the Anglophone world, as a proof K. Wales gives an instance from her wedding ceremony: “I, Katie Wales, do take thee, David Bovey, to be my lawful wedded husband”: again, there is the connotation of intimacy and affection to take account of. The language of the King James translation of the Bible (1611), for example, is very conservative in its use of pronouns. In Genesis 3:15, God tells the serpent “I will put enmity between thee and the woman.” In Genesis 6:18 Noah is told “...thou shalt come into the ark, thou, and thy sons, and thy wife, and thy sons’ wives with thee.”

As an old-fashioned form, *þu / ðu* → *thou* thus became largely confined to Biblical and religious contexts or other specialized instances of address. It can often be found in literary contexts into the nineteenth century, particularly those associated with intimate relationships [see: 11]. Nevertheless the older usage can still be found in certain dialects; West Yorkshire, for example, retains the use of *tha / thee* [21, 144]. The category of Number has also been nearly universally lost, although in certain dialects plural forms such as *youse* and *y’all* (especially in the southern United States) exist. By Chaucer’s time (14th century), English was the language of the administration, court and other institutions [28, 286–289]. The dialect that Chaucer wrote in, was rich in French vocabulary. And under the intensive French influence the historical second person singular form *thou* was no longer in use in Standard English [18, 196–197].

There is no intralinguistic explanation of the change then there may be an extralinguistic one, in particular pragmatic [see: 24], the form *þu / ðu* → *thou* must have become so offensive because of its use as a class marker by the end of the Early Middle English that eventually everyone began to use the respectful *ye* (*you*). And one more cause lies in the language of the conquerors: in (1066) the French-speaking Normans invaded and conquered England — French became the language of the rich and superior, while English remained chiefly the language of the conquered [see: 32]. One of the most interesting questions in the morpho-syntactic history of English [see: 17] is how this highly differentiated system came to collapse so completely.

Discussion

To go back to the Old English grammar of the personal pronoun we have an opportunity to employ the instruments of analysis elaborated in Modern linguistics — transformational, functional, discourse and pragmatic to fully describe the second person singular pronoun as a word, a part of a phrase, a part of a sentence and a part of a text / discourse.

The referential aspect of pronominals and anaphors is dealt with from a syntactic perspective in which the structural properties established between them and their antecedents determine whether they share the same reference or not [29, 399–402]. In transformational grammar a pronoun included in a clause or a noun phrase and cannot be controlled or refer to an antecedent within such syntactic domains. Personal pronouns distinguish their special properties in functional Grammar, which describes language not for the sake of language itself, but as a means to explain the sentences of a linguistic system taking into account the functions that we speakers want our utterances to reflect:

- they have a minimum of descriptive value, which makes them be almost simple deictic indicators [see: 14] of their referents (Addressor,

Addressee and the Subject / Object spoken of). We may assume that the functional paradigm subsumes both exophoric and endophoric reference under the expression;

- they are a closed class in comparison to other terms of the lexicon;
- their description can be made according to a few basic distinctions, among which the feature of Person is always present [13, 17–20].

Thus, the first person is characterized by the feature [+ Speaker], the second person by [+ Addressee], and the third person by both [- Addressor / Speaker] [- Addressee], the so-called non-participant. Inclusive and exclusive uses of the first and second person plural will combine these features in several ways. Other distinctions that define them are grammatical categories of Number, Gender, Case or, for example, Politeness or Degrees of Politenes [29, 403–404].

D. Bolinger in his “Pronouns in Discourse” writes that in the course of verbal interaction both speaker and addressee are capable of presenting pronouns that have no explicit antecedents provided they are easily recovered at that point of conversation, either because of their general knowledge of the world, or because they share particular knowledge that make the referents be near in previous discourse whether explicit or implicitly [6, 397–412; 34]. According to Emile Benveniste [4], first and second person pronouns are more context-bound than the third person pronoun [see: 34,]; these pronominals that are dependent on the context had been labeled shifters both by Otto Jespersen (1923) and by Roman Jakobson (1957). Emile Benveniste says that the utterances where the first and second person pronouns appear are characteristic of the level of language called pragmatic which contains not only linguistic signs but also the individuals that use them [4, 397–412]. *Thee* was also used among equals of the lower class; the nobility would typically use *you* among themselves [7, 256–57; 23, 107]. In this way, the use of pronouns came to serve as a means not only of distinguishing one social group from another, but also as a means of consolidating affiliation, even among family members. While thoroughly acknowledging the “solidarity dimension” of pronoun usage K. Wales, like many, insists that “in English usage, right from the beginning, there was always considerable fluctuation between *þu / ðu* → *thou* and *ge* → *you* forms in the singular” [37, 110–114].

Both J. Hope and K. Wales show that *þu / ðu* → *thou* could be used to mark a range of emotions other than contempt; it could also express familiarity and intimacy. Yet although, as K. Wales suggests, a “master’s *þu / ðu* → *thou* need not only indicate “condescension,” but familiarity”, it is certainly important to consider who has the ability to exercise choice when it comes to pronoun usage [37, 110–114].

The present investigation is aimed at proving that the thesis “adopting *you* as a polite form led to the pejoration of *thou*” has no foundation in Old English. We believe that the pejorative component was not present in the meaning of the unit, therefore it could not have been verbalized by verbalized. The functional stratification might begin in the usage competition of both units within social registers that needs a drastic systemic investigation in the framework of discourse studies and sociolinguistics.

Investigation

Our corpus of the sentences (63 from the total number of units — 17 929) with *þu / ðu* pronoun was selected from the poem “Beowulf” [see also: 27] in its earliest recorded use: “Eart þu se Beowulf?” “Beowulf” written at an unidentified time some scholars consider to be a pre-Christian poem. This epic tale is set in and Norway at pagan times but is written in Old English as transmitted in a manuscript from the 11th century. The poem may have been produced earlier and transmitted orally. Some of its formulaic wording would support this, as do its tribal Germanic setting and its heroic celebration of the warrior-king Beowulf [19, 36]. Though sentences are not formally indicated in Old English manuscripts by capital letters at the beginning and by punctuation at the end as they are in Modern English. Each pronoun form has its own peculiarities in its historical development. Like Modern English, Old English has both singular and plural forms for the personal pronouns. But Old English also has a dual form, used to indicate two closely associated persons — two people [10, 27]. There are three persons for pronouns in Old English (first person = speaker; second person = person being addressed; third person = third party being spoken about), and the third person has masculine, neuter, and feminine forms and they are rather frequent in Beowulf — 430 instances of the third person singular and plural pronouns *thouh* quite a few as clause openings [5, 267], for instance:

1333 *fylle gefægnod/. Heo þa fæhðe wræc*
fain of her fill. The feud she avenged

According to the Oxford English Dictionary, the pronoun by which a person (or thing) is addressed in the nominative singular or the pronoun denoting the person (or thing) spoken to Old English *þu / ðu* ‘thou’ is, for instance:

1707 *ðu scealt to frofre weorþan*
as, awhile ago, I promised;
thou shalt prove a stay in future,
1708 *eal langtwidig leodum þinum,*
in far-off years, to folk of thine

The corpus analysis of the text of the poem revealed 46 instances of *þu* with the initial *þ* and 17 instances with

the initial *ð*. The Old English letter *þ* ‘thorn’ had both *th* sound like in *thin* and *this*, and the letter *Ð* (capital) or *ð* (lowcase) ‘*eth*’ could also had both pronunciations:

- 529 *Beowulf* *mapelode, bearn Ecgþeowes:*
Beowulf *spake, bairn of Ecgtheow:—*
 530 *Hwæt þu worn fela, wine min Unferð/,*
 “What a deal hast uttered,
 dear my Unferth ,...
 1478 *aldre linnan, þæt ðu me a wære*
 should lose my life, thou wouldst loyal bide
 1706 *Ic þe sceal mine gelæstan*

‘*Th*’ as in ‘*that*’ usually occurred between vowels but also possible at the beginning of the word as ‘*thin*’.

The communicative analysis of the *þu* and *ðu* forms points out their role of the addressee, for instance:

Speaker (Addressor) *ic* → Addressee *þu* or *ðu* (*þe*)

- 525 *ðonne wene ic to þe wyrсан geþingea,*
 So ween I for thee a worse adventure
 526 *ðeah þu heaðoræsa gehwær dohte, —*
 though in buffet of battle
 thou brave hast been,...

The Old English personal pronouns underwent, as S. Scott points out, the least drastic changes on the way to Middle English. The Middle English personal pronouns preserved three gender categories, although they changed from “grammatical” to “natural” gender, they preserved two of three numbers (the old dual was already gone in Late Old English), and person distinctions (1-3) [31, 49–52]. An analysis of the historical development of *thou* shows that in Middle English, it was frequently combined with its verb when this precedes, the “*þ*” being then absorbed in the preceding “*t*,” as in “*artow*” for “*art thou*,” and “*hastow*” for “*hast thou*.”

The personal pronoun of the second person singular in the morphological system was the marker of person, number and person to the homonymy and arising case synonymy could make the pronoun itself to be redundant [2, 503–530]. “*þu* → *thou*”, “*þe, þec* → *thee*”, “*þin* → *thine*” and “*þy* → *thy*” are pronouns that have dropped out of the main dialects of Modern English. During the period of Early Modern English (1470–1700) [8, 15–36], they formed the Second Person Singular of the language, and were standardized by the time of the King James Bible.

In Modern English the forms of the second person pronoun do not show number contrast; they are absolutely invariant except for the possessive (and even here it is identical for both singular and plural). In fact, in Old English too there is some replication of forms, but not as much as there is in Middle English.

In the poem “*Beowulf*” the Nominative forms of the second person singular pronoun are used in the syntactical function [10, 41–47; 35, 120–131] of the subject of

– the simple sentence:

Ne+ V + þu / V + þu

- 1322 *Ne frin þu æfter sælum. Sorh is geniwod*
 “Ask not of pleasure! Pain is renewed
 1333 *fylle gefægnod/. Heo þa fæhðe wræc*
 fain of her fill. The feud she avenged

– the main clause:

- 506 *Eart þu se Beowulf, se þe wið Breca wunne,*
 “Art thou that Beowulf, Breca’s rival,

– the subordinate clause:

- 1671 *Ic hit þe þonne gehate,*
 þæt þu on Heorote most.

þu can combine with

– the verbs in the post-position, for instance:

þu +VP

- 351 *frea Scildinga, frinan wille,*
 the Scyldings’ friend, I fain will tell,
 352 *beaga bryttan, swa þu bena eart*
 the Breaker-of-Rings, as the boon thou askest,

– the verbs in pre-position, for instance:

V + þu +

- 506 *Eart þu se Beowulf, se þe wið Breca wunne,*
 “Art thou that Beowulf, Breca’s rival,
 507 *on sidne sæ ymb sund flite,*
 who emulous swam on the open sea,

– with the negative adverb in the preposition to the Verb phrase and in the post-position to the negation marker, for instance:

Ne + þu / ðu

- 445 *Na þu minne þearft*
 my noblest thanes. Nor need’st thou then
 446 *hafalan hydan, ac he me habban wile*
 to hide my head; for his shall I be,
 450 *mearcað morhopu;*
 no ðu ymb mines ne þearft

– in the mid-position between the verb and the direct address, for instance:

Vbeon + þu + DAdr + Adj

- 407 *Wæs þu, Hroðgar/, hal. Ic eom Higelaces*
 “Thou Hrothgar, hail! Hygelac’s I,

Therefore structurally the Nominative forms *þu* / *ðu* could have served into Middle English due to their function of the nominative grammatical centre of the sentence [15, 42; 10, 41–47]. The logical way of development was interrupted by bilingualism in the country: there came the French influence and a socio-linguistic differentiation of the language community in the country began. Susan Pintzuk in the process of researching Old English pronouns using the framework of Klavans, (1982, 1985) drew

the conclusion that in the Language of Beowulf unstressed personal pronouns are not topics but are rather syntactic clitics [30, 186–188], therefore, they could hardly survived as an autonomous part of a sentence into Middle English.

We fully realize that grammaticalized forms do not undergo changes abruptly; rather, they go through a gradual series of transitions. For example, Old English had both singular, dual and plural personal pronoun forms for the category of the second person pronoun. The forms *þu/ ðu*, *þe / ðe*, *þy / ðy*, and *þine / ðine* constituted the 2-nd person singular category and they were in OE used in ordinary speech. They could become formal markers of the person and number further on. E. A. Abbot in his Shakesperean Grammar describes the four basic functions of *thou* as follows:

1. Affection towards friends;
2. Good-humoured superiority to servants;
3. Contempt or anger to strangers;
4. In the higher poetic style and in the language of solemn prayer [1, 159].

E. A. Abbot modified the 4th function saying that its use characterised sometimes by euphony and sometimes by fluctuations of feeling (Schmidt and Sarrazin [1862], 1962). G. Byrne presented a detailed list of communicative situations specifying the speaker's emotion and attitude to the hearer: *thou* is used by father to daughter; by superior to inferior; by superior equals; by inferior equals; to the spirit and to the dead [9, xix-xx, xxiii-xxiv, xxvii]. J. Hope formalized these functions and situation into pragmatic frames: Superior → Inferior; Superior → Superior; Inferior à Inferior [22]. J. Hope and K. Wales added all kinds of unequal power relationship between the interlocutors [22, 57; cf.: 36; 37; see also: 1, 1 12]. Elise Louvriot points out that “the clusters of forms of address” in Beowulf (terms of endearment, terms of respect), are mainly used in “the context of direct illocutionary acts” (426b–430a; 1474–1483; 1758–1761a) [see: 25, 152].

We have selected instances like *Hrothgar, wine min Beowulf*, *wine min Unferð*, *goldwine gumena* in the referred context but we would like to highlight two more aspects, first, they correlate with the second person singular pronoun and, second, the pronoun itself does not actualize either positive or negative pragmatic component, which is inherent in the lexical meaning of direct address (in our case it is positively charged):

- 350 *Ic þæs wine Deniga,*
 his courage and counsel: “The king of Danes,
 351 *frean Scildinga, frinan wille,*
 the Scyldings’ friend, I fain will tell,
 407 *Wæs þu, Hroðgar/, hal. Ic eom Higelaces*
 “Thou Hrothgar, hail! Hygelac’s

- 457 *For /gewyrhtum/ þu, wine min Beowulf,*
 “For fight defensive, Friend my Beowulf,
 530 *Hwæt þu worn fela, wine min Unferð/,*
 “What a deal hast uttered, dear my Unferth,
 1171 *goldwine gumena,*
 breaker of rings, and blithe be thou,

There is no negative component in the lexical meaning of direct addresses in Beowulf, consequently the pronoun cannot be negatively marked either. Elise Louvriot comments that “the poet never explicitly expresses disapproval of Beowulf” [25, 249]. Terms of address [28, 154] are the markers of Direct Speech, they show how the speaker's attitude to the addressee, based on his / her position in the family, the social status in the community, the pragmatic relationship between the addressor and the addressee.

One phenomenon that has been identified at the diachronic level as a major cause of language change is the process of grammaticalization (Meillet 1912; quoted in Hopper and Traugott, 2003). One factor that has been identified as a driving force for the changes that languages experience is frequency of usage. As Antoine Meillet (1912) explains, grammaticalization leads to a loss of expressivity in frequently used collocations, whose functions may then be rejuvenated through new collocations filling more or less the same role. See some other views on grammaticalization [16, 25–26].

The religious discourse [see the term register: 28, 402] represented by Biblical texts shows the number opposition: *thou* and *you* simply signified the singular and plural pronouns respectively. This was partially due to the fact that the *King James Bible* was already archaic in pronoun use in 1611, but its special status (together with the *Book of Common Prayer*) helped to define *thou* as ‘religious’.

The other special register in which *thou* survives is the language of poetry, where *thou* signifies intimacy, this meaning which licenses its survival into the twentieth century poetry. The choice of *you* instead of *thou* is often reserved for outsiders or strangers to these communities, so pronoun shift (from *thou* to *you*) from addressee to addressee is controlled by pragmatic factors. *Thou* has become a strong reference of (1) address to social inferiors; (2) address of social equals; (3) address in private; (4) familiar or intimate address; (5) contempt, scorn but in the appropriate text / discourse [see: 29, 39–42].

The history of English illustrates the interaction of morphological change and social factors. The personal pronouns expressing reference to Speaker (I), Addressee (you) and the Person spoken of (He, She, It, They) [28, 144] is a universal feature of human language [see: 38, 339–83]. This fact proves that the system of pronominal reference is fundamentally stable. It is also true that the forms constituting the pronominal system have been involved in tremendous changes in the history

of English. Since Old English, a phonological change combined with morphological leveling has wrought a considerable change in the shape and sound of the pronoun system as a whole.

Part of the cause of collapsing the Old English system lies in the social function of pronouns. By Late Middle English the second pronoun singular had evolved into *þu / ðu, þe / ðe* → *thou* and *thee*, while the plural, second person had evolved into *ge, eow* → *you* and *ye* (Lass, 1992).

The loss of *thee* and *thou* (in the so-called Standard English usage) and its permanent replacement with *you* in Modern English is attributable to pragmatic factors influencing word choice and its consequence on language change [33, 43–45]. By the beginning of the 14th century the singular and plural Middle English pronouns had developed an additional pragmatic function, stimulated by social concerns [20, 89]. The choice of pronouns was not determined solely by the grammatical designation of person (first, second, third) or number (singular, plural). Instead, what the speaker chose in order to address his / her interlocutor signified her / his assessment of that person's status and relationship with her / him — as one of equal or superior social status. *You* tended to be the preferred option mainly in upper-class or courtly contexts in the Middle English period, *thou* increasingly came to be associated with lower status.

The status-oriented distinction of the second person pronoun usage is by no means unusual. In many languages, like German and French, there is still a regular pragmatic distinction between

the polite so-called “V” option (*Sie, Vous, Usted, Lei / Loro*) and the more familiar “Tu” option (*du, tu, tu, voi*) to address an individual. In fact patterns of address in different languages tend to be as complex and socially-sensitive as their cultural-specific norms of politeness may dictate [12, 4].

Conclusion and Perspectives

The research of the second person pronoun has revealed that in the Old English system language there was a strong number opposition supported by the verb flexions.

The Nominative form *þu / ðu* was used as the subject of the sentence and played the role of the constructive element of the sentence as its nominative grammatical centre.

The OE singular pronoun *þu / ðu* reveals several functions: the grammatical functions of person and number, the syntactical function of the subject, the referential function (referring to the subject expressed before), the communicative function of Addressee and the deictic function of the person.

The OE pragmatic function of the second person singular form did not possess it began to develop it due to the social stratification of the society and the French pragmatic differentiation of the second person singular and plural pronouns. Nevertheless, the pragmatic function is not essential of the pronoun it is inherent in the nominal used as its antecedent.

The next step to make in this field is to investigate the correlation of the second person forms, first, in the OE translations of Latin texts and, second, ME translations of French texts.

REFERENCES

1. Abbot Edwin. A Shakesperean Grammar / Edwin Abbot Abbott. — Mineola, New York: Dover Publications, Inc., 1966 [1850]. — 511 p.
2. Adger David. Combinatorial Variability / David Adger // Journal of Linguistics. — 2006. — Vol. 42. — P. 503–530.
3. Algeo John. The Origins and Development of the English Language. 6th ed. / John Algeo. — Boston: Wadsworth, 2009. — 368 p.
4. Benveniste Emile. The Nature of Pronouns / Emile Benveniste // Paul Cobley (ed.). The Communication Theory Reader. Psychology Press, 1996 — P. 295–290.
5. Blockley Mary, Cable Thomas. Kuhn's Laws, Old English Poetry and the New Philology / Mary Blockley, Thomas Cable // Peter Stuart Baker (ed.). The Beowulf Reader. — New York and London : Routledge, 2000. — P. 261–280.
6. Bolinger D. Pronouns in Discourse / D. Bolinger // T. Givón (ed.). Syntax and Semantics. Discourse and Syntax. — Vol. 12. — San Diego, California : Academia Press, 1979. — P. 397–412.
7. Brown Roger, and Gilman Albert. The Pronouns of Power and Solidarity / Roger Brown, Albert Gilman // T.A. Sebeok (ed.). Style in Language. — Cambridge, Mass : MIT Press, 1960. — P. 253–276.
8. Busse Ulrich. Linguistic Variation in the Shakespeare Corpus: Morpho-syntactic Variability of Second Person Pronouns / Ulrich Busse. — Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2002. — 239 p.
9. Byrne Geraldine. Shakespeare's Use of the Pronoun of Address: Its Significance in Characterization and Motivation / Geraldine Byrne. — Philadelphia : Haskell House, 1970 [1936]. — 179 p.
10. Carlton Charles Meritt. Descriptive Syntax of the Old English Charters / Charles Meritt Carlton. — The Hague : Walter de Gruyter, 1970. — 200 p.
11. Crystal D. Dictionary of Linguistics and Phonetics / D. Crystal. — London : John Wiley & Sons, 2011 [1980]. — 560 p.

12. Delisle Helga H. Intimacy, Solidarity and Distance: The Pronouns of Address in German / Helga H. Delisle // Die Unterrichtspraxis / Teaching German. — 1986. — Vol. 19, No. 1. — P. 4–15.
13. Dik S. The Theory of Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause. Functional Grammar Series 9 / S. Dik – Dordrecht, Foris, 1989. — 509 p.
14. Fillmore Charles J. Lectures on Deixis / C.J. Fillmore. — Standford, Calif. : CSLI Publ., 1997. — 151 p.
15. Finegan Edward. Language: Its Structure and Use / Edward Finegan. — Boston, MA : Wadsworth Cengage Learning, 2011. — 592 p.
16. Fischer Olga, Kemenade Ans van, Koopman Willem, and Wurff Wim van der. The Syntax of Early English / O. Fisher et al. — Cambridge : CU P, 2000. — 341 p.
17. Gardelle Laure, Sorlin Sandrine. Introduction / L. Gardelle, S. Sorlin // L. Gardelle, S. Sorlin (eds.). The Pragmatics of Personal Pronouns. — Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2015. — 337 p.
18. Gramley S., Patzold K. M. A Survey of Modern English / S. Gramley and K. M. Patzold. — London : Routledge, 1992. — 416 p.
19. Gramley Stephan. History of English: An Introduction / Stephan Gramley. — London and New-York: Routledge, 2012 (1992). — 464 p.
20. Helbrecht Johannes. Politeness Distinction in Second Person Pronouns / Johannes Helbrecht // B. Comrie (ed.). World Atlas of Language Structures. — Leipzig : Max Plank Istitut. — 2001.
21. Hogg Richard M., Fulck R.D. A Grammar of Old English, Volume 2: Morphology / M. Richard Hogg, R.D. Fulck. — Chichester : John Wiley & Sons, 2011. — 416 p.
22. Hope Jonathan. The Use of *Thou* and *You* in Early Modern Spoken English: Evidence from Depositions in the Durham Ecclesiastical Court Records / Jonathan Hope // Dieter Kastovsky (ed.). Topics in English Linguistics 13: Studies in Early Modern English. — Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 1994. — P. 141–152.
23. Kennedy Leith D. and Graddol D. Modernity and English as a National Language / D. Leith Kennedy, D. Graddol // D. Graddol, D. Leith and J. Swann (eds). English : History, Diversity and Change. — London : Routledge / Open University, 1996. — 312 p.
24. Levinson S. C. Pragmatics / S.C. Levinson. — Cambridge : CUP, 1983. — 250 p.
25. Louviot Elise Direct Speech in Beowulf and Other Old English Narrative Poems / Elise Louviot. — Cambridge : Boydell & Brewer, 2016. — 296 p.
26. Francis P., Jr. Robert Dennis Fulck (ed.). Interpretations of Beowulf: A Critical Anthology / Francis P. Magoun, Jr. — Bloomington and Indianapolis Indiana University Press, 1991 — p. 45–65, p. 52–53)
27. Mitchell Bruce. Relative and Personal Pronouns in Beowulf: eight notes / Bruce Mitchell. — Tokyo : Kenkyusha, 1988. — 10 p.
28. Mykhaylenko Valery V. A Glossary of Linguistics and Translation Studies / Valery V. Mykhaylenko. — Ivano-Frankivsk : King Danylo Galytskyi University of Law, 2015. — 528 p.
29. Ortega F. V. The Pragmatic Dimension of Personal Pronouns / Francisco Vizcaíno Ortega // Universidad de Las Palmas de Gran Canaria. — P. 39–42.
30. Pintzuk Susan. Phrase Structures in Competition: Variation and Change in Old English Word Order / Susan Pintzuk. — London and New York : Garland Publishinn, 1999. — 272 p.
31. Schupbach S. Scott. Situational Demonstratives in Blackfoot / S. Scott Schupbach // Coyote Papers. — 2013. — Vol. 21. — P. 49–52.
32. Shay Scott. The History of English: A Linguistic Introduction / Scott Shay. — San Francisco. Washington : Wardja Press, 2013. — 232 p.
33. Sorlin Sandrine. The Pragmatic Functions of the Second Person Pronoun in House of Cards / Sandrine Sorlin // Sorlin L., Gardelle S. (eds.). Second Person Pronouns in Contemporary English. — Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2015. — P. 125–146.
34. Thavenius Cecilia. Referential Pronouns in English Conversation. / Cecilia Thavenius. — Lund : CWK Gleerup, 1983. — 194 p.
35. van Bergen Linda. Pronouns and Word Order in Old English: With Particular Reference to the Indefinite Pronoun *Man* / Linda van Bergen. — London and New-York : Routledge, 2015. — P. 120–131.
36. Wales Katie. Personal Pronouns in Present-day English / K. Wales. — Cambridge : CUP, 1996. — 228 p.
37. Wales K. *Thou* and *You* in Early Modern English: Brown and Gilman Reappraised / K. Wales // Studia Linguistica. — 1983. — Vol. 37. — Issue 2. — P. 107–125.
38. Zupnik Y.-J. A Pragmatic Analysis of the Use of Person Deixis in Political Discourse / Y.-J. // Journal of Pragmatics. — 1994. — Vol. 21. — No. 3. — P. 339–383.

СТРУКТУРНА РЕОРГАНІЗАЦІЯ ІНФІНІТИВА У СКЛАДІ РЕЙЗИНГОВОЇ КОНСТРУКЦІЇ ПРОТЯГОМ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОГО І СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКОГО ПЕРІОДІВ

Очковська А.П.,

Житомирський державний університет ім. Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008
E-mail: ochkovska.anna@gmail.com

*У статті здійснено аналіз структурної перебудови інфінітива як конституюнної рейзингової конструкції з підметом з позицій генеративної граматики протягом давньоанглійського і середньоанглійського періодів. Встановлено, що відмінність давньоанглійського і середньоанглійського інфінітивів пояснюється різницею синтаксичного статусу інфінітивного маркера *to*. *V + Inf-to-D* пересув вказує на те, що в давньоанглійській мові *to* й інфінітив утворюють нероздільну морфологічну і синтаксичну єдність, а втрата *V + Inf* пересуви до позиції вершини *DP* змінює внутрішню структуру давньоанглійського *to*-інфінітива і відповідно статус інфінітивної групи від *PP* до *TP* у середньоанглійському періоді.*

Ключові слова: генеративна граMATика, інфінітивний комплемент, функціональна проекція, лексична проекція, рейзингова конструкція.

Очковская А.П.

Структурная реорганизация инфинитива в составе рейзинговой конструкции в древнеанглийском и среднеанглийском периоде

*В статье проанализирована структурная реорганизация инфинитива как конститuenta рейзинговой конструкции с позиций генеративной грамматики в древнеанглийском и среднеанглийском периодах. Установлено, что отличие древнеанглийского и среднеанглийского инфинитива объясняется различием синтаксического статуса инфинитивного маркера *to*. *V + Inf-to-D* передвижные указывает на то, что в древнеанглийском языке *to* и инфинитив образуют нераздельное морфологическое и синтаксическое единство, а потеря *V + Inf* передвижения к позиции вершины *DP* меняет внутреннюю структуру древнеанглийского *to*-инфинитива и соответственно статус инфинитивной группы из *PP* в *TP* в среднеанглийском периоде.*

Ключевые слова: генеративная грамматика, инфинитивный комплемент, функциональная проекция, лексическая проекция, рейзинговая конструкция.

A. Ochkovska

Structure rearrangement of infinitive complement as a part of raising structure in Old English and Middle English

*The article analyzes the structure rearrangement of infinitive complement as a part of raising structure in Old English and Middle English from the standpoint of generative grammar. The article proves that the syntactic status of infinitive marker «to» demonstrates the difference between Old English and Middle English infinitive. *V + Inf-to-D* movement indicates that the Old English *to*-infinitive is a single morphological and syntactic unit which cannot be split by intervening elements. "To" is generated with a *D*-feature and the infinitival verb is a combination of two features: an *Inf*-feature and a *D*-feature. When the Old English case system is reduced, the internal structure of the *to*-infinitive undergoes a radical change. The loss of *V + Inf* movement to the position *DP*, as a consequence of the loss of morphological dative case, changes the structure of Old English *to*-infinitive and therefore the status of infinitive group changes from *PP* to *TP* in the Middle English language.*

Key words: generative grammar, infinitive complement, functional projection, lexical projection, raising structure.

Проблеми історичного синтаксису досі залишаються актуальними, незважаючи на численні розвідки вітчизняних (І.Р. Буніятова, В.В. Михайленко, М.В. Полховська, І.Є. Снісаренко) та зарубіжних науковців (Р. Стоквел, Е. Траугот,

О. Фішер). На сучасному етапі досліджень фокус уваги лінгвістів сконцентровано на низці питань, пов'язаних з функціонуванням синтаксичних одиниць, наприклад інфінітивних речень, з точки зору їх розвитку на певному історичному етапі.

нероздільну морфологічну і синтаксичну єдність, так само як *P* не відокремлюється від комплементу *DP*.

Очевидним є той факт, що в давньоанглійській мові *to* є прийменником. Відповідно до *Case Resistance Principle (CRP)* [14], категорії з ознакою маркування відмінка не займають маркованих (*case-marked*) позицій. Відмінок не асигнується категорії з категоріальною ознакою [-V, -N], тому що це категорія, яка асигнує відмінок. У давньоанглійській мові це припущення засвідчується, оскільки *PP* не асигнує відмінок і не займає маркованої (*case-marked*) позиції, а саме: позиції додатка прийменника, в якій обов'язково асигнується відмінок.

Відмінність змінюваної та незмінюваної форм у давньоанглійській мові зникає до кінця давньоанглійського періоду, тому *tō* перетворюється на формальний показник інфінітива, втративши своє прийменникове значення. Різниця між давньоанглійським і середньоанглійським інфінітивом пояснюється відмінністю синтаксичного статусу інфінітивного маркера *to* протягом цих періодів розвитку англійської мови.

В англійській мові середньоанглійського періоду, як зазначалося раніше, відбувається редукція флексій, результатом якої стає ідентичність форм інфінітива без *to* і *to*-інфінітива. *To*-інфінітив поступово замінює інфінітив без частки *to*, внаслідок чого в сучасній англійській мові використання *to*-інфінітива є нормою, виняток становить лише вживання інфінітива без частки *to* з дієсловами перцепції (*see, hear etc.*) або каузативами (*make*).

Зміна статусу давньоанглійського інфінітива відбувається у системі одночасних поверхневих змін [12, 194]. Розглянемо зміну від *PP* до *TP* як послідовну зміну статусу інфінітива з позицій генеративної граматики.

Слід зазначити, що відмінність давньоанглійського і середньоанглійського інфінітиву полягає також у використанні прийменника *for* в інфінітивних конструкціях, які стають часто вживаними в середньоанглійській мові.

Походження *for* є предметом багатьох лінгвістичних розвідок, але у них увага приділялася переважно семантиці *for* у порівнянні з *to*, ніж синтаксичним особливостям [9, 11–12, 16].

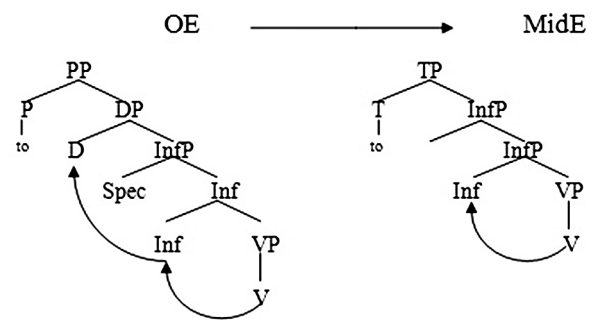
Однією з причин використання *for* протягом середньоанглійського періоду є редукція закінчення давального відмінка *-ne*. У давньоанглійській мові інфінітивні конструкції марковані трьома елементами *to + infinitival ending -en/an + dative ending -ne*. Після 1100 р. починається редукція закінчень, маркерами інфінітивних конструкцій стають *to + infinitival suffix -en*, а зникнення давального закінчення *-ne* є результатом появи нового інфінітивного маркера *for* [12, 190].

Враховуючи структурні особливості інфінітивного комплементу, слід зазначити, що оскільки *D* має сильну ознаку (ознаку давального відмінка),

то інфінітив зазнає пересуву до позиції *D*, щоб перевірити *D*-ознаку. Відмінність між давньоанглійською і середньоанглійською мовою полягає у різниці між пересувом. Саме в давньоанглійській мові інфінітив зазнає пересуву до позиції *D*, тому що *D* є сильним параметром. Уже в середньоанглійській мові *V + Inf-to-D* пересув стає неможливим, оскільки зникає тригер пересуву.

Розпад системи давньоанглійських відмінків впливає на внутрішню структуру *to*-інфінітивного комплементу, який зазнає низку радикальних змін: редукція давального закінчення призводить до зникнення проєкції *D*, результатом чого є розпад синтаксичної єдності *to*-інфінітива. Як вище зазначено, на відміну від середньоанглійської і сучасної англійської в давньоанглійській мові *to*-інфінітив є однією морфологічною і синтаксичною єдністю. Руйнація внутрішньої структури цієї єдності спричинює появу *for* перед інфінітивним маркером *to*, а також прислівників перед *to*-інфінітивом.

Початок середньоанглійського періоду (1150–1200) є часом діахронного перетворення *to*-інфінітива (*Diachronic Reanalysis of the to-infinitive*), що демонструє структуру (7):

У середньоанглійській мові відбувається спрощення структури інфінітивного комплементу і зникнення пересуву *Inf-to-D*, що вказує на синтаксичні зміни інфінітива [13].

Структура середньоанглійського інфінітивного комплементу (7) демонструє, що позиція між *T* і *Inf* є відтепер доступною для прислівників, заперечень і додатків. Відсутність *D* у структурі вказує на те, що *to*-інфінітив втратив *PP* статус.

Таким чином, давньоанглійський прийменник *to*, який виражав рух, мету, напрямок, редукувався до семантично пустої частки, що є лише маркером інфінітива. Коли семантичне значення «мети» *to* зникло, то постала необхідність у новому показнику цього значення, а саме — у появі та використанні *for* перед *to*-інфінітивом. У середньоанглійській мові *for-to*-інфінітиви є досить поширеними, наприклад:

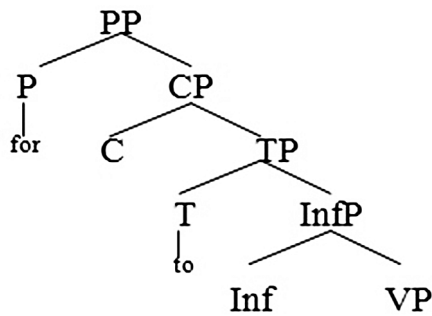
(8) *And, shortly forth this tale for to chase,*

I say, that to this newe marchioness

God hath such favour sent her of his grace [3, 211].

Підрядні речення мети завжди вводяться за допомогою прийменників, тому в структурі *for-*

to-інфінітивної клаузи *for* займає позицію у проєкції *PP*, наприклад (9):

Комплемент *for* не займає позицію в проєкції *TP*, тому що клаузальні комплементи повинні займати позицію в проєкції *CP*, в проєкції *TP* не займають позицію комплементи лексичних одиниць, оскільки вони є завжди комплементарями функціональних вершин.

У середньоанглійській мові *for* стає частиною інфінітивного маркера, який генерується в позиції вершини *TP*, тобто *for to* є складеним інфінітивним маркером.

Якщо *for* був маркером «мети», відмінним від *to*, то на початку середньоанглійського періоду його вживання стає більш емпатичним, ніж *to*. Однак згодом маркер *for* цілком об'єднався з *to* в позиції *T*. Цей процес відбувався в різні часи, різних діалектах і контекстах, тому його наслідки можемо підсумувати таким чином (табл. 1) [12].

Таблиця 1

Old English	Early Middle English
<i>to</i> is a purpose <i>P</i> (followed by a <i>Dat DP</i>)	<i>to</i> is <i>T</i> (followed by <i>InfP</i>)
<i>for</i> is a locative / temporal / purpose <i>P</i> (followed by <i>DP</i>)	<i>for</i> is a purpose <i>P</i> (followed by <i>CP</i>)
<i>for to</i> is ruled out	<i>for to</i> is fine

Спочатку *for* вживається у складі інфінітивних комплементів для позначення мети, а згодом, наприкінці XII ст., зникає різниця між значеннями *to* і *for to* — вони стають взаємозамінними. Наприклад, речення (10) демонструє використання *for* без частки *to* перед інфінітивом для вираження мети:

(10) *Corineus was to wode ivare for hunti deor wilde / Corineus was to woods gone to hunt animals wild* [16].

Оскільки *for to* є одним синтаксичним цілим, то генерується в однаковій функціональній проєкції. Структура середньоанглійської інфінітивної клаузи має такий вигляд:

(11) [_{CP}... [_{AgrSP} PRO [_{AgrS}, AgrSP [_{TP} for to [_{InfP} Spec [_{Inf} -e(n) [_{VP} subj [_V V...]]]]]]]]].

Інфінітив зазнає пересуви до позиції *Inf*, щоб перевірити інфінітивні ознаки (*infinitival features*), а позиція специфікатора *InfP* є *A*-позицією (*Argument position*)), що пояснює особливості

for-to-інфінітиву в середньоанглійській мові, включаючи *Object Shift* і розміщення прислівників в позиції перед або після інфінітиву.

Середньоанглійський інфінітивний маркер займає позицію *T*, оскільки *for-to*-інфінітив має часові характеристики, а також вживається із запереченням, наприклад:

(12) *Nat for to axe or borwe of him moneye /*

not for to ask or borrow from him money [3, 338].

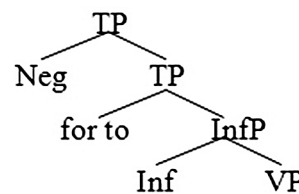
(13) *what shulde lette or moue þee forto not releue*

us from oure disese which us oppressiþ /

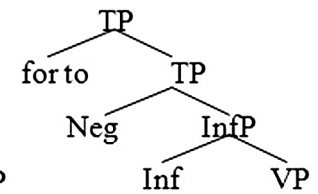
what shoul allow or move you to not relieve us from our disease which us oppresses [10, 167].

Проаналізувавши приклади (12) і (13), можемо стверджувати, що в середньоанглійській мові існує два варіанти розміщення конститuentів у інфінітивній клаузі із запереченням:

(14)

(15)

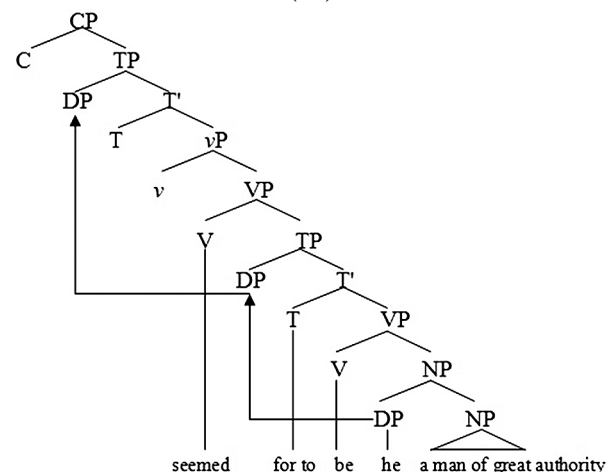
У середньоанглійській мові існує дві позиції для заперечення, а саме: немаркована — ліворуч *for to*, яка поєднується з *TP* (14), і маркована — праворуч *for to* (15), яка поєднується з *InfP*. У будь-якому разі інфінітивний маркер займає позицію *T*.

Якщо *for* вживається в клаузах мети, то є прийменником, але в конструкціях контролю або рейзингових конструкціях займає позицію у проєкції *TP*. Наприклад, речення (16) — це рейзингова конструкція з підметом, до складу якої входить рейзингове дієслово *seemed* та інфінітивний комплемент *for to be*. Організацію конститuentів речення та їх пересув зображено у схемі-дереві (17):

(16) *he seemed for to be*

a man of great authority [3, 546].

(17)

Слід зазначити, що інфінітивні клаузи-комплементи мають структурну будову як фінитні клаузи-комплементи, тобто демонструють відповідність до внутрішньої фразової структури і мають *CP* і *ArgSP* [5]. Здатність вибору інфінітивної чи фінитної клаузи спостерігається в сучасній англійській мові, коли окремі лексичні вершини (дієслова, іменники, прикметники) вибирають різноманітні типи комплементів.

У середньоанглійській мові *for* вживається з предикатами, які в сучасній англійській мові вживаються з інфінітивними комплементами без *for*, тому що тут вибір комплементу залежить від властивостей вершин і особливостей підмета *DP* інфінітива (*overt versus null*). *DP* з фонетичними і морфологічними ознаками перевіряється до операції озвучення. Наявний підмет (*overt subject*) інфінітива перевіряє ознаки відмінка (*Case-features*), і перевірка закінчується комплементайзером *for*. Нульовий підмет *PRO* не має ознаки відмінка, що вказує на те, що *for* не вживається, якщо *PRO* є підметом інфінітивної клаузи. У сучасній англійській мові використання *for* і *PRO* є структурно зумовленим, а в середньоанглійській — вільним. Тому в цей період *for* часто вживається у складі інфінітивних конструкцій, а саме:

– subject control:

(18) *he nyst how best hire herte for t'acoye / he not knew how best her heart to soothe* [2, 129];

– object control:

(19) *my lord... enspired my hert for to hate synne / my lord inspired my heart to hate sin* [16];

– subject raising:

(20) *And like a beast he seemed for to be* [3, 356];

(21) *She seems for to have money.*

Очевидним є те, що в сучасній англійській мові несумісність *for* з рейзинговими дієсловами є наслідком обмеження *DP*-пересуви через суміжний комплементайзер. У межах програми мінімалізму речення (21) є неграматичним відповідно до *Principle of Greed* [6], тобто конститuent не зазнає пересуви лише для того, щоб ознаки іншого конститuenta були перевірені; конститuent зазнає пересуви, щоб перевірити власні ознаки.

Отже, еволюція статусу інфінітива як конститuenta рейзингової конструкції давньоанглійського і середньоанглійського періоду з *PP* на *TP* відбувається у два етапи:

1) поступове зникнення давального відмінка, що почалося наприкінці давньоанглійського періоду і тривало до 1100 р.;

2) поява інфінітива з відділеною часткою *to* (*split infinitive*) в XIII ст. і поширення використання прислівників як модифікаторів дієслова.

Перший етап вважається морфологічною зміною інфінітива, а другий — синтаксичною. Перший етап забезпечує параметричний перехід від давньоанглійського інфінітива до середньоанглійського, знищуючи морфологічний доказ того, що інфінітив є іменною частиною мови. Протягом середньоанглійського періоду редукція закінчення давального відмінка інфінітива і лексичне знебарвлення давального прийменника *to* спричинили появу нового інфінітивного маркера *for*. Зміни в системі флексій і втрата *V + Inf* пересуви до позиції вершини *DP* спричинили зміни в структурі інфінітивних комплементів. Як результат, відбувається зміна категоріального статусу інфінітива з *P* на *T* конститuent.

ЛІТЕРАТУРА

1. Callaway M. The Infinitive in Anglo-Saxon / M. Callaway. — Washington : Carnegie Institution, 1913. — 352 p.
2. Chaucer G. Troilus and Criseyde [Електронний ресурс] / G. Chaucer. — Режим доступу : www.manybooks.net
3. Chaucer G. Canterbury Tales and Other Poems [Електронний ресурс] / G. Chaucer. — Режим доступу : www.manybooks.net
4. Chomsky N. Knowledge of Language: its Nature, Origin and Use / N. Chomsky. — Praeger : New York, 1986. — 307 p.
5. Chomsky N. Lectures on Government and Binding / N. Chomsky. — Dordrecht, Holland : Foris publications, 1981. — 371 p
6. Chomsky N. The Minimalist Program / N. Chomsky. — Cambridge, London : The MIT Press, 1995. — 420 p.
7. Crawford S. J. The Old English version of the Heptateuch, Elfric's Treatise on the Old and New Testament and his Preface to Genesis / S. J. Crawford. — London : Oxford University Press, 1922. — 460 p.
8. Davis N. Sweet's Anglo-Saxon Primer / N. Davis. — Clarendon : Oxford, 1953.
9. Fischer O. The Rise of the For NP to V Construction: An Explanation / O. Fischer // An Historic Tongue: Studies in English Linguistics in Memory of Barbara Strang. — London : Routledge, 1988. — 67–88 p.
10. Traugott E. C. The Syntax of Old English / E. C. Traugott // The Cambridge History of the English Language. — Cambridge : Cambridge University Press, 1992.
11. Jack G. The Infinitive in early Middle English prose. / G. Jack // Neuphilologische Mitteilungen 92, 1991. — P. 311–341.

12. Lightfoot D. W. Principles of Diachronic Syntax / D. W. Lightfoot. — Cambridge : Cambridge University Press, 1979. — 429 p.
13. Roberts I. Syntactic Change. A Minimalist Approach to Grammaticalization / I. Roberts, A. Roussou. — Cambridge : Cambridge University Press, 2004. — 274 p.
14. Stowell T. Origins of Phrase Structure / T. Stowell // PhD Dissertation : MIT, 1981.
15. Traugott E. C. The Syntax of Old English / E. C. Traugott // The Cambridge History of the English Language. — Cambridge : Cambridge University Press, 1992.
16. Visser F. Th. An Historical Syntax of the English Language / F. Th. Visser. — Leiden : E. J. Brill, 1973. — Vol. IV, part 2. — P. 111–271.

ACTUALIZATION OF EVALUATION IN COGNITIVE-COMMUNICATIVE FIELD

Hanna Prihodko,

Zaporizhzhya National University
66, Zhukovsky St, Zaporizhzhya, 69600
E-mail: anna.prihodko.55@mail.ru

The paper targets at lingual means of actualizing frame-scripts' evaluative potential. The article pursues a number of objectives: the study of realization of the structure of evaluative utterances in the frame; identification of functional-semantic features of this realization. The term "frame" is used primarily for the characterization of such structures of consciousness, which are formed for displaying situations in object-human cognitive activity. Frame is a declarative way of knowledge representation, which is formulated in terms of descriptions and is a bundle of knowledge about a particular area of human activity, on the ontology of the world, the human representation of the system, thematically related to one picture, one act and one script. Such understanding of the frame gives grounds to speak of it as a definitely organized system (set) of propositions which schematize corresponding denotative situations, that is, as a minimum informative block. Therefore, the frame can be called the cognitive-communicative field, or communicative frame. Formation of the frame as the specific structure of consciousness, corresponding to the representation of the event, has an ontological basis. The logical analysis of concepts, which provides for the establishment of the laws of its internal organization in order to identify its components and modeling their interactions, confirms the notion of the frame as a stereotypical situation. As far as the person's life-world is made up of many situations, their language and speech fixation needs the combination of situations into the utterances. Thus, the evaluative utterance is the product of a certain reflection pattern, scene, or a script in the communicative act. In accordance with socio-role status relationships between participants of communication are spread mainly in the social sphere of communication, where social role reflects interactional conditions between the subject of communicative action and its object. According to some linguists, conditions of social interaction between communicants are based on three types of relations — equality, subordination and dominance, which are implemented in the familiar, unconstrained, neutral and elevated communication (speech) registers. Communicative role as a kind of invariant unit of behavior, is a part of the general scheme of activities and is related to relevant normative expectations, which may be shown by the communicants in a given communicative and particular social situations. Every act of communication is characterized by the definite form of interaction, which is based on its correlation with the situation-type, which is the frame with the features and functional conditions inherent to it. Frame structure can be regarded as an independent configuration consisting of a core, a set of standard forms of speech acts, participants of speech event. In addition to these components, an important role belongs to the objective, plan and consequent. Thus, the evaluative situation can be attributed to the frame, as it includes evaluation of the phenomena of the outer world and illustrates the continuity of images of the object and the subject, objectified in the system parts of speech, as well as all the constituents of utterances that make up the situation. Considering the above stated, the cognitive-communicative field of evaluative situation can be represented as hyperframe of verbal interaction, which displays all components of the frame in their interconnection and interdependence, which allows to determine the sequence of the constituents of data in the process of updating and predetermine the appearance of certain actions that characterize the core of the frame structure in functional and semantic aspects. An important component of the mechanism of formation of the evaluative utterance is a cognitive factor. On the one hand, it helps to conceptualize the relations between situations of extralinguistic reality (sender's perspective), and on the other hand, it serves as a specific signal for the process of the mental perception of text (recipient's perspective). Thus, participants of interaction use are general schemes of encoding and decoding of information that is contained in the utterance.

Consequently, the actualized structure of the evaluative utterance is connected with the realization of the frame structure of a typical act of communication in the form of a holistic multi-level formation — functional-semantic representation. Actualization of a frame structure takes place on the background of social interaction, where the functional-semantic representation of the evaluative frame is promoted by implementing in its structure such items as the illocutionary act-event, topical proposition and typical grammatical construction. As a result, there is a picture of interconnected and interdependent in their development concepts — from parts of the utterance — to all evaluative utterance, which is the core of the cognitive-communicative field of interaction.

Key words: frame, evaluation, evaluative utterance, sender, recipient, cognitive-communicative field.

Приходько Г.І.

Актуалізація оцінки в когнітивно-комунікативному полі

Метою цієї статті є вивчення актуалізації фреймового сценарію, що реалізує оцінний потенціал. Основна мета і характер фактичного матеріалу визначили і структуру пропонованої статті. Спочатку розглядається поняття фрейму в лінгвістиці взагалі, далі дається аналіз функціонально-семантичних особливостей реалізації структури висловлювань, які складають оцінний фрейм. Фрейм — це декларативний спосіб репрезентації знання, який формулюється в термінах дескрипцій і є пучком знань про певну галузь людської діяльності, про онтологію навколишнього світу, про систему уявлень людини, тематично пов'язаних в одну картину, один акт, один сценарій. Таке розуміння фрейму дає підставу говорити про нього як про певним чином організовану систему (набір) пропозицій, що схематизує відповідні їм денотативні ситуації, тобто як про мінімальний інформаційний блок. Іншими словами, фрейм можна назвати когнітивно-комунікативним полем, або комунікативним фреймом. Важливою складовою механізму формування оцінного висловлювання є когнітивний фактор. З одного боку, він допомагає концептуалізувати відносини між ситуаціями позамовної дійсності (перспектива адресанта), а з іншого — слугує специфічним сигналом для обґрунтованого процесу ментальної обробки тексту (перспектива адресата). Актуалізація такої фреймової структури відбувається на тлі соціальної інтеракції, де активізується функціонально-семантичне уявлення оцінного фрейму шляхом реалізації в його складі таких одиниць, як іллокутивний акт-подія, тематична пропозиція і типова граматична конструкція. Внаслідок цього виникає картина взаємопов'язаних і взаємозумовлених у своєму розвитку уявлень — від відрізків висловлювання (репліки) до всього оцінного висловлювання, яке входить на правах ядра в когнітивно-комунікативне поле взаємодії.

Ключові слова: фрейм, оцінка, оцінне висловлювання, адресант, адресат, когнітивно-комунікативне поле.

Приходько А.И.

Актуализация оценки в когнитивно-коммуникативном поле

Целью этой статьи является изучение актуализации фреймового сценария, реализующего оценочный потенциал. Основная цель и характер фактического материала определили и структуру предлагаемой статьи. Сначала рассматривается понятие фрейма в лингвистике вообще, далее дается анализ функционально-семантических особенностей реализации структуры высказываний, которые составляют оценочный фрейм. Фрейм — это декларативный способ репрезентации знания, который формулируется в терминах дескрипций и является пучком знаний об определенной области человеческой деятельности, об онтологии окружающего мира, о системе представлений человека, тематически связанных в одну картину, один акт, один сценарий. Такое понимание фрейма дает основание говорить о нем как об определенным образом организованной системе (наборе) пропозиций, схематизирующих соответствующие им денотативные ситуации, то есть как о минимальном информационном блоке. Другими словами, фрейм можно назвать когнитивно-коммуникативным полем, или коммуникативным фреймом. Важной составляющей механизма формирования оценочного высказывания является когнитивный фактор. С одной стороны, он помогает концептуализировать отношения между ситуациями внеязыковой действительности (перспектива адресанта), а с другой — служит специфическим сигналом для обоснованного процесса ментальной обработки текста (перспектива адресата). Актуализация такой фреймовой структуры происходит на фоне социальной интеракции, где активизируется функционально-семантическое представление оценочного фрейма путем реализации в его составе таких единиц, как иллокутивный акт-событие, тематическая пропозиция и типовая грамматическая конструкция. Вследствие этого возникает картина взаимосвязанных и взаимообусловленных в своем развитии представлений — от участков высказывания (реплики) до всего оценочного высказывания, которое входит на правах ядра в когнитивно-коммуникативное поле взаимодействия.

Ключевые слова: фрейм, оценка, оценочное высказывание, адресант, адресат, когнитивно-коммуникативное поле.

Introduction

In recent years, the term “frame” has been widely used in cognitive science [6, 14–16; 21, 205–223]. The term “frame” is used primarily for the characterization of such structures of consciousness, which are formed for displaying situations in object-human cognitive activity. Taking into account this thesis the efficiency of its use in relation to more complex kinds of person's

speech activity should be recognized because frame is “an important linguistic component of the cognitive field of text structures, as well as the production, transformation and transposition of knowledge, ideas and thoughts” [8, 212].

The notion “frame” includes the interpretation of the situation as a cognitive category, and as a text element. Ch. Fillmore defined “frame” as a group

of words the union of which is motivated and structured by definite standardized knowledge constructions or constructions that schematize human experience [15, 54].

Frame is a declarative way of knowledge representation, which is formulated in terms of descriptions and is a bundle of knowledge about a particular area of human activity, on the ontology of the world, the human representation of the system, thematically related to one picture, one act and one script. Such understanding of the frame gives grounds to speak of it as a definitely organized system (set) of propositions which schematize corresponding denotative situations, that is, as a minimum informative block. Therefore, the frame can be called the cognitive-communicative field, or communicative frame.

The **aim** of this paper is to examine the updating of frame script that implements the evaluative potential. Achieving this goal resulted in the decision of a number of specific objectives: the study of realization of the structure of evaluative utterances in the frame; identification of functional-semantic features of this realization.

The **material**, which is subjected to analysis, was a selection of approximately 100 utterances of works by contemporary British and American writers.

Methods and techniques are determined by the objectives, the material, theoretical direction of the article and are of complex character. They integrate theses of the cognitive theory and discourse theory. Speech act analysis is used while studying the pragmatic characteristics of utterances containing evaluative concepts; the framing technique is used to structure the speech act on the example of the evaluative utterance.

Theoretical Background

Formation of the frame as the specific structure of consciousness, corresponding to the representation of the event, has an ontological basis. Yu. G. Pankrats emphasizes that it is realized in the course of re-experiencing the same situation or in the monitoring of it. And by the fact that the description of the situation gets similar from the language point of view shapes, stereotypical connections set in this order: "some situation in the real world — understanding and division of the situation in the consciousness — conventionalization of linguistic forms of description of the situation" [10, 16].

The logical analysis of concepts, which provides for the establishment of the laws of its internal organization in order to identify its components and modeling their interactions confirms the notion about the frame as a stereotypical situation [6, 14]. The conceptual analysis of the logical plan is determined by the system of predicates and propositional structures representing the situation in the form of frames.

As far as the person's life-world is made up of many situations, their language and speech

fixation needs the combination of situations into the utterances. Thus, the evaluative utterance is the product of a certain reflection pattern, scene, script in the communicative act [14]. It combines such basic components as partners, or communicants — sender and the addressee and referent (world fragment of things, or images), which are joined in the act of communication based on the orientation of communicative action, thus creating a single dynamic system — the cognitive-communicative field [7, 47–76], or a kind of communicative frame, the constituents of which are participants in the act of communication (speaker and, accordingly, the addressee), the content of the utterance (in our case — evaluative), the place where the communication occurs, the relationship between participants at the time of communication [13, 28].

The target orientation of utterance always involves some forms of communicative and social influence — personal, public, official, unofficial. The relationship between the partners is also conditioned by the social status and role in determining the positions of the participants of communicative interaction act in order to fulfill certain social roles: the seller — the buyer, the ticket-collector — the passenger, the chief — the subordinate, etc. (and also the initiator — the recipient and vice versa) [21, 216–217].

In accordance with socio-role status relationships between participants of communication are spread mainly in the social sphere of communication, where social role reflects interactional conditions between the subject of communicative action and its object. According to some linguists, conditions of social interaction between communicants are based on three types of relations — equality, subordination and dominance [19, 17–36], which are implemented in the familiar, unconstrained, neutral and elevated communication (speech) registers. Communicative role as a kind of invariant unit of behavior, is located in the general scheme of activities and is related to relevant normative expectations, which may be shown by the communicants in a given communicative and particular social situations.

Communicants' socio-role status is based on a specific set of rights and obligations of the participants in the act of communication, their awareness of these rights and obligations [13, 29–30]. Social situation and socio- role status of partners form pragmatic factors that are the integral part of the frame organization of utterances in general and the evaluative one in particular, and they require their registration in the implementation of the act of communication [16, 59; 20, 163–182]. These factors or parameters of interaction in the evaluative utterance may be called constant constituents of the frame.

The relations between the communicants, conditioned by their socio-role status, are marked by certain linguistic means signaling the interlocutor

about his partner's status. Moreover, some linguists [4, 13–15; 18, 6–7] consider that the choice of language means in a particular type of interaction in the implementation of the same communicative intention to some extent depends on the relationship between the interlocutors and their socio-role status.

Every act of communication is characterized by the definite form of interaction, which is based on its correlation with the situation-type, which is the frame with the features and functional conditions inherent to it [5, 26–30; 9, 289]. Frame structure can be regarded as an independent configuration consisting of a core, a set of standard forms of speech acts, participants of speech event. In addition to these components, an important role belongs to the objective, plan and consequent.

Thus, the evaluative situation can be attributed to the frame, as it includes evaluation of the phenomena of the outer world and illustrates the continuity of images of the object and the subject, objectified in the system parts of speech, as well as all the constituents of utterances that make up the situation [6, 15–16; 12, 70–71]. Considering the above stated, the cognitive-communicative field of evaluative situation can be represented as hyperframe of verbal interaction, which displays all components of the frame in their interconnection and interdependence, which allows to determine the sequence of the constituents of data in the process of updating and predetermine the appearance of certain actions that characterize the core of the frame structure in functional and semantic aspects.

Results and Discussion

Here we present the analysis of the process of updating the frame structure of evaluative utterances. By updating, we understand the use of the certain linguistic unit with the purpose of transmitting information in a particular communicative situation, when actualized notion, represented by certain information identified with his real representation in the speaker's mind [3, 6–7]. In the process of updating the peculiar conversion of a language unit into a signal is observed [1, 28], so that the verbal expression used by the speaker is correlated with a standard way of the communicative act, presenting the proper characterization of the image that G. G. Pocheptsov [11, 10] and A. M. Shahnarovich [17, 53] call "hyperconfiguration".

Production of utterance is the speaker's matter. He uses language as the tool of impact. Communicative and functional purpose of such utterance is determined by its intended use (communicative intension, illocutionary focus) from the speaker's side — in this case, the author, for the planned impact on the partner — the reader:

- (1) *"They plonked you out there in the mud... and your job was to get killed if the enemy attacked.*

You were not allowed to retreat; you knew that nobody would be allowed to succour or reinforce you; ... A very pleasant prospect. A most jolly look out" [23, 54].

Here the author describes the hopeless situation of the heroes. Note also that the communicative intention determines not only the role of the speaker as a direct participant of the act of interaction, but also indicates the specific purpose of the speech work and the method of its presentation: whether the speaker expresses a statement or a question, an order or a request by his action.

The aim may be considered as an indication of the regulation of verbal behavior in terms of the target impact of the utterance, introducing it as a social event of verbal interaction implemented by the utterance or utterances. The purpose of actualization of the utterance aimed at the listener's evaluative perception. In this example, (1) a negative assessment of the situation at war, that runs through all the utterance, is highlighted in the last two sentences, where a striking contrast between what is said and what is meant is ironically shown. It can be assumed that in the evaluative utterance the speaker accents or highlights exactly what he thinks is relevant at the moment. It is carried out directly by the speaker-subject by using words, phrases or sentences.

Recognition of what is meant by the speaker is connected with the act of the target (illocutionary) use of linguistic expressions, the object of which is actualized in a speech act proposition with appropriate communicative task in the system of communicative hyperframe. In this case, the speaker's reference determines the semantic reference by means of attaching to the utterance in the structure of the frame and can be assessed by interlocutors as right or wrong, appropriate or inappropriate to the situation of the analyzed frame [2, 411]:

- (2) *"I was standing way the hell up on top of Thompson Hill, right next to this crazy cannon that was in the revolutionary War and all" [27, 28].*

The hero of the novel is a teenager, who uses harsh words in his speech. He was angry at everything and everyone. In his phrase, adjective *crazy* stands next to *hell*, and is perceived as the norm of his emotional and expressive manner to represent his attitude to the surrounding reality, that is, this adjective performs a reference function.

Connection of the reference correlation of speech product and its target installation in the act of communication is typical of the process of updating of the frame structure of latter (in this case, utterances expressing evaluation), here it serves as a functional-semantic representation of the act

of communication. Actualized by the speaker, it appears as a multidimensional formation, which shows the act of the binding of the reference propositional content of the utterance to the target act at the time of communication.

Within the functional-semantic representation of a typical structure of illocutionary frame is possible to combine multiple actions with a different degree of expression of illocutionary force, but one of them is dominant. In this case, the illocutionary force with regard to other illocutionary manifestations of the combined complex is the superior one:

- (3) *“After a particularly deafening morning, Larry erupted from his room and said he could not be expected to work if the villa was going to be racked to its foundations every five minutes. Leslie, aggrieved, said that he had to practice, Larry said it didn’t sound like practice, but more like the Indian Mutiny”* [25, 19].

Evaluation in a humorous statement (3) is one of its components designed to implement several communication goals: Larry insists that it is impossible to work in such conditions, but Leslie tries to convince that it is possible. Effectiveness of the evaluative utterance depends on the degree of the speaker’s influence on the addressee and lies in the illocutionary force of the utterance. In this case, the illocutionary force of persuasion is the dominant one. Due to it the perlocutionary effect is achieved that does not meet the speaker’s intentions, which are expressed in Larry’s saying.

In many illocutionary frames we do not find explicit means of expression of the intentional verbal influence (threat, pride, joy, boasting). However, we observe means of prosody [22] or specific syntax scheme-models of the speech formation with a specific topical content, which are used as the illocutionary indicators. This topical content at the moment of the speech influence reveals the conditions for the implementation of such content, taking into account anticipated response actions in order to formulate and specify further the nature of the purpose of the proposed utterance:

- (4) *“The snowflake of Dolly’s face held its shape; for once she did not dissolve”* [24, 33].

To create a metaphorical image in (4) two meanings of the noun *snowflake*: direct – *the snowflake held its shape* and figurative *the snowflake of Dolly’s face* are actualized. The verb *dissolve* is connected with the pronoun *she* by direct syntactic relationship and realizes figurative meaning, but at the same time its indirect syntactic relationship with *snowflake* and implementation of the direct meaning is obviously seen.

- (5) *“I’d love it”, said Miss Matfield, forcing a smile* [26, 180].

Miss Mayfield’s sincere desire in (5) does not correspond to her speech behavior, that is the real intention of one of the communicants (in this case, Miss Mayfield) is conveyed by non-verbal means (*forcing a smile*).

Conclusions

An important component of the mechanism of formation of the evaluative utterance is a cognitive factor. On the one hand, it helps to conceptualize the relations between situations of extralinguistic reality (sender’s perspective), and on the other hand, it serves as a specific signal for the process of the mental perception of text (recipient’s perspective). Thus, participants of interaction use are general schemes of encoding and decoding of information that is contained in the utterance.

Consequently, the actualized structure of the evaluative utterance is connected with the realization of the frame structure of a typical act of communication in the form of a holistic multi-level formation — functional-semantic representation. Actualization of a frame structure takes place on the background of social interaction, where the functional-semantic representation of the evaluative frame is promoted by implementing in its structure such items as the illocutionary act-event, topical proposition and typical grammatical construction. As a result, there is a picture of interconnected and interdependent in their development concepts — from parts of the utterance — to all evaluative utterance, which is the core of the cognitive-communicative field of interaction.

REFERENCES

1. Arnold I.V. Stilistika sovremennogo angliiskogo yazyka [Stylistics of the Modern English Language] / I.V. Arnold. — M. : Prosveshcheniie, 1990. — 300 s.
2. Arutiunova N.D. Referentsiia [Reference] / N.D. Arutiunova // Lingvisticheskii entsiklopedicheskii slovar. — M. : Sov. entsikl., 1990. — S. 411–412.
3. Bakieva G.F. Freim i modelirvaniie situatsii [Frame and Modeling of the Situation] / G.F. Bakieva // Doklady IV Mezhdunar. konf. «Semantika yazykovykh yedinit». — M. : SportAkademPress, 1998. — T. 1. — S. 6–7.
4. Golubnichaiia O.I. Semantiko-funktsionalnye osobennosti vyskazyvaniia napravlennykh na podderzhku adresata : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 «Germanskiie yazyki» [Semantic and Functional

- Characteristics of Statements Aimed at Supporting of the Recipient] / O.I. Golubnichaia. — K. : Kiev. gos. lingv. un-t, 1994. — 24 s.
5. Deik T.A. van. Yazyk. Poznaniie. Kommunikatsiia [Language. Cognition. Communication] / T.A. van Deik. — M. : Progress, 1989. — 312 s.
 6. Zhabotynska S.A. Kontseptualnyi analiz: typy freimov [Conceptual Analysis: Types of Frames] / S.A. Zhabotynska // Visnyk Cherkas. un-tu. Ser. «Filol. nauki». — 1999. — Vyp. 11. — S. 12–25.
 7. Zhabotynska S.A. Imia kak tekst: kontseptualnaia set leksicheskogo znachenii (analiz imeni emotsii) [The Name as a Text: Conceptual Network of Lexical Meaning (analysis of the name of emotion)] / S.A. Zhabotynska // Cognition, Communication, Discourse. — 2013. — № 6. — S. 47–76.
 8. Kusko K.Ya. Freimovi stratehii u riznozhanrovomu inozemnomovnomu dyskursi [Frame Strategies in Various Genres of Foreign Language Discourse] / K.Ya. Kusko // Movni i kontseptualni kartyny svitu. — K. : KNU im. T. Shevchenka, 2001. — № 5. — S. 210–214.
 9. Minskii M. Ostroumie i logika kognitivnogo, bessoznatelnogo [Wit and the Logic of the Cognitive Unconscious] / M. Minskii // NZL. — M. : Progress, 1988. — Vyp. 23. — S. 281–309.
 10. Pankrats Yu.G. Propozitsionalnye strukturu i ikh rol v formirvanii yazykovykh yedynits raznykh urovnei (na materiale slozhnostrukturirovannykh glagolov sovremennoho angliiskogo yazyka) : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk : 10.02.04 «Germanskii yazyki» [Propositional Structures and Their Role in the Formation of Linguistic Units of Different Levels (based on complex structured verbs of modern English language)] / Yu.G. Pankrats. — M. : IYa RAN, 1992. — 40 s.
 11. Pocheptsov G.G. O kommunikativnoi tipologii adresata [About the Communicative Typology of the Addressee] / G.G. Pocheptsov // Rechevnye akty v lingvistike i metodike. — Piatigorsk : Gos. ped. in-t inostr. yaz, 1986. — S. 10–17.
 12. Prykhodko G.I. Kategoriia otsinky v konteksti zminy lingvistichnykh paradigm [Category of Evaluation in the Context of Changing Linguistic Paradigms] / G.I. Prykhodko. — Zaporizhzhia : Krugozor, 2016. — 200 s.
 13. Romanov A.A. Sistemnyi analiz regulativnykh sredstv dialogicheskogo obshcheniia [The System Analysis of Regulatory Tools of Dialogic Communication] / A.A. Romanov. — M. : IYa RAN, 1988. — 183 s.
 14. Samokhina V.O. Zhart u suchasnomu komunikativnomu prostori Velykoi Brytanii ta SShA [The Joke in Modern Communicative Space of the UK and the USA] / V.O. Samokhina. — [2-e vud pererob. i dop.]. — Kharkiv : HNU im. V.N. Karazina, 2012. — 360 s.
 15. Fillmore Ch. Freimy i semantika ponimaniia [Frames and the Semantics of Understanding] / Ch. Fillmore // NZL. — M. : Progress, 1988. — Vyp. 23: Kognitivnye aspekty yazyka. — S. 52–92.
 16. Shakhnarovich A.M. Ontogenez myslerechedeiatel'nosti i tekst [Ontogenez of the Thought and Speech Activities: Semantics and Text] / A.M. Shakhnarovich // Filol. nauki. — 1998. — № 1. — S. 56–64.
 17. Shakhnarovich A.M. Kognitivnye i kommunikativnye aspekty rechevoi deiatel'nosti [Cognitive and Communicative Aspects of Speech Activities] / A.M. Shakhnarovich, V.I. Golod // Vopr. yazykoznaniiia. — 1986. — № 2. — S. 52–56.
 18. Shelovskikh T.I. Rechevoi akt soveta: funktsionalno-pragmaticheskii analiz : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.19 «Teoriia yazyka» [Speech Act of Advice: Functional and Pragmatic Analysis] / T.I. Shelovskikh. — Voronezh : Voronezh. gos. un-t, 1995. — 16 s.
 19. Benthem J.V. Linguistic Universals in Logical Semantics / J.V. Benthem // Semantic Universals and Universal Semantics. — Berlin : Max Niemeyer, 1991. — P. 17–36.
 20. Kintsch W. The Role of Knowledge in Discourse Comprehension: A Construction-Integration Model / W. Kintsch // Psychological Review. — 1988. — № 5. — P. 163–182.
 21. Kroon C. A Framework for the Description of Latin Discourse Markers / C. Kroon // Journal of Pragmatics. — 1998. — Vol. 30. — P. 205–223.
 22. Sökeland W. Indirektheit von Sprechhandlungen: Eine Linguistische Untersuchung / W. Sökeland. — Tübingen : Niemeyer, 1980. — 168 s.
 23. Aldington R. Death of a Hero / R. Aldington. — L. : Sphere, 1968. — 376 p.
 24. Capote T. The Grass Harp / T. Capote. — Progress Publ., 1974. — 208 p.
 25. Durrell G. My Family and Other Animals / G. Durrell. — M. : Высшая школа, 1987. — 173 p.
 26. Priestley J.B. Angel Pavement / J.B. Priestley. — M. : Progress Publishers, 1974. — 504 p.
 27. Salinger D. The Catcher in the Rye / D. Salinger. — M. : Apt + N, 1998. — 193 p.

СИНТАКСИЧНИЙ КОНЦЕПТ І СТРУКТУРНА СХЕМА РЕЧЕННЯ: ПІДХОДИ ДО ВСТАНОВЛЕННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ

Карамішева І.Д.,

Національний університет «Львівська політехніка»,
вул. С. Бандери, 12, м. Львів, 79013
E-mail: iryn_ka@ukr.net

У статті здійснено аналіз нових теоретичних надбань у сфері когнітивного синтаксису. Центральним об'єктом опису постає поняття структурної схеми речення, яка трактується як знак синтаксичного концепту. Останній тлумачиться як типова пропозиція, один із виділених людською свідомістю класів відношень, для позначення якого в мові вироблена певна структурна схема речення. Описано підходи до розгляду цього поняття, визначено перспективи подальших досліджень у ракурсі контрастивного аналізу синтаксичних систем різноструктурних мов.

Ключові слова: структурна схема речення, синтаксична репрезентація, синтаксичний концепт, типова пропозиція, когнітивний синтаксис.

Карамышева И.Д.

Синтаксический концепт и структурная схема предложения: подходы к установлению соотношения

В статье проанализированы новые теоретические достижения в сфере когнитивного синтаксиса. Центральным объектом описания является понятие структурной схемы предложения, которая в пределах теории синтаксических концептов приобретает новую трактовку как знака синтаксического концепта. Под синтаксическим концептом понимают типовую пропозицию, то есть определенный тип ситуации, один из вычлененных человеческим сознанием классов отношений, для обозначения которого в языке выработана определенная структурная схема предложения. Описываются способы изучения данного понятия, определяются перспективы дальнейших исследований в ракурсе контрастивного анализа синтаксических систем разноструктурных языков.

Ключевые слова: структурная схема предложения, синтаксическая репрезентация, синтаксический концепт, типовая пропозиция, когнитивный синтаксис.

I. Karamyshcheva

Syntactic Concept and Sentence Structural Scheme: Approaches to Establishing Correlation

The article considers recent theoretical research results in the sphere of cognitive syntax. The paper focuses on the notion of the "sentence structural scheme". The said notion introduced to the syntactic concepts' theory by prof. Z.D. Popova, is reconsidered and treated off as a syntactic concept. The syntactic concept itself is understood as a typical proposition correlating to a real-world situation, a class of relations distinguished by the human mind. The said concept is also marked by typical lingual structures that designate it. The said structures are tackled within the theoretical framework provided by the linguistic school based in Voronezh. The paper proves that syntactic concepts arise on the basis of situations which are typical and frequent in life of certain peoples and are of communicative value for them. They can be both similar and nationally specific in different languages.

The article also reviews the historically formed understanding of the structural scheme as opposed to its recent interpretations. Structural scheme has been recently understood merely as a combination of the main parts of the sentence. Taking into consideration the content plan of the structural scheme we reconsider this notion. We attempt integrating two approaches towards the understanding of the sentence structural scheme, primarily the formal-grammatical one (N.Yu. Shvedova) and the subjective-predicative one (the above mentioned Voronezh theoretical-linguistic school). Therefore we take into account anthropocentric character of language, the connection between language and mental processes, the functional role of a sentence of representing the model of the objective world perception by the humans. Thus, the basis of the structural scheme distinguishing is the isomorphic character of the thought structure and objective reality situation structure rather than lexical and morphological composition of the sentence constituents.

The article discusses perspectives of the further research, namely the contrastive analysis of syntactic systems of related and non-related languages applying the achievements of the syntactic concepts' theory as one of modern research directions within the cognitive syntax.

Key words: sentence structural scheme, syntactic representation, syntactic concept, typical proposition, cognitive syntax.

Зусилля сучасних мовознавців спрямовані на дослідження складного співвідношення мисленневої діяльності та мовних знаків. Сприйняття, відображення, кодування і трансформація відомостей про світ є пріоритетними предметами когнітивної лінгвістики, що констатує особливу роль мови в процесах становлення і розвитку знань людини про світ.

Представники когнітивної лінгвістики вважають, що кожна мова репрезентує певну систему концептів, за допомогою яких носії мови сприймають, структурують, класифікують та інтерпретують потік інформації, що надходить з оточуючого світу. Концепти репрезентуються в мові лексемами, словосполученнями, фразеосполученнями, синтаксичними структурами (реченнями), текстами. Останнім часом особливу увагу мовознавців привертає вивчення саме синтаксичних просторів різних мов як відображення національної специфіки концептосфери народу. **Актуальними** стають дослідження системи структурних типів не лише простого речення в конкретних мовах. Визначаючи знакову природу синтаксичних конструкцій, вчені звертаються до дослідження плану змісту структурних типів речення з позицій когнітивної лінгвістики.

Метою цього викладу є окреслення специфіки сучасних наукових розвідок, присвячених структурній схемі речення (в різних мовах) з погляду лінгвокогнітивного підходу. Поштовхом до появи значної кількості наукових публікацій, які висвітлювали дослідження такого типу, слугувала теорія «синтаксичних концептів», розроблена представницею російської школи когнітивної семасіології З.Д. Поповою.

Синтаксичні концепти — це образи ситуацій, осмислені людьми і вербалізовані синтаксичними структурами. З.Д. Попова та Г.А. Волохіна (1999) [5] запропонували опис синтаксичних концептів простого речення російської мови. Виявлено структури, еквівалентні в інших індоєвропейських мовах [5, 21–22]:

- *хто / що є де* (концепт «буття об'єкта»);
- *хто / що є який / яке* (концепт «буття ознаки об'єкта»);
- *хто / що діє чим* (концепт «інакбуття об'єкта»);
- *хто йде куди* (концепт «самостійне пересування агенса»);
- *хто робить що* (концепт «агент впливає на об'єкт»).

Також існують синтаксичні концепти, які утворились у балто-слов'янській період і не мають еквівалентів у інших індоєвропейських мовах: *кого / чого нема де; хто не робить чого* (концепт «небуття об'єкта»). Ще давнішим, утвореним в давньоруській період, вважається концепт «пацієнс перебуває в стані», що виражається структурою *кому є як, кому потрібно робити*

що. «На очах» історії російської мови формується концепт «мовленнево-мисленнева діяльність», для чого добирається структура *хто говорить / думає про що*. Становлення останньої ще не завершилось, поруч з нею вживаються і *думає над чим, і вдячний за що* та ін. [22, 59]. На думку З.Д. Попової, синтаксичних концептів відносно небагато, але вони продовжують створюватись. Матеріал різних мов засвідчив, що синтаксичні концепти напрацьовуються для тих ситуацій, які часто виникають в житті мовних спільнот і мають для них комунікативну значущість. Вони можуть бути як еквівалентними в різних народів, так і національно специфічними.

З.Д. Попова, засновниця концепції синтаксичних концептів, вважає, що пропонований нею підхід до опису окремих синтаксичних структур і синтаксичної системи окремої мови є перспективним перш за все в ракурсі здійснення зіставних досліджень: «Пошуки прийомів і методик зіставлення синтаксичних конструкцій різних мов як споріднених, так і непорідних проводились уже в ХІХ столітті (О.О. Потебня). ...Тим не менше ефективних методик, які би дозволяли зіставляти не окремі конструкції, а цілісні синтаксичні системи мов, досі не випрацьовано. Справа в тому, що в конкретних текстах ми спостерігаємо так звані поверхневі структури (Н. Хомський), за якими приховані глибинні структури — від однієї до декількох. ...Стає все більш очевидним, що потрібно виявляти глибинні структури, що складають синтаксичну систему окремої мови, а далі зіставляти або системи різних мов в цілому, або лише потрібні для певної мети фрагменти» [20, 27].

У пошуках моделей глибинних структур З.Д. Попова визначила категорії позиційних схем висловлень і категорію ПРОПОЗИЦІЇ — мисленневої картини ситуації, що описується у висловленні. У складі пропозицій встановлено ТИПОВІ ПРОПОЗИЦІЇ, для вираження яких у кожній мові є стійкі структури, які постійно відтворюються, — структурні схеми простого речення типу: *хто / що знаходиться де, хто є який, хто / що переміщується куди, хто робить що* тощо. Типові пропозиції, закріплені стійкими структурними схемами, дослідниця називає СИНТАКСИЧНИМИ КОНЦЕПТАМИ [20, 27].

Услід за цими з'явилися інші роботи, присвячені вивченню синтаксичних концептів на матеріалі російської мови (В.І. Казаріна (2003) [7], Н.О. Пешехонова (2008) [17], З.Р. Агляєва (2012) [1]) та на матеріалі інших мов (англійської — Л.О. Фурс (2004) [29], М.М. Булініна (2004) [2] і французької — В.А. Федоров (2009) [28] та інші). Утворено Воронежську теоретико-лінгвістичну школу (З.Д. Попової, Г.А. Волохіної, І.А. Стерніна, М.М. Булініної), очолюваної проф. З.Д. Поповою, в руслі якої захищено низку док-

торських та кандидатських дисертацій, про що ми детально писали у викладі [8].

Тож у таких дослідженнях для позначення структурних типів простого речення (які по-іншому називають синтаксичними моделями, конструкціями, структурними зразками тощо) традиційно вживають термін «структурна схема». Актуальність цих розвідок визначається відсутністю в науковому обігу єдиного погляду на природу структурної схеми простого речення в цілому і на характер співвідношення структурної схеми та її лексичного наповнення.

У сучасному мовознавстві існує значна кількість робіт, що спираються на поняття структурної схеми простого речення (далі — ССПР) (див., зокрема, праці З.Д. Попової (2001) [18], (2008) [21], (2009) [19], А.С. Сорокових [27], О.Г. Циганської (2012) [30], С.Є. Кузьміної (2009) [14], (2010) [11–12], (2012) [13], О.О. Селеменевої (2010, 2011) [25–26]), проте питання про природу структурної схеми і лексичного наповнення на сьогодні не до кінця розробленими.

Історично початок вивчення ССПР пов'язаний перш за все з ім'ям Н.Ю. Шведової, яка під «структурною схемою» розуміла «зразок мінімальної побудови, призначений для того, щоби після наповнення конкретним лексичним матеріалом стати повідомленням про певний фрагмент дійсності», передбачаючи в цьому синтаксичному зразку «форми слів, що формують предикативну основу речення» [31, 62; 27], названі граматичним суб'єктом (підметом) і граматичним предикатом (присудком). На думку інших дослідників [26, 83], вчення про структурну схему простого речення веде свій початок ще від робіт В. Матезіуса, засновника Празької школи функціональної лінгвістики, який у своїй статті «О системном грамматическом анализе» визначив речення як «абстрактну модель», що реалізується у мовленні як конкретне висловлення. Лінгвісти, які сприйняли його ідеї, «побачили» в реченні як одиниці мовлення конкретне висловлення, що вживається в певних обставинах для певних цілей, а одиниці мови, знака, що не створюється, а відтворюється в процесі мовлення, визнали ССПР.

Г.А. Золотова, називаючи структурними схемами «моделі речення», визначала їх як мінімально достатнє поєднання взаємозумовлених синтаксичних форм, що утворюють комунікативну одиницю з певним типовим значенням [6, 124]. Завдання знаходження зв'язку синтаксичної структури і її лексичного наповнення є одним із основних і в дослідженнях З.Д. Попової. Дослідниця, погоджуючись з Г.А. Золотовою, теж визнає існування ізосемічних синтаксичних та лексичних засобів. Під ізосемією в синтаксисі розуміють «відповідність між категоріальними значеннями структурних компонентів речення і категоріальними значеннями їх денотатів

в реальній дійсності» [6, 127]. Інакше кажучи, «існує лексичне наповнення, що точно відповідає синтаксичному концепту, репрезентованому ССПР» [5, 13]. Пропозицію, яка реалізується ССПР, З.Д. Попова називає типовою. На думку дослідниці, вона і становить синтаксичний концепт. Структурна схема, за твердженням З.Д. Попової, вторинна щодо словоформ конкретних лексем, які утворюють висловлення. Тим самим ССПР «абстрагується від багатьох конкретних висловлень» [23, 259].

Проблемою укладання «інвентарю» структурних схем у різних мовах займалось багато лінгвістів, представників різних напрямів у граматиці. Кількість структурних схем, що виділяється різними авторами, коливається [14, 53]. Велика дрібність деяких списків структурних схем порівняно з іншими здебільшого пояснюється тим, що їхні автори не ставлять перед собою завдання розмежувати структурні схеми речень і їх регулярні реалізації в конкретних висловленнях (не парадигматичних модифікаціях). Основна мета — детально описати конструктивні особливості речення у всіх його проявах. Тому окремо розглядаються одиниці, які побудовані за однією структурною схемою, але різняться за способами вираження компонентів, експлікованості (неексплікованості) окремих компонентів, наявності (відсутності) у складі присудка модального чи фазисного дієслова тощо. При виокремленні структурних схем застосовували перш за все формальні критерії і надавали велике значення способам морфологічного вираження елементів структурних схем, не беручи до уваги відмінності (подібності) у їх змісті.

Звернення до плану змісту структурної схеми призвело до переосмислення самого цього поняття. У більш ранніх концепціях під структурною схемою розуміли лише поєднання головних членів речення, а додатки і обставини розглядалися як її поширювачі. Проте, як зауважувала більшість лінгвістів, наявність лише підмета і присудка у багатьох випадках не забезпечує виконання реченням його найважливішої функції — комунікативної. Без другорядних членів (у традиційному розумінні) відповідне висловлення часто є інформативно недостатнім. Тому вони мають включатись до складу структурної схеми, допомагаючи разом з головними членами виражати ту інформацію, задля повідомлення якої і промовляється висловлення, відобразити фрагмент дійсності так, як він осмислюється мовцем.

Визначення компонентів, які повинні увійти у склад структурної схеми разом з головними членами речення, викликає певні труднощі. Багато дослідників, спираючись на вербоцентричну концепцію речення, що розвивається у працях Л. Теньєра, У. Чейфа, Дж. Лайонза, Ч. Філлмора, В.В. Богданова, С.Д. Кацнельсона, А.А. Уфимцевої,

А.А. Холодовича, В.С. Храковського та ін., використовували як критерій виділення структурних схем валентнісні характеристики дієслова-присудка. Науковці, які працюють зі структурними схемами речення в руслі теорії синтаксичних концептів, заперечують проти застосування цього принципу [14, 54]. Аргументи, які висуваються, стосуються того, що зведення схеми речення до валентнісної схеми дієслова-присудка передбачає прирівнювання статусу підмета до статусу інших компонентів речення, що залежать від дієслова. Інтерпретація підмета як компонента, залежного від дієслова, навряд чи є виправданою. Вона заперечує сутності предикативного зв'язку як зв'язку між рівноправними взаємозалежними компонентами, а також той факт, що підмет може визначати деякі характеристики дієслова-присудка, а саме: число і особу. Окрім того, при застосуванні валентнісного підходу потрібно враховувати те, що мають розглядатися валентнісні характеристики не дієслова як такого, а дієслова у певному значенні, тобто дієслівного лексико-семантичного варіанта чи ЛСВ. Видається також, що не валентність дієслова зумовлює тип структурної схеми, в якій він використовується, а структурна схема передбачає вживання в ній дієслівного ЛСВ, яке має певне значення. Це узгоджується з думкою З.Д. Попової, яка постулює, що структурна схема «сильніша» за лексичне значення слів, які входять до неї, що її пропозиція підпорядковує собі семантику слів, які до неї потрапляють. Це спостереження, своєю чергою, співвідноситься з тезою, сформульованою в рамках когнітивної лінгвістики, і вказує на той факт, що саме концепт визначає семантику мовних засобів, які використовуються для його вираження [18; 12, 71]. Типова пропозиція, що виражається структурною схемою, чи синтаксичний концепт — це певна комбінація смислів, що укладається мовцем з набору глибинних смислів, що є в його свідомості, відповідно до «бачення» ним ситуації і мети повідомлення.

Інші представники Воронежської теоретико-лінгвістичної школи (зокрема, М.М. Булініна [2]) вважають, що, звертаючись до лексичного наповнення висловлення, неможливо не помітити особливу роль дієслова і в структурному, і в семантичному аспектах. Дієслово задає тон судженню, є його прототипом, компресованою мінімальною моделлю структурної синтаксичної схеми. Словесна одиниця акумулює в собі синтаксичну одиницю, даючи можливість мовцю вибрати необхідну структурну схему [3, 188–189]. Дієслово, компактний, стиснутий семантичний варіант цілої події в часовому аспекті, — це вербалізатор синтаксичного концепту. М.М. Булініна описує синтаксичний концепт «агент переміщає об'єкт», вважаючи, що в загальнолюдській свідомості існує концепт «переміщення об'єкта»,

який репрезентується у мові синтаксичними засобами за структурною схемою «*хто переміщає кого / що*», де головна роль відводиться дієслову зі значенням скерованого руху. Пропозиція (смиловий концептуальний набір елементів) містить учасників ментальної ситуації: агенс, дія, об'єкт. Пропозиція (денотативна ситуація, про яку йде мова) може бути виражена у висловленні — позиційній схемі конкретних визначених лексичних одиниць. Одну і ту ж пропозицію можна в плані вираження передавати різними способами. Одиницями вербалізації виступають словоформи (суб'єктив, предикатив, об'єктив). На думку М.М. Булініної, у семантичному просторі російської та англійської мов існує синтаксичний концепт «агент переміщає об'єкт», що відображає пропозицію з учасниками діяч (агенс), дія (переміщення), об'єкт і репрезентується в мові в межах структурної синтаксичної схеми словоформами суб'єктив, предикатив, об'єктив. Цей синтаксичний концепт забезпечив виділення ЛСГ дієслів переміщення об'єктів у російській мові: *нести-носить* тощо, в англійській: *to carry, to bring* тощо. Лексико-семантичний аналіз вказаних дієслів дав можливість дослідити особливості структурної синтаксичної схеми «*хто переміщає що*» у двох мовах. Це допомогло виявити її ознаки як лексично обмеженого підвиду, який представляє пропозицію «агент переміщує об'єкт» в рамках великого синтаксичного концепту «агент впливає на об'єкт» і його динаміку в національній концептосфері двох народів [3, 191–192].

Незважаючи на діаметральність поглядів щодо ролі дієслова для дослідження структурних схем, які репрезентують той чи інший синтаксичний концепт, представники цього напряму когнітивного синтаксису єдині в думці про те, що виділення структурних схем речення повинно базуватись перш за все на смислових, а не формальних критеріях. Якщо розглядати схему як одиницю з планом змісту, знак типової пропозиції, тобто як синтаксичний концепт, то першорядним критерієм виділення таких схем потрібно вважати принцип інформативної достатності.

Залежно від цілей мовця одні й ті ж ситуації об'єктивної дійсності можуть бути представлені як різні типи відношень і зіставлені з різними концептами. Концептуальні відмінності проявляються у відмінностях структурних схем, що використовуються для вербалізації концепту.

Кожна структурна схема речення в конкретних висловленнях може бути представлена різними варіантами в тих чи інших модифікаціях, при яких вона не перетворюватиметься в іншу структурну схему, тобто залишатиметься тотожною самої собі і втілюватиме той самий синтаксичний концепт. До варіантів схеми (моделі) речення, що називають також «внутрішньо модельними модифікаціями», традиційно відносять парадиг-

матичні («члени внутрішньо модельної синпарадигми») і не парадигматичні модифікації («регулярні реалізації») схеми. Належність до того чи іншого типу визначається розумінням синтаксичної парадигми.

При більш вузькому розумінні синтаксичної парадигми, що походить від розуміння морфологічної парадигми, до парадигматичних внутрішньо модельних модифікацій відносять варіанти моделі речення, які диференціюються на основі граматичних категорій, що виражаються компонентами моделі. Члени парадигми протиставляються за однією з граматичних категорій — числа, особи, роду, часу, виду і, відповідно, розмежовуються морфологічним способом вираження компонентів, об'єднуючись у «формозмінну парадигму», представляють «реченнєві модифікації», чи «граматичні модифікації», схеми тощо [11, 88].

При широкому розумінні парадигми речення в один ряд з «морфологічними» модифікаціями нерідко ставлять модальні та комунікативні модифікації структурних схем, що різняться не лише морфологічною формою компонентів, але й наявністю / відсутністю часток, питальних слів, перестановки елементів і відповідної інтонації. Здебільшого такі модифікації відмежовують від формозмінних власне граматичних модифікацій речення.

Попри відмінності у використовуваних підходах і термінології наявні концепції варіативності речення сходяться в твердженні про те, що модифікації однієї структури мають єдність пропозиційного змісту: в цілому тип ситуації, яка відображається реченням конкретної моделі, не змінюється при її модифікації. Варіювання граматичних категорій відображає часткові особливості ситуації, що представляється реченням: характеристики її протікання, часу її здійснення, реальність / нереальність ситуації, ставлення мовця до цієї ситуації, кількість учасників, що виконують певну роль, і включеність / невключеність у склад таких учасників мовця тощо. Тип відображеної ситуації залишається при цьому без змін.

Структурна схема, як свідчить дослідження С.Є. Кузьміної [11], також характеризується варіантами, що співвідносяться з видозміною позначуваної схемою ситуації; такі варіанти можна назвати пропозиційними варіантами модифікації схеми. При визначенні останніх потрібно виходити з того, що структурна схема як знакова одиниця має єдність плану змісту і плану вираження. Як знак синтаксичного концепту вона призначена повідомляти про певний тип ситуації, і в будь-якому своєму формальному варіанті схема залишається знаком синтаксичного концепту й виражає одну типову пропозицію.

При встановленні змістовних варіантів схеми, на думку дослідниці, інтерес викликає варіювання

не в формально-граматичному наповненні позиції, зумовленому зміною граматичних значень, що вживаються в позиції одиниці, і не у власне лексичному (семантика схеми, як відомо, не визначається семантикою слів, що її наповнюють), а в її лексико-граматичному і структурному наповненні. Наприклад, речення *There is a book in the table. There were books on the table* — не є варіантами схеми *There PS A locative*. У той час як *There is a girl in the street. There is a girl waiting for you* — різні варіанти схеми *There PS A locative*, що диференціюються за способом структурного оформлення позиції підмета і додатково відрізняються за ознакою експлікованості / неексплікованості обставинної позиції. У першому випадку виражається проста пропозиція, що відображає певний тип відношень між конкретними предметами (прототипову ситуацію): «є дещо в деякому місці». У другому представлена складна пропозиція, що відповідає складній ситуації, «учасником» якої є певна подія: «є (відбувається) дещо в певному місці». Інваріантним змістом речень, побудованим за схемою *There PS*, що виступає в тому чи іншому варіанті, є концепт «наявність» [11, 89]. Окрім варіативності, ССПР вивчають і з погляду мовленнєвої реалізації та, враховуючи принцип їх спеціалізації, тобто призначеність чи непризначеність для представлення конкретної пропозиції, досліджувані схеми класифікують на спеціалізовані та неспеціалізовані [26, 83].

Здійснений аналіз праць дає можливість дійти висновку про те, що на сьогодні виділяють два основні підходи до розгляду ССПР. Один пов'язаний з іменем Н.Ю. Шведової, праці якої продовжують традиції формально-граматичного напряму в русистичі. Розуміючи під структурною схемою абстрагований від лексичного наповнення зразок, компонентами якого є головні члени речення, що виражають предикативність, дослідниця вперше виділила 31 «вільну» структурну схему, диференціювала їх на односкладні та двоскладні, а односкладні — на дво- і однокомпонентні й подала опис видозмін чи регулярних реалізацій ССПР у мовленні.

Другий підхід у виділенні структурних схем, який на сьогодні вважається провідним, отримав назву суб'єктно-предикатного підходу. Суттєвим для нього є врахування антропоцентричного характеру мови, зв'язку мови і мислення, функціональної призначеності речення відображати модель мовного бачення людиною світу. Таким чином, в основі вицленювання структурної схеми лежить передусім ізоморфізм структури думки і ситуації, а не лексико-морфологічний склад членів речення. Суб'єктно-предикатний підхід дав змогу означити ССПР як мовний знак, позначеним якого є предикативність, а позначенням є словоформа зі значенням суб'єкта — носія предикативної ознаки — і словоформа зі зна-

ченням предиката — репрезентанта предикативної ознаки суб'єкта, що термінуються відповідно суб'єктивом і предикативом. Таким чином, відповідно до суб'єктно-предикатного підходу, всі структурні схеми простих речень кваліфікуються як мінімально двокомпонентні.

Суб'єктно-предикатним підходом до структурних схем позначалися свого часу роботи В.Г. Адмоні, Н.Д. Арутюнової, Г.А. Золотової, Т.П. Ломтева та ін. На сучасному етапі розвитку синтаксичної теорії, зокрема у руслі когнітивного синтаксису, дослідження у рамках цього підходу здійснюються представниками Воронежської теоретико-лінгвістичної школи (З.Д. Поповою, Г.А. Волохіною, М.М. Булініною та їхніми послідовниками, зазначеними вище). Центральною тезою цієї групи науковців є твердження про те, що структурна схема є мовним знаком, позначеним якого виступає типова пропозиція (чи синтаксичний концепт), а позначенням є суб'єктив і предикатив зі своїми синтаксичними позиціями. Також зазначається, що ССПР історично формується в результаті класифікувальної діяльності свідомості людського суспільства і становить опору конструкції простого речення. Позначеним структурної схеми є типова пропозиція, представлена сукупністю смислів, імпліцитного чи експліцитного характеру — маркерів учасників позамовної ситуації. У мовленнєвому акті структурна схема, поширюючись і розгортаючись, може формувати позиційну схему. Якщо структурна схема — це мовний знак, то позиційна — мовленнєвий, її позначене — пропозиція висловлення, представлена смислами, що співвідносяться з учасниками конкретної позамовної ситуації, яка маркується структурною схемою, і можливими знаками ситуацій, які супроводжують основну ситуацію висловлення.

Типова пропозиція, на відміну від пропозиції конкретного висловлення, що містить конкретні лексичні одиниці, охоплює клас висловлень і відображає не індивідуальну ситуацію, а певний її тип — один із виділених людською свідомістю класів відношень, для позначення якого в мові вироблена певна структурна схема речення. Синтаксичні концепти моделюються за допомогою дослідження семантики речення як мовної одиниці. При цьому не розглядається його конкретне лексичне наповнення, а встановлюється узагальнений зміст структурної схеми. Специфіка змісту речення як мовної одиниці полягає в його здатності відображати цілісну ситуацію позамов-

ної дійсності. Ситуація відображається не дзеркально і безпосередньо, а через посередництво думки, переломлюючись у свідомості людини, чим і пояснюється той факт, що одній і тій же реальній ситуації відповідають різні синтаксичні побудови. Тому синтаксичні концепти і отримують визначення як образи ситуацій, осмислені людьми і вербалізовані синтаксичними структурами.

Отже, на нашу думку, запропонований підхід до вивчення структурних схем речення крізь призму синтаксичних концептів дає нове вирішення проблеми взаємодії синтаксису і семантики. У цьому світлі вчені обговорюють як структури представлення знань, так і способи їх концептуальної організації. Ключовим моментом є виділення у ході аналізу речення ментального і мовного рівнів та принципів їх взаємодії.

Перспективу застосування теорії синтаксичних концептів вбачаємо, передусім у контрастивних дослідженнях споріднених і неспоріднених мов [9]. Свідченням цього є поява таких ґрунтовних праць у сфері когнітивного синтаксису, як докторські дисертаційні дослідження З.Р. Аглеевої (2012) [1] та Н.Є. Леміш (2015) [15]. Зокрема, українська дослідниця Н.Є. Леміш зазначає, що здійснення зіставного аналізу на базі синтаксичних концептів видається більш правомірним у певних дослідницьких завданнях, оскільки, на відміну від фреймів / слотів, які репрезентують поверхневу структуру висловлень і потребують простого заповнення пустот, синтаксичним концептам притаманна глибинна структура [16, 108]. Єдності у поглядах на те, що за когнітивною лінгвістикою вбачається перспективне майбутнє, яке «здатне істотно розширити обрії лінгвістичних досліджень» дотримуються О.С. Кубрякова [10, 230] та І.Р. Буніятова [4, 74]. Актуальність та перспективність таких досліджень також засвідчується тезою, висловленою в одній із останніх наукових розвідок українського мовознавця А.М. Приходька [24, 13]. Він зазначає, що порівняно з традиційною семантикою лінгвоконцептологічний підхід до вивчення, аналізу, інтерпретації та систематизації матеріалу вирізняється спрямованістю на розширення й поглиблення загальногуманітарного знання, а тому володіє значно більшою пояснювальною силою щодо універсальних та етноспецифічних характеристик культури, мовної свідомості, сценаріїв комунікативної поведінки, шляхів і способів трансферу знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аглеева З.Р. Фразеологизация сложноподчиненных предложений разноструктурных языков как когнитивно-синтаксическая проблема : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / Аглеева Зухра Равильевна. — Белгород, 2012. — 49 с.

2. Булынина М.М. Глагольная каузация динамики синтаксического концепта (на материале русской и английской лексико-семантических групп глаголов перемещения объекта) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19 «Теория языка» / Булынина Марина Михайловна. — Воронеж, 2004. — 40 с.
3. Булынина М.М. Движение — мысль — слово / М.М. Булынина // Вестник ВГУ. — 2004. — № 1. — С. 185–193. — (Серия «Гуманитарные науки»).
4. Буніятова І.Р. Сучасний стан синтаксичної теорії речення / І.Р. Буніятова // Вісник Київ. лінгв. ун-ту. — 2001. — Т. 4, № 1. — С. 74–84. — (Серія «Філологія»).
5. Волохина Г.А. Синтаксические концепты русского простого предложения / Г.А. Волохина, З.Д. Попова. — Воронеж : Облтипография, 1999. — 196 с.
6. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка / Г.А. Золотова. — М. : Наука, 1973. — 352 с.
7. Казарина В.И. Синтаксический концепт «состояние» в современном русском языке (К вопросу о его формировании) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Казарина Валентина Ивановна. — Воронеж, 2003. — 429 с.
8. Карамішева І.Д. Аналіз синтаксичних конструкцій у руслі сучасних досягнень когнітивного синтаксису / І.Д. Карамішева // Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. — Луцьк : СНУ ім. Лесі Українки, 2016. — № 5. — С. 30–36. — (Серія «Філологічні науки: Мовознавство»).
9. Карамішева І.Д. «Синтаксичний концепт» як *tertium comparationis* у контрастивному вивченні синтаксичних структур / І.Д. Карамішева // Наукові записки. — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. — Вип. 104 (2). — С. 127–132. — (Серія «Філологічні науки (мовознавство)»).
10. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине 20 века (опыт парадигмального анализа) / Е.С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века. — М. : Ин-т языкознания РАН, 1995. — С. 144–238.
11. Кузьмина С.Е. Вариативность структурной схемы предложения (на материале английского языка) / С.Е. Кузьмина // Вестник ЧГУ. — 2010. — № 13 (194). — С. 88–93. — (Серия «Филология. Искусствоведение». Вып. 43).
12. Кузьмина С.Е. Концептуальное содержание структурной схемы There P simple verbal SA place в английском языке / С.Е. Кузьмина // Филология. Лингвистика. — 2010. — С. 64–76.
13. Кузьмина С.Е. Понятие «синтаксический концепт» в лингвистических исследованиях / С.Е. Кузьмина // Вестник ЧГУ. — 2012. — № 17 (271). — С. 87–90. — (Серия «Филология. Искусствоведение». Вып. 66).
14. Кузьмина С.Е. Проблема выделения структурных схем простого предложения (на материале английского предложения) / С.Е. Кузьмина // Вестник ЧГУ. — 2009. — № 10 (148). — С. 53–57. — (Серия «Филология. Искусствоведение». Вып. 30).
15. Леміш Н.Є. Комуникативно-прагматичні та структурно-семантичні характеристики каузального комплексу в сучасних германських, романських та слов'янських мовах: зіставно-типологічний аспект : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Леміш Наталія Євгенівна. — К., 2015. — 36 с.
16. Леміш Н.Є. Синтаксичний концепт як *tertium comparationis* при встановленні типології структур каузального комплексу (на матеріалі нідерландської та української мов) / Н.Є. Леміш // Вісник Київ. нац. лінгв. ун-ту : [зб. наук. пр.] / [гол. ред. А.В. Корольова]. — К. : Вид. центр КНЛУ, 2014. — Вип. 17, № 1. — С. 107–114. — (Серія «Філологія»).
17. Пешехонова Н.А. Предложения со значением создания объекта в результате физического труда: структура, семантика, функционирование : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 «Русский язык» / Пешехонова Наталья Алексеевна. — Елец, 2008. — 20 с.
18. Попова З.Д. Минимальные и расширенные структурные схемы простого предложения как однопорядковые знаки пропозитивных концептов / З.Д. Попова // Традиционное и новое в русской грамматике : в сб. ст. памяти В.А. Белошапковой. — М. : Индрик, 2001. — С. 218.
19. Попова З.Д. Синтаксическая система русского языка в свете теории синтаксических концептов / З.Д. Попова. — Воронеж : Истоки, 2009. — 209 с.
20. Попова З.Д. Синтаксический концепт и межкультурная коммуникация / З.Д. Попова // Вестник ВГУ. — 2004. — № 2. — С. 27–31. — (Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»).
21. Попова З.Д. Системные отношения структурных схем русского простого предложения / З.Д. Попова // Южнославянски филолог. — 2008. — LXIV. — С. 323–336.
22. Попова З.Д. Способы вербализации концептов как проблема когнитивной лингвистики [Электронный ресурс] / З.Д. Попова. — 2009. — С. 56–61. — Режим доступа : <http://www.vestnik-mgou.ru/mag/2010/ling/3/st9.pdf>
23. Попова З.Д. Структурная схема простого предложения и позиционная схема высказывания как разные уровни синтаксического анализа / З.Д. Попова // Словарь. Грамматика. Текст. — М., 1996. — С. 255–268.

24. Приходько А.М. Концептивна природа семантики / А.М. Приходько // *Studia Philologica (Філологічні студії)* : зб. наук. праць / ред. кол.: І.Р. Буніятова, Л.І. Белехова, О.Є. Бондарева [та ін.]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. — Вип. 2. — С. 11–16.
25. Селеменова О.А. Структурная схема «где есть какое состояние» как репрезентант синтаксического концепта «состояние природы» / О.А. Селеменова // *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. — Тамбов : Грамота, 2010. — №1 (5) : в 2-х ч. Ч. II. — С. 194–198.
26. Селеменова О.А. Типы речевых реализаций структурных схем простых предложений со значением «состояние природы» / О.А. Селеменова // *Вестник Челябинского гос. ун-та*. — 2011. — № 28 (243). — С. 83–89. — (Серия «Филология. Искусствоведение». Вып. 59).
27. Сороковых А.С. Из истории изучения структурной схемы простого предложения в отечественной лингвистике [Электронный ресурс] / А.С. Сороковых. — Режим доступа : <http://teoria-practica.ru/-1-2012/philology/sorokovykh.pdf>
28. Федоров В.А. Синтаксический концепт модуса источника сообщения во французском языке (на фоне русских переводных соответствий) / В.А. Федоров // *Вестник Челябинского гос. ун-та*, 2009. — № 13 (151). — С. 126–129.
29. Фурс Л.А. Синтаксически репрезентируемые концепты : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 «Германские языки», 10.02.19 «Теория языка» / Фурс Людмила Алексеевна, Тамбов. гос. ун-т им. Г.Р. Державина. — Тамбов, 2004. — 36 с.
30. Цыганская О.Г. Проблема синтаксического минимума: формальный аспект [Электронный ресурс] / О.Г. Цыганская // *Научный журнал КубГАУ*. — 2012. — № 77 (03). — Режим доступа : <http://ej.kubagro.ru/2012/03/pdf.51/pdf>
31. Шведова Н.Ю. Простое предложение (раздел) / Н.Ю. Шведова // *Грамматика современного русского литературного языка* / отв. ред. Н.Ю. Шведова. — М. : Наука, 1970 — С. 11–651.

REFERENCES

1. Agleeva Z.R. Frazеologizatsiia slozhnopodchinennykh predlozhenii raznostruktornykh yazykov kak kognitivno-sintaksicheskaia problema [Idiomaticity of Complex Sentences of Languages with Different Structure as a Cognitive-Syntactic Problem] : avtoref. diss. ... d-ra filol. nauk: 10.02.19 «Teoriia yazyka» / Agleeva Zuhra Ravilevna. — Belgorod, 2012. — 49 s.
2. Bulynina M.M. Glagolnaia kauzatsiia dinamiki sintaksicheskogo kontsepta (na materiale russkoi i angliiskoi leksiko-semanticheskikh grupp glagolov peremeshcheniia objekta) [Dynamics of the Syntactic Concept Caused by Verbs (on the material of Russian and English lexical-semantic groups of verbs denoting the object movement)] : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk: 10.02.19 «Teoriia yazyka» / Bulynina Marina Mikhailovna. — Voronezh, 2004. — 40 s.
3. Bulynina M.M. Dvizheniie — mysl — slovo [Movement — Thought — Word] / M.M. Bulynina // *Vestnik VGU*. — 2004. — № 1. — S. 185–193. — (Seriiia «Gumanitarnye nauki»).
4. Buniatova I.R. Suchasnyi stan syntaksichnoi teorii rechennia [Current State of the Sentence Syntactic Theory] / I.R. Buniatova // *Visnyk Kyivskoho lingvistichnoho universytetu*. — 2001. — T. 4, № 1. — S. 74–84. — (Seriiia «Filolohiia»).
5. Volokhina G.A. Sintaksicheskie kontsepty russkogo prostogo predlozheniia [Syntactic Concepts of the Simple Sentence in the Russian Language] / G.A. Volokhina, Z.D. Popova. — Voronezh : Obltipografiia, 1999. — 196 s.
6. Zolotova G.A. Ocherk funktsionalnogo sintaksisa russkogo yazyka [Description of the Functional Syntax of the Russian Language] / G.A. Zolotova. — M. : Nauka, 1973. — 352 s.
7. Kazarina V.I. Sintaksicheskii kontsept «sostoianie» v sovremennom russkom yazyke (K voprosu o yego formirovani) [Syntactic Concept “state” in Modern Russian (The problem of its formation)] : diss. ... d-ra filol. nauk : 10.02.01 «Russkii yazyk» / Kazarina Valentina Ivanovna. — Voronezh, 2003. — 429 s.
8. Karamysheva I.D. Analiz syntaksichnykh konstrukttsii u rusli suchasnykh dosiahnen kohnityvnoho syntaksysu [Analysis of Syntactic Constructions within the Frame of Modern Achievements in Cognitive Syntax] / I.D. Karamysheva // *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnogo universytetu im. Lesi Ukrainky*. — Luts'k : SNU im. Lesi Ukrainky, 2016. — № 5.— S. 30–36. — (Seriiia «Filolohichni nauky. Movoznavstvo»).
9. Karamysheva I.D. «Syntaksichnyi kontsept» yak tertium comparationis u kontrastyvnomu vyvchenni syntaksichnykh struktur [“Syntactic Concept” as tertium comparationis in the Contrastive Study of Syntactic Structures] / I.D. Karamysheva // *Naukovi zapysky*. — Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 2012. — Vyp. 104 (2). — S. 127–132. — (Seriiia «Filolohichni nauky (movoznavstvo)»).
10. Kubriakova Ye.S. Evoliutsiia lingvisticheskikh idei vo vtoroi polovine 20 veka (opyt paradigmalnogo analiza) [Evolution of Linguistic Ideas in the second half of the 20-th century (experience of the paradigmal analysis)] / Ye.S. Kubriakova // *Yazyk i nauka kontsa 20 veka*. — M. : In-t yazykoznavniia RAN, 1995. — S. 144–238.

11. Kuzmina S.Ye. Variativnost strukturnoi skhemy predlozheniia (na materiale angliiskogo yazyka) [Variation of the Sentence Structural Scheme (based on the English language material)] / S.Ye. Kuzmina // Vestnik ChGU. — 2010. — №13 (194). — S. 88–93. — (Seriiia «Filologiiia. Iskusstvovedenie». Vyp. 43).
12. Kuzmina S.Ye. Konceptualnoe sodержanie strukturnoi skhemy There P simple verbal SA place v angliiskom yazyke [The Conceptual Content of the English structural scheme There P simple verbal SA place] / S.Ye. Kuzmina // Filologiiia. Lingvistika. — 2010. — S. 64–76.
13. Kuzmina S.Ye. Poniatie «sintaksicheskii kontsept» v lingvisticheskikh issledovaniiaxh [The Notion of “Syntactic Concept” in Linguistic Research] / S.Ye. Kuzmina // Vestnik ChGU. — 2012. — №17 (271). — S. 87–90. — (Seriiia «Filologiiia. Iskusstvovedenie». Vyp. 66).
14. Kuzmina S.Ye. Problema vydeleniia strukturnykh skhem prostogo predlozheniia (na materiale angliiskogo predlozheniia) [The Problem of Differentiation of the Simple Sentence Structural Schemes (on the material of the English sentence)] / S.Ye. Kuzmina // Vestnik ChGU. — 2009. — № 10 (148). — S. 53–57. — (Seriiia «Filologiiia. Iskusstvovedenie». Vyp. 30).
15. Lemish N.Ye. Komunikativno-prahmatychni ta strukturno-semantychni kharakterystyky kauzalnoho kompleksu v suchasnykh hermanskykh, romanskykh ta slovianskykh movakh: zistavno-typolohichniy aspekt [Communicative, Pragmatic, Structural, and Semantic Characteristics of Causal Complex in Modern Germanic, Romance and Slavic Languages: Contrastive and Typological Aspects] : avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk : 10.02.17 «Porivnialno-istorychne i typolohichne movoznavstvo» / Lemish Nataliia Yevheniivna. — K., 2015. — 36 c.
16. Lemish N.Ye. Syntaksychnyi kontsept yak tertium comparationis pry vstanovlenni typolohii struktur kauzalnoho kompleksu (na materiali niderlandskoi ta ukrainskoi mov) [Syntactic Concept as Tertium comparationis at Establishing of the Causative Complex Structures' Typology (on the material of Dutch and Ukrainian languages)] / N.Ye. Lemish // Visnyk Kyiv. nats. linhv. un-tu : [zb. nauk. pr.] / [hol. red. A.V. Koroliova]. — K. : Vyd. tsentr KNLU, 2014. — Vyp. 17, № 1. — S. 107–114. — (Seriiia «Filolohiia»).
17. Peshekhonova N.A. Predlozheniia so znacheniem sozdaniia obiekta v rezultate fizicheskogo truda: struktura, semantika, funktsionirovanie [Sentences with the Meaning of Object Creation as a Result of Physical Labour: Structure, Semantics, Functioning] : avtoref. diss. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 «Russkii yazyk» / Peshekhonova Natalia Alekseievna. — Elec, 2008. — 20 s.
18. Popova Z.D. Minimalnyie i rasshirennyie strukturnyie skhemy prostogo predlozheniia kak odnoporiadkovyie znaki propozitivnykh kontseptov [Minimal and Extended Structural Schemes of the Simple Sentence as Signs of Propositional Concepts] / Z.D. Popova // Traditsionnoie i novoie v russkoi grammatike : v sb. st. pamiati V.A. Beloshapkovoi. — M. : Indrik, 2001. — S. 218.
19. Popova Z.D. Sintaksicheskaiia sistema russkogo yazyka v svete teorii sintaksicheskikh kontseptov [Syntactic System of the Russian Language within the Frames of Syntactic Concepts' Theory] / Z.D. Popova. — Voronezh : Istoki, 2009. — 209 s.
20. Popova Z.D. Sintaksicheskii kontsept i mezhkulturaia komunikatsiia [Syntactic Concept and Cross-cultural Communication] / Z.D. Popova // Vestnik VGU. — 2004. — № 2. — S. 27–31. — (Seriiia «Lingvistika i mezhkulturaia komunikatsiia»).
21. Popova Z.D. Sistemnyie otnosheniia strukturnykh skhem russkogo prostogo predlozheniia [Systematic Relations of Structural Schemes of the Russian Simple Sentence] / Z.D. Popova // Yuzhnoslovenskii filolog. — 2008. — LXIV. — S. 323–336.
22. Popova Z.D. Sposoby verbalizatsii kontseptov kak problema kognitivnoi lingvistiki [Concepts' Verbalization Means as a Problem of Cognitive Linguistics] [electronic journal] / Z.D. Popova. — 2009. — S. 56–61. — Available at : <http://www.vestnik-mgou.ru/mag/2010/ling/3/st9.pdf>
23. Popova Z.D. Strukturnaiia shema prostogo predlozheniia i pozitsionnaiia shema vyskazyvaniia kak raznyie urovni sintaksicheskogo analiza [The Simple Sentence Structural Scheme and the Utterance Positional Scheme as Different Levels of Syntactic Analysis] / Z.D. Popova // Slovar. Grammatika. Tekst. — M., 1996. — S. 255–268.
24. Prykhodko A.M. Kontseptyvna pryroda semantyky [Conceptual Nature of Semantics] / A.M. Prykhodko // Studia Philologica (Filologhichni studii) : zb. nauk. prats / red. kol.: I.R. Buniatova, L.I. Bieliakhova, O.Ye. Bondareva [ta in.]. — K. : Kyiv. un-t im. B. Ghrinchenka, 2013. — Vyp. 2. — S. 11–16.
25. Selemeneva O.A. Strukturnaiia shema «gde est kakoie sostoianiiie» kak reprezentant sintaksicheskogo kontsepta «sostoianiiie prirody» [The Structural Scheme “there is some state” as a Representative of the Syntactic Concept “nature state”] / O.A. Selemeneva // Filologicheskiiie nauki. Voprosy teorii i praktiki. — Tambov : Gramota, 2010. — №1 (5) : v 2-h ch. Ch. II. — S. 194–198.
26. Selemeneva O.A. Tipy rechevykh realizatsii strukturnykh skhem prostykh predlozhenii so znacheniem «sostoianiiie prirody» [Types of Speech Realizations of the Simple Sentence Structural Schemes with the Meaning “nature state”] / O.A. Selemeneva // Vestnik Cheliabinskogo gos. un-ta. — 2011. — № 28 (243). — S. 83–89. — (Seriiia «Filologiiia. Iskusstvovedeniie». Vyp. 59).
27. Sorokovykh A.S. Iz istorii izucheniia strukturnoi skhemy prostogo predlozheniia v otechestvennoi lingvistike [The History of Study of the Simple Sentence Structural Scheme in Domestic Linguistics]

- [electronic journal] / A.S. Sorokovykh. — Available at: <http://teoria-practica.ru/-1-2012/philology/sorokovykh.pdf>
28. Fedorov V.A. Sintaksicheskii kontsept modusa istochnika soobshheniia vo frantsuzskom yazyke (na fone russkikh perevodnykh sootvetstviu) [Syntactic Concept of the Information Source Modus in the French Language (in comparison with Russian translated equivalents)] / V.A. Fedorov // Vestnik Cheliabinskogo gos. un-ta, 2009. — № 13 (151). — S. 126–129.
29. Furs L.A. Sintaksicheski reprezentiruemye kontsepty [Syntactically Represented Concepts] : avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk: 10.02.04 «Germanskii yazyki», 10.02.19 «Teoriia yazyka» / Furs Liudmila Alekseevna, Tambov. gos. un-t im. G.R. Derzhavina. — Tambov, 2004. — 36 s.
30. Tsyganskaia O.G. Problema sintaksicheskogo minimuma: formalnyi aspekt [The Problem of Syntactic Minimum: formal aspect][electronic journal] / O.G. Tsyganskaia // Nauchnyi zhurnal KubGAU. — 2012. — № 77 (03). — Available at : <http://ej.kubagro.ru/2012/03/pdf.51/pdf>
31. Shvedova N.Yu. Prostoie predlozheniie (razdel) [Simple Sentence (chapter)] / N.Yu. Shvedova // Grammatika sovremennogo russkogo literaturnogo yazyka / otv. red. N.Yu. Shvedova. — M. : Nauka, 1970 — S. 11–651.

СКЛАДНОПІДРЯДНІ ПОРІВНЯЛЬНІ РЕЧЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ТЕОРЕТИЧНОГО СИНТАКСИСУ

Калитюк Л.П.,

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, м. Київ, 04212
E-mail: l.kalytiuk@kubg.edu.ua

У статті висвітлено проблеми ідентифікації підрядних порівняльних речень. Особливістю таких клауз є їх потужна залежність від контексту (мовного та позамовного). Проявом останньої є еліпсис (ендофорична когезія) з випусканням ядерних конститuentів та стиранням ознак повноцінної клаузи на поверхневому рівні. Семантична близькість порівняння підрядних способу дії та умови дає можливість дійти висновку про те, що існують підрядні речення маргінального типу з комбінованими ознаками названих клауз. Позамовний контекст забезпечується колективною пам'яттю комунікантів, створюючи умови для зіставлення нового з відомим.

Ключові слова: підрядні порівняльні, еліпсис, економія мовних зусиль.

Калитюк Л.П.

Сложноподчиненные сравнительные предложения как объект теоретического синтаксиса

В статье освещены проблемы идентификации сложноподчиненных сравнительных предложений. Особенность таких клауз проявляется в их контекстуальной зависимости (языковой и внеязыковой). Свидетельством последнего является эллипсис (эндофорическая когезия) с выпусканьем ядерных конститuentов и стираньем материальных признаков полноценной клаузы на поверхностном уровне. Семантическая близость сравнений подчиненных предложений способа действия и условия дает основания утверждать о существовании придаточных маргинального типа с комбинированными признаками указанных клауз. Внеязыковой контекст создается коллективной памятью коммуникантов, делая возможным сопоставление нового с известным.

Ключевые слова: сложноподчиненное предложение сравнения, эллипсис, экономия языковых усилий.

L. Kalytiuk

Comparative Clauses as object of theoretical syntax

The article focuses on characteristic features of comparative clauses. There is no denying the fact that accuracy of scientific investigation rests mainly upon clear understanding of the phenomenon being studied. Thus the top priority is given to providing explanations of the structural particularities of comparison (morphological and syntactic). In addition it is shown how principle of least effort relates to structural organisation of comparative clauses. Our conclusions are checked against the facts that elliptical comparative constructions on the surface structure can be regarded as clauses on the deep structure. Some attention is given to highlighting how different schools of thought regard comparative words, structures and clauses. The article is organized around three main domains: theories, facts, conclusions. It also provides an account of metaphor in relation to comparison. We state our findings on the belief that interrelationship between clauses of comparison, clauses of manner and sometimes the ones of condition becomes readily apparent. In this respect comparatives can be hard to distinguish from semantically close clauses. Thus it is suggested to regard 1) elliptical comparative constructions as clauses; 2) comparative clauses and some clauses of manner / condition as being semantically contaminated.

Key words: comparative clause, ellipsis, principle of least effort, clause of manner.

Метою серйозного наукового пошуку є не висування безкінечної кількості ідей та гіпотез, а встановлення істини, яка, у свою чергу, може бути визначена лише за умови акуратного та грамотного опрацювання фактичного матеріалу. Тому критерії відбору останнього мають бути чіткими, з мінімальною можливістю волюнтарного суб'єктивізму. У фокусі нашої наукової розвідки перебуває складнопідрядне

речення з підрядним порівняльним. Метою цієї статті є окреслення підходів до диференціації підрядних порівняльних речень. Завдання наукової розвідки передбачають спробу вирішення проблем, пов'язаних з ідентифікацією вказаних типів речень. Актуальність роботи полягає в необхідності визначити підхід до трактування дискусійних синтаксичних утворень, об'єднаних семою «порівняння». Добір фактичного матеріалу

неухильно спирається на еталон, здебільшого імпліцитний, принципи залучення якого визначаються інтересами дослідника та властивостями самого об'єкта дослідження. Як відомо, підрядне речення є маркованим на відміну від головного. Втім, процес розмежування підрядних порівняльних від, скажімо, підрядних способу дії подекуди може бути ускладненим через семантичну непрозорість, або, точніше, контамінованість мовних одиниць, причетних до аранжування таких речень. Ще одна проблема на шляху ідентифікації підрядних порівняльних може критися у неповній поверхневій структурі зазначених клауз, що, у свою чергу, ставить під сумнів структурний статус такого речення.

Порівняння як тип логічної рефлексії (за І. Кантом) є основою пізнання, оскільки за певною ознакою встановлюється тотожність або розбіжність об'єктів шляхом їх зіставлення. Разом з дедукцією, індукцією та аналогією воно є універсальним дослідницьким інструментом, що має свої витоки у мові [2, 86]. Порівняння є унікальною за своїми можливостями операцією, яка широко використовується на різних рівнях мовної ієрархії, не обмежуючись якимось одним із них. Багатоманітність порівняння віддзеркалюється не лише на синтаксичному рівні, втілюючись у структурі й семантиці компаративної лексики типу *ladylike, bearish, mousy, babyish*, компаративних конструкцій типу *as...as*, підрядних порівняльних реченнях, у метафорі (*his face was a study*), яка ще Аристотелем була віднесена до прихованого порівняння. У свою чергу, Н.Д. Арутюнова додає, що метафора містить не лише порівняння, а й протиставлення [1; 4]. До того ж у мові існує значний арсенал лексичних засобів для реалізації зіставлення (*resemble, like as if, seem*). Однак логічна модель порівняння відрізняється від мовної кількістю компонентів, оскільки єдність мови та мислення не означає їх абсолютний збіг [3, 17]. Як універсальна мисленнева операція порівняння може свідчити про низку даних, що характеризують мовця як носія певних культурних, етнічних, історичних, географічних специфікацій.

Використання порівняння, на наш погляд, є прикладом економії мовних зусиль. Принагідно зауважимо, що термін «економія мовних зусиль» є дещо неправильним і правильніше було б говорити про економію мовленнєвих зусиль. Разом з мовленнєвою економією дослідники виокремлюють розумову чи ментальну. Зокрема, Г. Фрею належить пріоритет у визначенні двох видів мовленнєвої економії: економії на осі мовлення та економії на осі пам'яті. Порівняння, на нашу

думку, задовольняє принципам двох осей економії — на осі мовлення вона проявляється на морфологічному (*sheepishly, devilish grin*) та синтаксичному рівнях (порівняльні конструкції та клаузи). Економію на осі мовлення Г. Фрей вважає логічною (розумною) з огляду на те, що вона зумовлена логічною необхідністю говорити лаконічно і прозоро. Окрім того, вчений зазначав низку «необхідностей» функціонування мови: 1) економії; 2) аналогії; 3) лаконічності; 4) незмінності; 5) виразності [5, 108]. На осі пам'яті порівняння є екзофоричним, йдеться про його відносну незалежність від контексту. Тобто, щоб бути зрозумілим, порівнюване має зіставлятися з відомим для широкого загалу явищем, об'єктом тощо.

Іншою принципово важливою проблемою є визначення структурного статусу порівнянь, які відчутно дотичні до ендо- та екзофоричної когезії. У мовознавчих колах закріпилася загальна згода щодо розмежування речень на монотипних та поліпредикативних. Такий поділ не викликає особливих сумнівів, якщо розглядати речення у його матеріальній реалізації (*SS, surface structure* (за Н. Хомським)). Якщо ж структуру речення описувати з урахуванням випущених, еліптизованих конститuentів, то межа між простим / складним реченням виявляється непрозорою. Складнопідрядні порівняльні речення зазвичай демонструють потужну контекстуальну анафоричну залежність, одним із проявів якої є еліпсис. Тому не позбавленою сенсу є думка про те, щоб потрактувати еліптизовані порівняння як підрядні речення. Суто технічно фраза може бути короткою, але складною за ступенем своєї модифікації, містити непрозорий вокабуляр, мовну компресію тощо [6, 987].

Проблема семантичної контамінації у мові утруднює акуратну диференціацію підрядних порівняльних та інших семантично близьких клауз. Йдеться про розмежування підрядних порівняльних, способу дії та подекуди умови. Здебільшого ідентифікація таких клауз не викликає сумнівів, утім, в окремих випадках встановити їх тип буває неможливо. У наведених нижче реченнях клаузи реалізують значення спосіб дії + порівняння (1), спосіб дії + порівняння + умова (2): (1) *Susan was driving like a bat out of hell.* (2) *John yelled as if he were mad.* Потрактування таких клауз може спричинити дослідницький волюнтаризм, що унеможливить об'єктивне наукове висвітлення явища. Оптимальним вбачається розглядати сумнівні, з семантичним нашаруванням клаузи як такі, що рівнозначно реалізують семи способу дії + порівняння (+ умови).

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс // Теория метафоры / Н.Д. Арутюнова. — М., 1990. — С. 5–32.
2. Воркачев Г.С. *Studia selecta: избранные работы по теории лингвокультурного концепта* : монография / Г.С. Воркачев. — Волгоград : Парадигма, 2013. — 167 с.
3. Ікалюк Л.М. Порівняльні конструкції в текстах давньоанглійської мови: структурний і функціонально-семантичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Л.М. Ікалюк. — К., 2010. — 20 с.
4. Харитончик З.А. Очерки о языке. Теория номинации. Лексическая семантика. Словообразование: избр. труды / З.А. Харитончик. — Минск : МГЛУ, 2004. — 367 с.
5. Frei H. *La Grammaire des Fautes* / H. Frei. — Paris : Geuthner, 1929. — 317 p.
6. Quirk R. *Comprehensive Grammar of the English Language* / Quirk R., Greenbaum S., Leech J., Swartvik J.A. — L. ; N.Y. : Longman, 1985. — 1779 p.

REFERENCES

1. Arutiunova N.D. *Metafora i dyskurs [Metaphor and Discourse]* / N.D. Arutiunova // *Theory of Metaphor*. — M., 1990. — P. 5–32.
2. Vorkachev Gh.S. *Studia selecta: izbrannyye raboty po teorii lingvokulturnogo kontseptu* : monographia [Studia Selecta: Selected Works on Theory of Linguocultural Concept : A Monograph] / Gh.S. Vorkachev. — Volgograd : Paradigma, 2013. — 167 p.
3. Ikaliuk L.M. *Porivnialni konstruksii v tekstakh davnioangliiskoi movy: Strukturnyi i funktsionalnyi aspekty [Comparative Structures in Old English Texts: Structural and Functional Aspects]*: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / L.M. Ikaliuk. — K., 2010. — 20 s.
4. Kharytonchyk Z.A. *Ocherki o Yazyke. Teoria Nominatsii. Leksicheskaia Semantika. Slovoobrazovanie [Sketches on Language. Theory of Nomination. Lexical Semantics. Word Building]* : izbr. raboty / Z.A. Kharytonchyk. — Minsk, 2004. — 367 s.
5. Frei H. *La Grammaire des Fautes* / H. Frei. — Paris : Geuthner, 1929. — 317 p.
6. Quirk R. *Comprehensive Grammar of the English Language* / Quirk R., Greenbaum S., Leech J., Swartvik J.A. — L. ; N.Y. : Longman, 1985. — 1779 p.